

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI (1787-1791)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Turan ARAZ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

BOLU-2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Turan ARAZ'a ait "Osmanlı-Avusturya Savaşı (1787-1791)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yeniçağ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. **27.08.2014**

Akademik Unvan, Adı ve Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Cemal SEZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum **“OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI (1787-1791)”** başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 27/08/2014.

Turan ARAZ

ABSTRACT

OTTOMAN-AUSTRIA WAR (1787-1791)

Turan ARAZ

Master Thesis

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet SÜME

August - 2014, xiii + 118 Pages

Starting with the Mohàcs Battle with which Kanuni Sultan Suleyman captured Hungary in 1526, Ottoman – Austria relations continued till end of 17th century with Ottoman Empire's supremacy. On the other hand, Ottoman – Austria relations proceeded in countenance of Austria in 18th century.

Ottoman Empire declared war against Russia in 1787 with the aim of retaking the lands which it lost with The treaty of Kuchuk Kainardji. However, Russia's ally Austria joined to that war against Ottoman Empire. A big part of Ottoman Empire fought in this war against Austria. At the beginning of the war with two battlefront, Austria was superior to Ottoman Empire but later it could not succeed to maintain that superiority. Even making an alliance with Sweden and Prussia, it lost the war. The war ended with The Treaty of Sistova between Ottoman and Austria in 1791. This study deals with 1787-1791 Ottoman-Austria war which is a small part of Ottoman Empire-Austria relations.

Key Words: Ottoman, Austria, Logistics, Diplomacy, Sistova.

ÖZET

OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI (1787-1791)

Turan ARAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Bölümü

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Ağustos 2014, xiii + 118 Sayfa

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1526'da Mohaç Meydan Muharebesi sonucu Macaristan'ı ele geçirmesi ile başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri, 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü ile devam etti. 18. yüzyılda ise Osmanlı-Avusturya ilişkileri Avusturya'nın lehine gelişti.

Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybettiği toprakları kazanmak amacıyla 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etti. Ancak Rusya'nın müttefiki Avusturya Osmanlı Devletine karşı savaşa dahil oldu. Bu savaşta Osmanlı ordusunun büyük bir bölümü Avusturya ile mücadele etti. Savaşın başlarında Avusturya karşısında başarılı olan Osmanlı Devleti, iki cepheli savaş uzun süre üstün konumda devam ettiremedi. Osmanlı Devleti İsveç ve Prusya ile ittifak yaptıysa da mağlup olmaktan kurtulamadı. Savaş 1791'de Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Zıştovi Antlaşması ile son buldu. Bu çalışmada Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin küçük bir kesiti olan 1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Avusturya, Lojistik, Diplomasi, Zıştovi.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti gaza anlayışının bir gereği olarak kuruluşundan itibaren batı yönünde ilerlemeyi kendisine amaç edinmiştir. Batı yönünde ilerlerken Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkan en büyük güç Avusturya olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'la başlayan bu mücadelede başlangıçta Osmanlı Devleti üstün konumdadır. 17. yüzyılın sonlarından itibaren Avusturya kurduğu ittifaklarla zaman zaman Osmanlı Devletine üstün gelmeyi başarmıştır. 1787'de Rusya üzerine planlanan ancak savaşa Avusturya'nın da dahil olmasıyla iki cepheli bir savaş şeklini alan mücadele, dört yıl sürmüştür. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile dört yıl süren bu savaşın Avusturya cephesini ele aldık. Çalışmamızda konuya ilişkin mevcut bilgileri, arşiv belgelerinden yararlanarak genişletmeye çalıştık.

Çalışmamız başlıca üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı diplomasisinin genel özellikleri anlatılmıştır. Ayrıca 1787-1791 Osmanlı-Avusturya savaşı sürecinde, Osmanlı Devletinin İsveç ve Prusya ile ittifak arayışlarına yer verilmiştir. Yine bu savaş esnasında Osmanlı ordusunun Lojistik faaliyetlerine yer vermeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise çeşitli cephelerde Avusturya ile yapılan mücadeleleri derinlemesine ele almaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise Avusturya ile yapılan Zıştovi antlaşması ve sözleşmesi değerlendirilmiştir. Çalışmamız sırasında arşiv materyallerini kullanmaya özen gösterdik. Ayrıca dönemin ana kaynakları olan Asım Tarihi, Enveri Tarihi gibi eserlerden de faydalandık.

Çalışmamız sırasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam, Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez çalışması boyunca değerli fikirlerinden yararlandığım arkadaşım İbrahim YETİŞ'e, yine düzeltmelerde yardımcı olan Ahmet KENAR'a, ayrıca tezi okuyup değerlendiren Ahmet TÜRKAN'a, Sedat YİĞİT'e, tez çalışmam esnasında yardımcı olan bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Yine belgeleri temin etmekte yardımcı olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi Personeline de

teşekkür ederim. Ayrıca göstermiş oldukları sabır ve maddi manevi desteklerinden dolayı sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Turan ARAZ

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
 GİRİŞ.....	 1
 BÖLÜM I.....	 10
1. SAVAŞ HAZIRLIKLARI: LOJİSTİK, DİPLOMASİ VE İTTİFAKLAR.....	10
1.1. Savaşın Sebepleri.....	10
1.2.1. Kalelerin tamiri ve güçlendirilmesi.....	17
1.2.2. Askeri birliklerin artırılması.....	19
1.2.3. Ordunun toplanması ve sefere çıkışı	22
1.2.4. Yol ve köprülerin tamir ve bakımı	24
1.2.5. Zahir ve erzak temini.....	25
1.2.6. Silah ve barut temini	27
1.3. Osmanlı Diplomasisinin Genel Özellikleri.....	30
1.4. Osmanlı Devleti'nin Diğer Avrupalı Devletlerle İttifak Arayışı	36
1.4.1. Osmanlı-İsveç İttifakı.....	39
1.4.2. Osmanlı-Prusya İttifakı	43
1.5. Savaşın Başlaması.....	48
1.5.1. Avusturya'nın Osmanlı Devletine savaş ilanı.....	48
1.5.2. Ordunun cepheye hareketi.....	51

BÖLÜM II	55
2. OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI MUHAREBELERİ (1787-1791).....	55
2.1. Muharebeler	55
2.1.1. Adakale-Lazarethane Muharebeleri	55
2.1.2. Muhadiye Muharebesi.....	57
2.1.3. İnlik (Aynlek) Kuşatması	58
2.1.4. Koçu'nun ortadan kaldırılması.....	59
2.1.5. Şebeş Muharebesi.....	60
2.1.6. Avusturya ve Logoş Bölgesine son akınlar	63
2.1.7. Ordunun dönüşü ve Avusturya'nın yeniden taarruzu	64
2.1.8. I. Abdülhamid'in vefatı ve III. Selim'in tahta geçişi	65
2.1.9. Koca Yusuf Paşa'nın azli ve Cenaze Hasan Paşa'nın sadarete getirilmesi	66
2.1.10. Fokşani Mağlubiyeti.....	68
2.1.11. Boza (Buzsov) Bozgunu	71
2.1.12. Belgrad'ın düşüşü ve Sadrazam'ın azli	75
2.1.13. Kura ile sadrazam tayini ve cephelelerde durum	79
2.1.14. Yergöğü Muzafferiyeti	82
2.2. Rusya Cephesi.....	84
 BÖLÜM III.....	 88
3. OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞININ SONU VE ANTLAŞMALAR	
(1787-1791).....	88
3.1. Rayhenbah Anlaşması	88
3.2. Rusçuk Mütarekesi ve Avusturya ile Anlaşmayı Zorlaştıran Şartlar	90
3.3. Zıştovi Antlaşması Müzakereleri	92
3.4. Zıştovi Antlaşması	95
3.5. Zıştovi Muahede-i Mahsusası	98
 BÖLÜM IV	 101
4. SONUÇ	101

KAYNAKÇA.....	103
EKLER	110
EK 1: Zıştovi Ahitnamesi Metni	111
Ek 2: Zıştovi Muahede-i Mahsusası Metni	113
EK 3: (1789)Devlet-i Aliyye İle İsveç Devleti Arasındaki İttifakın Şartları.	114
EK 4: Prusya İle Devlet-i Aliyye Arasındaki İttifak Sureti.	115
EK 5: III. Selim’in Sadrazam Yusuf Paşa’yı Sadarette İbka Fermanı.	116
Ek 6: Osmanlı Devleti’nin Batı Gazetelerinden Tercüme Ettirdiğı Bilgileri İçeren Evrakın Sureti.....	117
EK 7: 1788 Yılında Basılmış Olan, Osmanlı Devleti İle Avusturya Arasındaki Sınır Hattını Gösteren Harita.	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: İstanbul'daki Baruthane-i Amire İçin İlgili Yerlerden İstenen Güherçilenin Miktarı.....	29
--	----

KISALTMALAR

A. DVN. DVE	: Düvel-i Ecnebiye Belgeleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bkz:	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C. AS	: Cevdet Askeri
C. BLD	: Cevdet Belediye
C. DH	: Cevdet Dâhiliye
C. HR	: Cevdet Hariciye
C. ML	: Cevdet Maliye
C. ML	: Cevdet Maliye
C. NF	: Cevdet Nafia
Çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
DTCFD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	: Editör
eds.	: Editörler
EÜ	: Erciyes Üniversitesi
H.	: Hicri
HAT	: Hattı Hümayun
haz.	: Hazırlayan
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

MÜ	: Marmara Üniversitesi
Nr	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Osman Gazi etrafında toplanmış ve onun adıyla anılan Türkmen toplulukları bir beylik haline dönüştüğünde doğusu ve güneyi diğer gazi beylikleri ve uç toplulukları ile çevriliydi. Kuzeyinde ve batısında ise Bizans toprakları uzanıyordu. 1300 yılında Bizans güçlü bir imparatorluk olma özelliğini çoktan kaybetmişti. Türkistan'dan Anadolu üzerine yapılan göçler sonucunda Anadolu'ya gelen gazi, derviş ve geniş halk kitlelerinin katılımı ile her geçen gün daha da güçlenen Osmanlı Beyliği zor durumda olan Bizans'ı sıkıştırmaya başladı. Osmanlı Beyliği günden güne büyüyüp, yeni topraklar elde ederek Bursa sınırına dayandı. 1326'da Bursa'nın fethiyle Batı Anadolu'da yer alan pek çok önemli yerleşim merkezi Osmanlı topraklarına katılmış oldu.

Orhan Bey daha babasının sağlığında askerî idareyi eline aldıktan sonra 1321'de Mudanya'yı fethetti. Karadeniz'e doğru uzanan bölgenin zaptına Konur Alp, İzmit taraflarına ise Akçakoca memur edildi.¹ Orhan Bey Osmanlı Devleti'ni pek çok konuda teşkilatlandırmış ve devletin hızla büyüyerek cihan devleti olması yolunu açmıştı. Osmanlı Devleti'nin Orhan Bey zamanında kazandığı diğer bir başarı da Süleyman Paşa'nın 1353'te Çimpe kalesini üs yaparak Trakya'ya ayak basması olmuştur. Orhan Bey'in öncelikli hedefi Balkanlara yerleşmektir. Bunun için gerekli olan her türlü tedbiri aldı.²

Orhan Bey 1362'de vefat ettiği sırada devletin esas kuvvetlerinin başında, oğlu I. Murat bulunuyordu. I. Murat, Trakya fetihleriyle büyük ün kazanmış ve Bizans'a karşı

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 1988, s.111.

² Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s.46. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, Ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, 1993, s.147.

yapılan savaş ve fetih politikasının temsilcisi konumuna gelmişti.³ Osmanlı Devleti'nin hızla gelişmesi karşısında ne Anadolu'da ne de Rumeli'de karşısına çıkacak güçte bir devlet yoktu. Bu nedenle kendileri için Osmanlı Devleti'ni büyük bir tehlike olarak görmeye başlayan Avrupalılar sık sık Haçlı Seferleri düzenleyerek Osmanlı Devleti'nin batı yönünde ilerleyişini durdurmaya çalıştılar.⁴

Buna karşılık Osmanlı Devleti batı yönünde ilerlemesini sürdürdü. Edirne 1362'de ardından bölgede ikinci büyük merkez olan Dimetoka ve daha sonra Filibe 1363'te Osmanlı idaresine girdi. Bu fetihler Osmanlı birliklerinin başında bulunan Lala Şahin Paşa tarafından gerçekleştirildi. Fetih edilen yerler ileride yapılacak olan akınlarda birer üs olarak kullanıldı.⁵

Adı geçen şehirlerin Osmanlı yönetimine geçmesi öncelikle Bulgarları ve Sırları rahatsız etti. Bu iki devletin girişimi ve Papa'nın öncülüğünde Balkan devletlerinin katılımıyla bir haçlı ordusu kuruldu. Bu ordu Edirne'yi geri almak amacıyla karşı harekâta geçti. 1364'te yapılan Sırp Sındığı mücadelesini Hacı İlbey komutasındaki Osmanlı birlikleri kazandı. Bu zaferden sonra hem Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişi hızlandı hem de Macarların Balkan milletleri üzerindeki nüfuzu kırıldı.

Osmanlı Devleti'nin balkanlardaki hızlı ilerleyişi çok geçmeden kendisine karşı bir başka haçlı seferinin düzenlenmesiyle sonuçlandı. Ancak haçlılar 1389'da Kosova'da büyük bir bozguna uğratıldı. I. Murat savaş alanında bir Sırp askeri tarafından şehit edildi. Fakat Osmanlı ordusu Sırbistan ve müttefiklerini o kadar ağır bir yenilgiye uğrattı ki Kosova'yı izleyen yıllarda Balkanlarda Osmanlı ilerleyişine direniş iyice zayıfladı. I. Murat'ın yerine tahta I. Bayezit geçti. Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlar'da etkili bir güç haline gelme çabaları bu dönemde de devam etti. Niğbolu Zaferi ile Bulgaristan Osmanlı topraklarına katıldı. Ancak I. Bayezit ve Timur arasında

³ *Doğuştan Günümüze...* C. 10, s.149.

⁴ Feridun Emecen, "Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Fetret Dönemine" *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.40. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Y.K.Y., s.18.

⁵ Emecen, *Osmanlı Devletinin...* s.39-40.

meydana 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra devletin Avrupa yönünde ilerleyişi geçici bir süre durdu.⁶

Ankara Savaşı'nda Osmanlı kuvvetleri mağlup olmuş, Anadolu beylikleri ellerinden çıkan yerleri ziyadesiyle geri almış ve Osmanlı şehzadeleri arasında saltanat mücadelesi başlamıştı. Bununla beraber, Osmanlı Devleti aleyhine Balkanlarda hiçbir isyan hareketi ortaya çıkmadı.⁷ Hatta Osmanlı Devleti'nin rakibi konumunda olan Venedik, Ceneviz ve Macarlar tarafından da herhangi bir savaş girişiminde bulunulmadı. Bunda sınır boylarındaki uç beylerinin durumuma hakim olması birinci derecede etkili oldu. Ankara Savaşı sonucu kardeşler arasında yaşanan taht kavgasından galip ayrılıp padişah olan I. Mehmet kısa sürede düzeni sağlayarak Balkanlarda kesintiye uğrayan fetihleri yeniden canlandırdı. I. Mehmet'ten sonra devletin başına geçen II. Murat'ın, Haçlılara karşı kazandığı 1444'te Varna ve 1448'de Kosova Zaferleri ile Balkanlardaki Türk hâkimiyeti kesinlik kazandı.

Babası Sultan II. Murat'ın 1451'de ölümü üzerine tahta oturan II. Mehmet Osmanlı ülkesini yeni yönlerle doğru büyüttü. Devlet ve toplum yeni bir görünüm aldı. İstanbul'u fethederek "Fatih" ünvanını kazanan Sultan Mehmet saltanatının geri kalan otuz yılında hem fetih siyasetinde hem de iç düzenlemelerdeki başarıları ile bütün Osmanlı tarihinin en önemli hükümdarları arasında yerini aldı. Fatih Sultan Mehmet, Rumeli ve Anadolu kanatlarında uzun süredir direnen bölgeleri kesin olarak itaate altına alıp iki kıtanın sultanı oldu.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonra II. Bayezit döneminde Cem sultan vakası ortaya çıktı. Devlet bir süre bu nedenle iç mücadelelerle uğraşmak zorunda kaldı. Cem Sultan olayını bertaraf edinceye değin Avrupa ülkelerine karşı barışçı bir politika izleyen II. Bayezit bu olaydan sonra fetih siyasetini yeniden ele aldı. Akdeniz, Karadeniz ve Balkanlarda önemli başarılar elde edildi.⁸

⁶ Sina Akşin vd., "Osmanlı Devleti 1300-1600", *Türkiye Tarihi*, C. 2, Ankara, 1987, s.50.

⁷ *Doğuştan Günümüze...* C. 10, s.167.

⁸ İnalçık, *Klasik Çağ (1300-1600)*, s.37.

II. Bayezit'ten sonra padişah olan I. Selim hükümdarlığının ilk yıllarında doğudaki fetihlere önem verdi. Mercidabık ve Ridaniyede kazandığı parlak zaferlerle kutsal topraklardan başlayarak doğuda büyük bir hakimiyet kurdu. Yavuzun doğu seferlerin de Osmanlı devleti büyük gelir kaynakları ele geçirmiş ve devletin hazinesi güçlenmiştir. I. Selim'in doğu ve güney siyaseti ile büyük bir gelişme gösteren Osmanlı devleti hemen her bakımdan rakipsiz bir duruma gelerek son derece zengin gelir kaynaklarına sahip oldu. Güçlü Osmanlı donanmasının temelleri de yine bu dönemde atıldı. Bu müsait şartlar, I. Selim'in vefatından sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman devrinin son derece parlak geçeceğini adeta müjdelemekteydi.⁹

1520'de Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığı zaman İslam âleminde kazanılmış yeni durumu korumak için ataları gibi gaza alanında büyük başarılar göstermeliydi. Fatih Sultan Mehmet Akdeniz'in kapısı Rodos ve Orta-Avrupa'nın kapısı Belgrad önünde durdurulmuştu. Batıda fetihlerin devam ettirilebilmesi Hristiyan dünyasının bu iki kalesinin alınabilmesine bağlıydı. Yavuz Sultan Selim'in fetihleri imparatorluğu iki kat büyütmüş ve Avrupa'da ümitsizlik doğurmuştu. Selim'in asıl maksadı batıya büyük bir sefer yapmaktı. Bu maksatla 1515'te İstanbul'da büyük bir tersane inşasına başlamıştı. Diğer taraftan, Avusturya İmparatorluğu tahtına V. Karl'ın seçilmesinden (1519) sonra Hristiyan âleminin iki büyük hükümdarı V. Karl ile I. François arasında kaçınılmaz bir savaş patlak verdi.(1521) Böylece Avrupa iki cepheye ayrıldı. Avrupa'da barışı sağlayarak Osmanlı Devleti'ne karşı haçlı seferi düzenleme projesi iflas etti. Osmanlı Devleti'nin batıya sefer düzenlemesi için bundan daha elverişli bir ortam olamazdı. İşte Kanuni Sultan Süleyman bu koşullarda tahta çıkmış bulunuyordu. Kanuni Sultan Süleyman daha önce fetih edilemeyen Belgrad'ı 1521'de, Rodos'u 1522'de fethetmeyi başardı. Bu başarılar Kanuni Sultan Süleyman'ın iyi bir idareci olacağının ilk emareleriydi.¹⁰ Belgrad Avrupa üzerine yapılacak olan akınlarda üs olarak kullanıldı. Belgrad'ın fethi Osmanlı Devleti ile Macaristan'ı bir kez daha karşı karşıya getirdi. Sefer hazırlıklarını tamamlayan padişah, 1526'da yüz bin kişilik ordu ve 300 top ile İstanbul'dan hareket etti. Yol boyunca orduya yeni kuvvetler katıldı. İstanbul'dan hareket ettikten iki buçuk ay sonra Belgrad'a ulaşıldı. Burada savaş için

⁹ *Doğuştan Günümüze...* C. 10, s.313.

¹⁰ İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, s.149.

son hazırlıklar yapıldıktan sonra tekrar hareket geçildi. 26 Ağustosta Mohaç'a varan Osmanlı ordusu muharebe düzeni aldı. 29 Ağustos da Macar hücumuyla savaş başladı, şiddetli çarpışmalar sonunda çember içine alınan Macar ordusu büyük bir bozguna uğratıldı.¹¹ Bu zaferden sonra Macaristan Osmanlı topraklarına katıldı. Avusturya bu gelişmeleri kabul etmeyerek Osmanlı hâkimiyetindeki Macaristan'ın iç işlerine müdahale ederek Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği yeni Macar kralını tanımadı. Kanuni Sultan Süleyman Macaristan üzerine bir kez daha sefer düzenledi. Budin geri alındı 1529'da Avusturya'nın başkenti Viyana kuşatıldı. Ancak Viyana kalesi düşürülemedi.

Mücadele 1533 yılında İstanbul Antlaşmasında Avusturya'nın Macaristan'da Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesiyle Osmanlı lehine sonuçlandı. Fakat Avusturya Macaristan üzerinde iddialarından vaz geçmedi. Bu sebeple Avusturya ile Osmanlı Devleti birçok defa karşı karşıya geldi. Kanuni Avusturya üzerine sefere çıkarak Avusturya'yı meydan savaşına zorladı. Fakat Avusturya neredeyse 16. yüzyılın sonlarına kadar savaşa yanaşmadı.¹²

Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan üzerine düzenlediği Zigetvar Seferi son seferi oldu.¹³ Planlar öncelikle Zigetvar ve Eğri üzerine yapıldı. 1566 Mayıs'ında Padişah İstanbul'dan hareket etti. Doğrudan Zigetvar üzerine yürüdü. Kale kumandanı Zrinyi Miklos canla başla müdafaada bulundu. Kuşatma devam ederken Kanuni vefat etti, vefatından kısa bir süre sonra Zigetvar düştü. Ordu seferi kesip geri dönme kararı aldı.¹⁴

Zigetvar seferi sonrasında Osmanlı Devleti Avusturya'ya karşı diplomatik üstünlüğü ele geçirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra başa geçen II. Selim dönemi ve sonrasında Avusturya hükümdarı II. Maximilian ile imzalanan Edirne Barış Antlaşması'ndan 1592 yılına kadar her iki güç arasında süre gelen sınır

¹¹ *Doğuştan Günümüze...* C. 10, s.322-23.

¹² Nurgül Bozkurt, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.XII, İzmir, 1997, s.184.

¹³ Ahmet Kerim Demireğen, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar Seferi (Hazırlıklar ve Fetih)", S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s.38.

¹⁴ Emecen, Osmanlı Devletinin... s.961.

anlaşmazlıklarının dışında kayda değer bir olay meydana gelmedi.¹⁵ Bu tarihten sonra Osmanlı Ordularının iki devlet arasında sınır kabul edilen Kulpa nehrini ele geçirmesi ve stratejik önemi olan Sissek'i muhasara etmeleri, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin tekrar bozulmasına yol açtı. Bu yüzden meydana gelen muharebeler 1606 yılında imzalanan Zitvatorok Antlaşması'na kadar devam etti. Bu antlaşma hükümleri Osmanlı Devleti'nin 1663 yılında Avusturya'ya savaş ilan etmesine kadar yürürlükte kaldı.

Zitvatorok Antlaşması, Osmanlı Devleti açısından Macaristan'da toprak elde etme gayretlerinden vazgeçme anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda Avusturya'nın ödemekle mükellef olduğu vergilerin kaldırılmasıyla Avusturya'nın siyasî protokolde süper güç seviyesine çıkmasını ve Osmanlı Devleti ile diplomatik protokolde eşit olmasını sağlıyordu.

Daha sonraki yıllarda Köprülülerin devlet idaresinde görev almaları ve devleti kısa sürede toparlamalarıyla Osmanlı Devleti'nde yeni bir sürece girildi. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin en çok önem verdiği konu Girit meselesiydi. Bu defa Venedik'e karşı Bosna tarafından bir kara harekâtı tasarlanıyordu. Avusturya'nın Erdel işlerini bahane ederek giriştikleri bazı hareketler üzerine bu harekâttan vazgeçilip Avusturya'ya sefer açıldı. Serdar-ı Ekrem Vezir-i azam Fazıl Ahmet Paşa sefer sırasında Avusturya'nın barış tekliflerine karşı önce Erdel'den çekilmelerini, daha sonra da Zitvatorok ile kaldırılan yıllık 30.000 altın verginin tekrar verilmesini talep etti. Bu doğrultuda yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmadı.¹⁶

Budin'e varıldıktan sonra yapılan müzakereler sonucunda Slovakya'da bulunan Uyvar üzerine yürüme kararı alındı. Kalenin yardımına gelen imparatorun kumandanlarından Montecuculi'nin ordusu Kırım, Eflak, Buğdan ve Kazak kuvvetlerinden oluşan bir kuvvet tarafından mağlup edildi. Bu gelişme üzerine kale komutanı teslim için başvurdu. Uyvar Kalesi'nde bulunanlar, mal ve can güvenlikleri

¹⁵ Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.553.

¹⁶ Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.724.

garanti edilmesi şartıyla kaleyi Osmanlılara teslim ettiler.¹⁷ Vasvar olarak anılan bu antlaşma ile Erdel'deki Osmanlı egemenliği onaylandı. Bu gelişmeler öncelikle Avusturya'yı daha sonra ise diğer Avrupa ülkelerini endişelendirdi. Onları endişelendiren sadece Osmanlı ordularının Girit ve Uyvar önlerinde kazandığı zafer ve moral değil, aynı zamanda vezir-i azam olarak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1676'dan beri devletin başında bulunmasıydı. Vezir-i azam yıllardır iç çekişmeler içinde debelenen Osmanlı Devleti'nde yeniden istikrarı sağlamıştı. Bu durum Osmanlı'nın gözünü tekrar batıya çevirmesine yol açtı.¹⁸ Ancak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa şan ve şöhrete düşkün, haris ve inatçıydı. Sadrazamın bu özelliklerinin farkında olan Reisülküttap Mustafa Efendi onun hırsını tahrik etmek suretiyle maceraya sevk ediyordu¹⁹. Bu sırada Avusturya'nın Macar iç işlerine müdahalesi sonucu Avusturya üzerine yeni bir sefer gündeme geldi. Asker Viyana'ya ilerlerken birçok kale ve palanga²⁰ alınıp tahrip edildi. Türk ordusunun öncüleri Temmuz 1683'de Viyana önlerine ulaştı. Şehrin dış mahalleri tamamen yıkılmıştı. Derhal muhasara hazırlıklarına başlandı. Bu tarihten itibaren 61 gün süren kuşatmada 40 lağım atılıp, 18 hücum hareketinde bulunuldu. Ancak Türk ordusu Viyana'da güçlü bir savunma ile karşılaştı.²¹

Şiddetli kuşatma bir sonuç vermedi. Leh kuvvetlerinin Viyana'ya yardıma gelmesiyle Osmanlı kuvvetleri bozguna uğradı.²² Viyana yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti'nin itibarı iyice sarsıldı. Papa'nın girişimleriyle Osmanlı Devleti'ne karşı pek çok Avrupa ülkesinin katılımıyla Kutsal İttifak adı altında bir birlik oluşturuldu. Kutsal İttifak güçleri ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadele belirli aralıklarla 16 yıl sürdü. Bu süreçte Osmanlı devleti ağır yenilgiler aldı. Süreç 1699'da Osmanlı Devleti'nin

¹⁷ Öz, a.g.m. s.1320.

¹⁸ Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler* C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.747.

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3, TTK, Ankara 1988, s.390-91.

²⁰ **Palanka/Palanga;** Etrafi hendekle çevrilmiş ağaç ve topraktan yapılan istihkâma verilen addır. Hüseyin Kazım Bey'in Türk Lügatinde "Macarcadan: Ağaç ve topraklarla yapılan istihkâm ve siper ki etrafı hendek olur; bu tarzda bir istihkâm ile muhat olan kasaba" suretinde izah olunmuştur. Vesikaların bazılarında palanga suretinde geçer. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s.752.

²¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.12, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1992, s.68. *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.72.

²² Feridun Emecen, "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, C. 1, İstanbul, 1999, s.55.

tarihinde imzaladığı en ağır antlaşmalardan biri olan Karlofça Antlaşmasını imzalaması ile sonuçlandı.

Karlofça Antlaşması uzun süren büyük savaşı sona erdirmiş, fakat Osmanlı Devleti bu savaştan hem maddi ve hem manevî çok büyük kayıplar ile çıkmıştı. Savaşın izleri uzun süre silinemedi. Kaybedilen büyük topraklardan başka, memleket, idarî, askerî, iktisadî ve sosyal bakımdan bitkin bir hale gelmişti. Düzen bozulmuş, asayiş kalmamıştı. Savaş sebebiyle artan vergi ve angaryalar yüzünden usanan köylülerden bir kısmı yerlerini terk ile şehir ve kasabalara sığınmış ve bir kısmı da eşkıyalığa başlamıştı.²³

Karlofça barışı, Osmanlı yayılmasının artık durduğunu ve Osmanlı tesirinin yabancı devletler üzerinde silindiğini göstermesi itibariyle de önemliydi. Sadrazam Ali Paşa sadrazamlığa tayin olunduktan sonra Karlofça Antlaşması ile kaybedilen toprakların geri alınması yönünde politikalar izledi.²⁴ Osmanlı Devleti Karlofça sonrası Rus ve Venediklilere karşı verdiği kayıpları kısmen telafi ettiyse de, Macaristan'ı kesin olarak kaybetti. 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Belgrad'ın düşüşü ise Balkanlardaki Osmanlı varlığını tehlikeye sokacak bir gelişmeydi.²⁵ Osmanlı Devleti Pasarofça ile bir barış dönemine girdi. Dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımanın Osmanlı dış politikası ve ticareti için önemli olduğuna inanan ve bunları geliştirmek amacıyla fiilen ilk adımları atan Osmanlı sadrazamıydı. Bu doğrultuda İstanbul'daki Avrupa ülkelerinin diplomatik temsilcileriyle düzenli bir ilişki kurdu.²⁶

Osmanlı Devleti'nin bütün barışçı tutumuna rağmen Rusya ve Avusturya'nın saldırıları sonucu yeniden savaşmak zorunda kaldı. Tuna boyunca ilerleyerek Belgrad,

²³ Laydy Montagu, *Türkiye Mektupları (1717-1718)*, (Çev: Aysel Kuruthoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, s.25-30.

²⁴ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluga Osmanlı (1300-1923)*, (Çev: Zülal Kılıç), Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.299.

²⁵ Emecen, *Kuruluştan Küçük...* s.59.

²⁶ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Dedişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)" *Türkler*, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.485-6.

Semendire, İrşova ve diğer birçok irili ufaklı şehir, kasaba ve kaleleri geri aldı. Böylece Tuna savunma hattı tekrar kuruldu.²⁷

Rusya ve Avusturya ile 1739'da ayrı ayrı imzalanan Belgrad Antlaşması, Osmanlı Devletinin Karlofça ve Pasarofça'da imzaladığı antlaşmalara nisbeten en karlı olanıydı. Bu antlaşma ile daha önce uğradığı zararlarının bir kısmını telafi ederken uluslararası siyasi platformda önemli addedilen iki devlete karşı aynı anda karşı koyabileceğini de göstermiş oldu.²⁸

18. yüzyılın son çeyreğine girildiğinde Ruslar karşısında yenilen Osmanlı Devleti şartları en az Karlofça kadar ağır olan 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasını imzaladı. Küçük Kaynarca ile Osmanlı Devleti'ne üstünlüğünü kabul ettiren II. Katerina Rusya'nın geleneksel politikasını uygulamaya koyuldu. Bunu gerçekleştirmek için Avusturya ile ittifak yaptı. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti 1787'de Rusya'ya savaş açtı. Rusya'nın müttefiki Avusturya'nın Rusya yanında yer almasıyla Osmanlı Devleti ile Avusturya Karşı karşıya gelmiş oldu.

²⁷ Uğur Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, Ukde, Kahramanmaraş, 2009, s.167-169.

²⁸ Ahmet Resmi Efendi, *Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, İstanbul, 1980, s.45.

BÖLÜM I

1. SAVAŞ HAZIRLIKLARI: LOJİSTİK, DİPLOMASİ VE İTTİFAKLAR

1.1. Savaşın Sebepleri

Belgrad Muharebesi ile birlikte Rusya, Osmanlı Devleti karşısında izlediği yayılmacı politikayı gerçekleştirmek amacıyla güney yönünde ilerlemeye başladı. Rusya, Roma İmparatorluğu'nu yeniden diriltme düşüncesi ile Osmanlı egemenliğindeki, Balkanlarda ve Mısır'da bir takım isyanları teşvik etti. Daha sonra ise kurtarıcı rolüyle buralardaki isyancılara yardımcı oldu. Hedefi Karadeniz'e hâkim olup Akdeniz'e inmekti.²⁹ III. Petro'yu öldürerek kendisini çariçe ilan eden II. Katerina,³⁰ Rusya'yı, Avrupa'nın büyük devletleri arasına sokmak istiyordu. Rusya'nın izlediği bu yayılmacı politikanın neticesi olarak 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile Kırım' Osmanlı hâkimiyetinden çıktı.³¹

Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri kesintiye uğratan en önemli mesele Rusya'nın Mısır'daki asilere verdiği destektir. İskenderiye Konsolosu Baron Konus'un iki kölemen beyi olan Murat ve İbrahim Beylerle gizlice haberleştikleri öğrenilmiş ve bazı mektupları ele geçirilmişti. Çariçe II. Katerina, bu iki kölemen beyinin bağımsız bir devlet olmak hususundaki isteklerinden İskenderiye konsolosu vasıtasıyla haberdar oldu. Rusya Murat ve İbrahim beylere bağımsızlıkları yolunda her türlü yardımı yapacağını bildirdi. Murat ve İbrahim Beyler Akdeniz'e inecek Rus

²⁹ Selahattin Çelebi, *Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2012, s.196.

³⁰ Kadir Sıhverdiyev, "II. Katherina (1729-1796) Döneminde Rusya Müslümanları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s.39.

³¹ Çelebi, a.g.e. s.196.

donanmasının, Osmanlı Devletine karşı kendilerine destek vermesini talep ettiler. Bu talepler II. Katerina tarafından Rus kuvvetlerinin kumandanı olan amiral Griç'e iletili.³²

Rusya Küçük Kaynarca Antlaşması esaslarına aykırı olarak Tiflis Hanı'nı yanına çekmeye çalıştı. Bununla yetinmeyip Tiflis Hanı'nı kral ilan etti. Rusya ayrıca, Dağıstan ve Azerbaycan civarında çeşitli faaliyetler yürütüp bu bölgelerin hanlarını da yanına çekmeye çalıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti dost bildiği Fransa, Prusya, İngiltere ve İspanya devlet elçilerini bir beyanname ile durumdan haberdar etti. Bu devletlerin temsilcilerinden Rusya'nın faaliyetleri hakkında bilgi almak istedi. Adı geçen devlet elçileri; Rusya'nın faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını Osmanlı Devleti'ne iletiler. Ancak Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı tedbirli olmasını tavsiye ettiler.³³

Bu gelişmeler savaşın kaçınılmaz olduğunu gösterdi. Osmanlı Devleti Rusya'ya yeni bir savaş açmanın hazırlıklarına başladı. Bu nedenle Mısır isyanını bir an önce sonlandırmaya çalıştı. Ancak iki kölemen beyi yeniden harekete geçerek Osmanlı Devleti'ni zor durumda bıraktı. Mısır Valisi Abdi Paşa Asker tertip ederek bu iki kölemen beyinin isyanını bastırmayı başardı.³⁴ Bastırılan bu isyanda bin kadar İsyanlı ile çok sayıda mühimmat ve çadır ele geçirildi.³⁵ İbrahim ve Murat Beyler etraflarındaki kuvvetleri dağıtmak, Kınna ve İsna'da oturmak şartıyla affedildiler. İsyanı bastıran Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'nın Mısır'dan ayrılmasından sonra isyanın tekrar alevlenmemesi için, İskenderiye'ye birbeylerbeyi muhafız olarak tayin edildi.³⁶ Mısır İsyanının bastırılmasından sonra Gazi Hasan Paşa 1787 yılında tekrar Mısır'dan İstanbul'a hareket etti.³⁷

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ilişkilerin gerilmesine neden olan bir diğer mevzu Kırım meselesiydi. Bu konu etrafında sürdürülen diplomatik savaş çok uzun

³² BOA. HAT. Nr.1430/58561. (21 Cemaziyel-evvel 1202/28 Şubat 1788) Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK Yayınları, Ankara, 2011, s.2632.

³³ BOA. HAT. Nr.1430/58565. (29 Zilhicce 1202/30 Eylül 1788)

³⁴ BOA. HAT. Nr.180/8167. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789)

³⁵ BOA. HAT. Nr.27/1320.(3 Muharrem 1201/26 Ekim 1786)

³⁶ BOA. HAT. Nr.19/869. (29 Zilhicce 1201/12 Ekim 1787)

³⁷ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.200-201.

sürdü. Ruslar Tatarların bazı faaliyetlerini bahane ederek Kırım'ı kendi topraklarına kattı. I. Abdülhamit Kırım'ın işgalinin, devlet erkanınca kurulacak bir mecliste değerlendirilmesini istedi.³⁸ Kırım'ın elden çıkması, Osmanlı Devletinin tepkisini çekti. Fransa ve İngiltere hükümetleri el altından Rusya'ya karşı Osmanlı Devletini savaşa teşvik ettiler.³⁹

Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra II. Katerina ile II. Joseph arasında bir buluşma gerçekleştirildi. Bu buluşmada Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınacak topraklar üzerinde kurulacak devletlerin sınırları belirlendi. II. Katerina Kırım'ı ilhak ettikten sonra buraya bir ziyarette bulundu. II. Katerina Kırım'a gelirken yanında, İstanbul'da mütemadiyen dostluktan bahsetmiş olan Fransa'nın temsilcisi de bulunuyordu. Fransa kendi lehine olarak Rusya ile bir ticaret antlaşması imzaladı.⁴⁰ İngiliz Elçisi Herbert, ise hiçbir zaman Osmanlı taraftarlığı göstermedi. Halbuki kendi vatandaşları Türkiye'deki ticaretten bir çok kâr sağlamaktaydı.⁴¹

II. Katerina kurnaz bir siyaset izleyerek, II. Joseph'i İtalyan bölgesine yöneltmek istedi. Böylece doğu bölgesinin sadece kendisinde kalmasını sağlayacaktı. Fakat II. Joseph, II. Katerina'nın bu teklifini; İtalya'nın siyasi durumuyla pek çok ülkenin çok yakından ilgilendiğini ve ayrıca Roma İmparatoru Augustus'tan intikal eden hukuku çiğneyemeyeceğini belirterek reddetti. II. Katerina bu teklifinden vazgeçerek, Avusturya İmparatoru II. Joseph'in isteklerini de göz önünde bulundurmamak zorunda kaldı. İki devlet arasında Osmanlı Devleti'ne birlikte saldırma ve topraklarını aralarında paylaşımı konusunda bir mutabakat sağlandı.⁴²

Buna göre;

³⁸ BOA. HAT. Nr. 1430/58541. (29 Zilhicce 1200/23 Ekim 1786)

³⁹ Sıhverdiyev, a.g.e. s.84-86

⁴⁰ 1787'de Petersburg'da yapılan anlaşmaya göre, kuzey denizi ve Kerson tarafı ticaretinin lehler, Ruslar ve Avusturyalıların ittifakı ile güvence altına alınması kararlaştırıldı. Tatarları yanına çekmek isteyen II. Katerina Ruslara verilen hakların tatarlar için geçerli olmasını sağladı. BOA. HAT. Nr.1430/58540. (4 Muharrem 1200/7 Kasım 1785)

⁴¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.39-40.

⁴² Serhat Kuzucu, "XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıştovi Antlaşması (II. Josef ve II. Leopold Dönemi)", *History Studies*, S. Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, Samsun, 2012, s.3.

- 1) Eflak, Boğdan, Besarabya'yı içine alan Dinyester yani Turla ve Tuna Nehirleri arasındaki bölgede temeli Hristiyanlığa dayalı Rusya'ya bağlı bir devlet kurulacak ve bu devletin adı "Daçya" olacaktı. Devletin başına ise Rus Generali Potemkin geçecekti.
- 2) İstanbul merkez olmak üzere Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak, bu imparatorluğun başına II. Katerina'nın torunu Konstantin getirilecekti. Ayrıca İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için Boğdan ve Dinyester arasındaki bölge ile Ege adaları Rusya'nın kontrolü altında olacaktı.
- 3) Avusturya Eflak'ın Aluta Nehri'ne kadar olan batı bölgesi ile Sırbistan, Bosna- Hersek, İstirya ve Dalmaçya'yı içine alan Vidin ve Drina Körfezi arasındaki tüm bölgeyi ilhak edecekti.
- 4) Aralarında vardıkları bu mutabakat çerçevesinde oluşturdukları bu projeye muhalefet etmemeleri için Fransa'ya Mısır ve Suriye, Prusya'ya ise Torn ve Danzig verilecekti.⁴³

Görüşmelerde kararlaştırılan konulardan biri de Osmanlı topraklarının bir kısmını aralarında taksimden başka eski Yunan Cumhuriyetleri'ni tekrar ortaya çıkarmaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşa Prusya ve Alman hükümetleri muhalefet edip Rusya'ya saldırarak olurlarsa Avusturya kendi emniyetini tehlikeye atmamak şartıyla Rusya'ya yardımı kabul ediyordu.⁴⁴

Avusturya İmparatoru, Kaynarca Antlaşması ve onun ayrıntılarına ait olan maddelerin Osmanlı Devleti tarafından tatbikine aracılık edecek ve hatta bu konuya önem verecek ve şayet kabul edilmezse Ruslardan sonra, Osmanlı Devleti ile savaşa girecekti. İki devlet arasında tespit edilen kararlar Petersburg'da gayet gizli olarak imzalanarak, taahhüt altına alındı. Avusturya İmparatoru Petersburg'dan sonra Moskova'yı ziyaret ederek Viyana'ya döndü. Moskova'yı ziyaret etmesinin sebebi ittifakı Osmanlı Devleti'ne sezdirmemektir.

⁴³ Kuzucu, "XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı..." s.3.

⁴⁴ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.222.

Rusya, Doğu Avrupa’da rakibi olan Avusturya ile ittifak yaparak yanına aldı. Diğer yandan Osmanlı Devleti ile ilişkilerini daha da sertleştirmeye başladı. Bu bakımdan iki devlet arasındaki problemler, Rus tehdit ve isteklerinin kesilmemesinden dolayı çoğaldı.⁴⁵

Osmanlı Devleti, Prusya elçisi vasıtasıyla Rus İmparatoriçesi ile Avusturya İmparatorunun Lehistan’da, Mokilo kasabasında görüşeceklerini önceden haber almıştı. Bu iki devletin burada Osmanlı Devletine karşı anlaşmalarından da haberdardı. Bu nedenle Osmanlı Devletine karşı iki müttefik saldırarak olurlarsa *Grek projesi* veya *Rum projesi* adı verilen projelerini uygulamaya koyacaklardı.

Sultan I. Abdülhamit bu durumu ciddiye aldı. Rusya’nın bir sonraki adımının Anadolu’ya saldırıp, ele geçirmek olacağından endişe duymaya başladı. Sinop ve Samsun’daki hisarlarının güçlendirilmesi için önlemler aldı. İstanbul’u olası bir saldırıdan korumak amacıyla 1774’ten sonra boğazda inşa edilmiş beş hisara ek olarak iki hisar daha yaptırdı.⁴⁶

Osmanlı Devleti ılımlı bir tutum ile bu iki devletle olan problemlerini çözümlmek yolunu tercih etti. Ancak daha önce belirtildiği gibi İskenderiye’deki Rus konsolosunun bazı Kölemen beylerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtması, İstanbul’da büyük tepkiye sebep oldu. Bu da Osmanlı Rus ilişkilerini gerginleştirdi. Bu sırada Rusya’nın sürekli olarak genişlemesinden ve Avusturya ile ittifak yapmasından endişelenen Prusya ile İngiltere de, Osmanlı Devleti’ni Rusya’ya karşı bir savaş açmaya teşvik ediyorlardı. İstanbul’da Rusya’ya karşı tepkiler gittikçe çoğalırken II. Katerina’nın generallerinden Potemkin, Osmanlı Devleti’ne karşı bir savaş açılması için gayret sarf ediyordu.⁴⁷

Osmanlı Devleti ile savaş isteyen Potemkin’in planına göre, Ruslar Kırım’dan sonra İstanbul’u işkâl edecekler ve kendisi de burada II. Katerina’yı temsil edecekti.

⁴⁵ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.222.

⁴⁶ Finkel, a.g.e. s.340.

⁴⁷ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.223.

Daha öncede belirtildiği üzere görüşmelerde kararlaştırılan meselelerden birisi de Osmanlı topraklarının bir kısmını aralarında paylaşarak eski Yunan Cumhuriyetleri'ni diriltmekti. Bu durum I. Abdülhamit'in Ruslara karşı olan kaygılarının ne kadar yerinde olduğunun göstergesiydi.⁴⁸

Sonuçta, Rusya'nın bu taciz hareketlerinden bıkan Ruslara karşı savaşa taraftar olan Sadrazam Koca Yusuf Paşa, bu duruma son vermek üzere harekete geçti. Bu amaçla Reisülküttp Süleyman Feyzi Efendi, sadrazamdan aldığı emir üzerine Rus Elçisi Bulgakof ile 27 Temmuz 1787'de bir görüşme yaptı. Elçiye aşağıdaki konuları taşıyan bir ultiatom vererek kabul edilmesini istedi.

1. Boğdan voyvodası kaçak Aleksandr Mavrokordato Osmanlı Devletine teslim edilecektir.
2. Osmanlı Devleti aleyhine faaliyette bulunan Eflak-Boğdan'daki konsolos vekili görevinden alınacaktır.
3. Kılburun tuzlalarındaki tuzdan Özi halkına verilmesi gereken tuz verilecektir.
4. İki taraf tüccarlarına eşit muamele edilecektir.
5. Rusya'daki Osmanlı tüccarlarının haklarının korunması için uygun yerlere konsoloslar tayinine ve şimdilik Kırım'a böyle bir memurun gönderilmesine izin verilecektir.
6. Rus tüccar gemileri yasak eşya nakletmekte olduklarından, bundan sonra boğazlardan geçerken denetleneceklerdir.
7. Rus askerleri Tiflis'ten çekilecekler ve Rusya Gürcü prenslerini himaye etmekten vazgeçecek.

Osmanlı Hükümeti'nin bu ultiatomu Rus elçisi tarafından şaşkınlıkla karşılandı. Elçi tekliflere kaçamak cevaplar vererek geçiştirmeye çalıştı. Ancak Reisülküttp Süleyman Feyzi Efendi, elçi ile yaptığı ikinci görüşmede hükümetinin tekliflerinin kesin olduğunu bildirince, Rus elçisi Kırım'la ilgili olan maddenin dışındaki teklifleri hükümetine bildireceğini söyledi. Elçi Bulgakof'a göre Boğdan Voyvodasının teslimine imkan yoktu ve Tiflis kendi isteğiyle Rusya'nın himayesine

⁴⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.521.

girmişti. Böylece Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan istekleri daha en başından reddedilmiş oluyordu.⁴⁹

Savaş Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ki problemlerin çözüme kavuşturulamaması nedeni ile çıktı. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti üzerinde bazı tasarıları olan Rusya'nın Osmanlı topraklarında yalnız yayılmasını çıkarlarına aykırı bulan Avusturya, Rusya ile ittifak kurmuştu. Avusturya'nın savaşa müdahil olmasının ana nedeni, bu söz konusu anlaşmadır. Bu anlaşma gereğince Avusturya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Bu durum Osmanlı Devlet adamlarının hiç beklemedikleri bir durumdu.

Avusturya'nın Rusya ile beraber savaş ilan etmesi Osmanlı devlet adamları üzerinde acı bir tesir bıraktı. Çünkü Avusturya veraset savaşlarında bütün teşviklere rağmen Osmanlı Devleti'nin fırsatçılık yapmayarak savaşa iştirak etmemesi ve bu yüzden Maria Terez'in tahtını muhafaza etmiş iken şimdi bu iyiliğe karşı Avusturya'nın yapmış olduğu vefasızlıktı. Bundan dolayı Osmanlı hükümeti Avrupa devletlerine göndermiş olduğu beyannamede Avusturya'nın bu küçüklüğünü zikrederek yapılan hareketi kötüledi.⁵⁰ Neticede Osmanlı devleti her iki devlete de savaş ilan etti. Böylece savaşı iki cephede birden göğüslemek zorunda kalacaktı. Savaşın iki cephede sürdürülecek olmasından dolayı Sadrazam Koca Yusuf Paşa serdar-ı ekrem olarak Avusturya cephesine, Ali Paşa'da Rusya cephesine serasker olarak görevlendirildi. Ayrıca şeyhülislamdan savaşın meşru olduğuna dair fetva alındı.⁵¹

⁴⁹ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.223-24.

⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.521.

⁵¹ BOA. HAT. Nr.1450/50. (20 Cemaziyel-evvel 1202/27 Şubat 1788)

1.2. Lojistik Faaliyetler

1.2.1. Kalelerin tamiri ve güçlendirilmesi

1787 yılında Rusya'ya ilan edilen savaşa Avusturya'nın da dahil olmasıyla, seferin başarı ile neticelendirilmesi için bu tarafta bulunan kaleler tahkim edilmeye başlandı. Osmanlı topraklarının güvenliğini sağlamak ve gerektiğinde hücum gücünü artırmak için sınırdaki istihkâm binaları tamir edilerek buralara savaş malzemesi depolanmaya başlandı. Başta Belgrad ve Bosna olmak üzere önemli merkezlere yığınak yapılarak bu merkezler korunaklı hale getirildi. Belgrad Kalesi'yle beraber etrafındaki palangalarda tamir ve tahkim edildi. Belgrad Kalesi zahire, mühimmat ve cephane için lojistik ve ikmal üssü olmasından dolayı ayrı bir öneme sahipti.⁵²

Osmanlı ordusu sınırlara ulaşmadan düşmanın buradaki kale ve palangalara saldırıda bulunabileceği düşünülerek Balkanlar'da askeri üs konumunda bulunan Belgrad'a hemen top ve mühimmat sevk edildi. Kalelerdeki istihkâmın güçlendirilmesinin yanı sıra kalelere gerekli olan mühimmat ve cephane de tedarik edilmeye başlandı. Avusturya cephesinin kilit noktası olan Belgrad Kalesi'nde bulunmak üzere Tophane'den on kıt'a sürat topu ve mühimmat acil olarak gönderildi.⁵³ Bunun yanı sıra Eflak Voyvodası Mavriyani Nikola tarafından Vidin taraflarına ulaştırılması istenen top ve mühimmatın sevki gerçekleştirilemedi. Maddi sıkıntılar içinde olan Mavriyani Nikola İstanbul'dan yardım talebinde bulundu.⁵⁴ Sınır hattında bulunan bu kaleler düşmanı ilk karşılayan kalelerdi. Burada kazanılan başarılar savaşın seyrini önemli ölçüde etkiliyordu. Özellikle sınır boylarında düşmanı durduran bir set vazifesi gören Adakale, Fethüislam ve Niş Kaleleri'nin hızla tamir ve takviye edilmesi önemliydi. Bu nedenle Sofya seraskerinden bu kaleleri destek vermesi istedi.⁵⁵

⁵² Tahir Sevinç, "1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik", M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010, s.27.

⁵³ BOA. C.AS. Nr.314/12991. (23 Şaban 1200/19 Mayıs 1789)

⁵⁴ BOA. C.AS. Nr.223/9468 (7 Muharrem 1201/30 Ekim 1786). BOA. C.AS. Nr.314/12991. (23 Şaban 1200/19 Mayıs 1789)

⁵⁵ BOA. C.AS. Nr.1119/49577. (29 Cemaziyel-evvel 1202/7 Mart 1788)

Osmanlı Devleti kalelerin tamiriyle birlikte savunma gücünü de artırmaya çalışmaktaydı. İstanbul ve diğer yerlerdeki tophane cephane ve baruthanelerden bu kalelere top tüfek kurşun gülle ve barut gibi savaş malzemesi sevk edilirdi. Kalelerin savaş ve savunma gücünün büyüklüğü kale içerisindeki askerlerin ve halkın uzun süre beslenebilecekleri gıda stoklarına sahip olmasıyla ölçülürdü. Bu sebeple sınır kalelerindeki arpa buğday, un, yem, odun, ve kömür gibi iâşe malzemelerinin de miktarları artırıldı.⁵⁶

Sınırdaki bulunan kale ve palanga gibi istihkam mevkileri, sınır güvenliğini sağlamakla birlikte, sınır ötesi askeri hareketlerde da lojistik desteğin sağlanması açısından önemli fonksiyonlara sahipti. Herhangi bir savaş halinde, ordunun tüm hazırlıklarını tamamlayarak muharebe bölgesine ulaşmasının ortalama altı aylık bir sürede gerçekleşmesi, geniş topraklara sahip Osmanlı Devleti için büyük bir problem teşkil ediyordu. Bu durumun bilincinde olan Osmanlı Devlet adamları, ordunun savaş alanına ulaşmasına kadar geçen sürede düşmanın muhtemel saldırılarına karşı acil tedbirler geliştirmişti. İstihkam binalarının tamir edilerek yenilenmesi, kalelere büyük miktarda harp malzemesinin gönderilmesi, sınır bölgelerinde uygun mevkilere zahire stoklanması ve hudutlara asker sevkıyatı bu amaçla yapılmaktaydı.⁵⁷

Yapılan hazırlıkların yeterliliği devletin ekonomik gücüyle de ilgiliydi. 18. Yüzyılın sonlarına doğru artan savaş masraflarını karşılamak maksadıyla Osmanlı Devleti iç ve dış borçlanma yoluna gitti.⁵⁸ Ayrıca avarız-ı divaniye denilen bir sistem kurdu. Bu sistem orduya gerekli erzak ve yem temini ve bunların cepheye nakli gibi önemli hizmetleri de ihtiva etmekteydi.⁵⁹

⁵⁶ Mehmet Yaşar Ertaş, “Osmanlı Devletinde Sefer Organizasyonu”, *Osmanlılar*, C. 6, s.590.

⁵⁷ Ertaş, a.g.m. s.590.

⁵⁸ Serhat Kuzucu, “Osmanlı Sefer Organizasyonlarının Mali Yönü: 1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Savaşı Örneği”, C. 2, *Asya Minor Studies* S. 3, 20014, s.44.

⁵⁹ **Avarız-ı Divaniyye**; Olağan üstü haller, özellikle savaş sebebiyle tahsil edilen verginin adıdır. Buna sadece Avarızda denirdi. İlk zamanlarda savaş nedeni ile alındı. Daha sonra daimi bir hal aldı. Tanzimat’la birlikte kaldırıldı. Pakalın, a.g.e. C. 1, s.114. Hans Georg Majer, “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları”, *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul, 1981, s.186-187.

Osmanlı Devleti 18. yüzyılda birkaç yıl süren uzun savaşlar dönemine girilmesiyle, askerleri cepheye yakın güvenli bölgelerdeki kışlalara dağıtma yolunu kullanmaya başladı. Bu sayede ertesi bahar hududa yakın bir yerde orduyu daha erken toplayabiliyor ve hareket için daha geniş bir zamana sahip oluyordu. Bu durumda askerin sınır boylarında güvenle barınacağı kale ve palangaların önemini bir kat daha artmış oldu. Ancak bu yeni uygulama bir takım zorlukları da beraberinde getirdi. Sürekli cephede kalan, askerlerin ve orduda bulunan hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak gün geçtikçe zorlaştı.⁶⁰

Ordunun kışlama usulü 1787 seferinde de benzer problemler ortaya çıkardı. Askerin iâşesinin düzenli karşılanamaması nedeniyle ordudan firarlar arttı. Zaman zaman cephede savaşacak asker bulmakta sıkıntı çekildi. Bu sıkıntıyı gidermek maksadıyla Yeniçeri ocağına yeni asker kayıtları yapıldı. Ancak eğitimsiz ve disiplinsiz askerler Osmanlı Devleti'ne pek bir fayda sağlamadı.

1.2.2. Askeri birliklerin artırılması

Dünya tarihinde askeri kültürel ve savaş kabiliyeti açısından dikkat çeken en önemli devletlerden birisi de Osmanlı Devleti olmuştur. Kuruluşundan itibaren sürekli savaş halinde olması devletin harp yeteneğini artırdı. Ayrıca Osmanlı idari yapısına askeri bir özellik kazandırdı. Özellikle idari ve mali tüm kurumların harp ihtiyaçlarının kolaylıkla karşılanmasına yönelik teşkilatlanması sefer organizasyonunu başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlıyordu..⁶¹

16. yüzyılda Osmanlı ordusunun en bariz ve üstün özelliği daimi bir ordu olmasıydı. Aynı dönemde Avrupa'da Orta Çağ'dan beri derebeylik sistemi sürüyordu. Bu sistemdeki askerler şahısların, sülalelerin milis askerleriydi. Dolayısıyla da Avrupa ordusu milis orduydı. Derebeylik sisteminin zayıflığı Avrupa'daki krallık sisteminin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu rejimde de Avrupa'da sadece kralların özel kuvvetleri

⁶⁰ Ömer İşbilir, "Savaş ve Bölgesel Ekonomi: İran Savaşlarında Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu", *OTAM Dergisi*, S. 21, 2007, s.21.

⁶¹ Ertaş, a.g.m. s.590

vardı ve bunlar sayıca azdı. Savaş zamanlarında halk arasından toplanan askerlerden oluşan ordunun eğitimi ve muharebe kabiliyeti pek üstün olmuyordu. Kısacası Avrupa’da daimi bir ordu yoktu. Avrupa’da ilk daimi ordu 17. Yüzyıl ortalarında İsveç’te kuruldu. Daha sonra Fransa ve Prusya gibi dönemin büyük askeri devletleri İsveç’i izlediler. Oysa Osmanlı İmparatorluğu’nda özel üniformaları olan her ay ücret alan ve yaz-kış kışlalarında bekleyen daimi ordu 1363 yılında kurulmuştu.⁶²

Osmanlı ordusunun bir başka özelliği de ne zaman ve nerede yığınak için toplanacağı, hangi yolların takip edileceği, hangi menzillerde ne kadar erzak, yem cephane biriktirileceği yolların üzerindeki köprülerin ve yolların durumu, durak yerlerinin tayini, su menzillerinin önceden kararlaştırılmasıydı. Toplanma emirleri kesindi. Gününde ve saatinde belirli konakta, belirli sayı ve vasıftaki askeriyle bulunmayan beylerbeyi, veya alay beyi, ağır cezaya çarptırılırdı. Ordu günde ortalama 20-25 km. yürürdü. Ordunun prensibi çabuk toplanma, mümkün olabilecek süratle yürümek, düşmanı hemen bulmak ve muharebe ederek hemen yok etmektir. Bu prensip de o dönemde diğer devletlerde geçerli olan toplanmak, yavaş ve az yürümek, uygun yerde durup düşmanı beklemek prensibinden farklıydı.⁶³

Osmanlı Devlet merkezine Avusturya sınırlarının çok uzak olması herhangi bir savaş durumunda buraya yardım ulaşmasının çok zaman almasına neden oluyordu bu nedenle serhat boylarındaki kaleler çok iyi tahkim edilerek çok sayıda askerle korunurdu. Bu durum savaş zamanlarında daha bir ehemmiyetle yapılırdı. Ayrıca bölgeden merkeze sürekli bilgi akışı sağlanmaktaydı. 1787 yılında Avusturya’nın sınır boylarında hazırlık yaptığı, Belgrad Muhafızı Abdi Paşa tarafından bildirildi. Yine Belgrad yamaklarından İbrahim isimli kişi Avusturya’ya ticaret için gidip geri geldiğinde birkaç gün Varadin Kalesi’nde durduğunu bu sırada Varadin Kalesi’ne çokça asker toplandığını bildirilmektedir. Avusturya’da zahire ticareti yapan Mustafa Beşe de İbrahim’in söylediklerini teyit ediyordu.⁶⁴

⁶² Cemalettin Taşkıran, “Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Osmanlılar*, C. 6, s.561.

⁶³ Taşkıran, a.g.m. s.567.

⁶⁴ BOA. C.AS. Nr.890/38280. (29 Zilkade 1201/12 Eylül 1787)

Yine Avusturya sınır boylarında bulunan Osmanlı ulaklarının 8 Eylül 1787 tarihinde verdiği bilgiye göre Avusturya asker toplamaktaydı. Bu hareketlilik Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne saldıracağına kesin bir işaretiydi. Avusturya'ya giden Molla Ahmet'in verdiği bilgiye göre, Viyana'da kulaktan kulağa yayılan haberlerde, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edeceği, konuşulmaktaydı. Ayrıca Ahmet Avusturya'nın Varadin tarafına iki yüz bin asker ile top ve cephane gönderdiğini bildiriyordu. Yine Avusturya tarafından gelen ehli İslam'dan bir kişi "*Nemçelinin bizim ile mutlak seferi vardır*" ifadesiyle savaşın kaçınılmaz olduğunu dile getiriyordu.⁶⁵

Avusturya topladığı iki yüz bin asker, top ve cephaneyi gemi ile Varadin üzerinden İrşova'ya gönderdi. Amacı İrşova üzerinden Nişi ele geçirmektir. Avusturya'nın bu faaliyetlerine karşılık o bölgede bulunan Osmanlı devlet adamları da önlemler almaya başladı. Vidin Muhafızı Vezir Mehmet Paşa Anadolu'dan asker zahire ve mühimmatın acil olarak gönderilmesini talep etti. Ayrıca Kara Eflak ve civarının Anadolu'dan atanacak yeni bir vezirle korunması gerektiğini bildirdi. İki vezir münasip görülmez ise dirayetli bir vezirin yanında asker, top ve mühimmatla buraya gönderilmesi gerektiğini belirtti. Yine Fethülislam Kalesi'nin savunulması için ayrı bir vezirin gönderilmesinin de gerekli olduğunu ifade etti.⁶⁶ Rus cephesinde ise Ali Paşa'ya sınır kale ve palangalarının mevzilerinin tahkim etmesi emredildi.⁶⁷

Avusturya'nın yaptığı hazırlıklar çok geçmeden Osmanlı Devleti'ne saldırı şeklini alacaktı. Avusturya'nın saldırması üzerine bu saldırılara ilk etapta yakındaki kale ve şehirlerden toplanan askerlerle karşı konuldu.⁶⁸

Bu sırada sınır boylarında isyan faaliyetleri de görülmeye başlandı. Liva-i Şerifle Sofya sahrasındaki orduda bulunan Sadrazam Yusuf Paşa, Serasker Süleyman Feyzi Paşa'ya Belgrad civarında ortaya çıkan asileri etkisiz hale getirmesini emretti. Süleyman Paşa asileri temizleyerek isyanda ısrar edenleri aldığı fetvayı şerif gereğince

⁶⁵ BOA. HAT. Nr.29/1385. (25 Zilhicce 1201/8 Ekim 1787)

⁶⁶ BOA. HAT. Nr.29/1385. (25 Zilhicce 1201/8 Ekim 1787)

⁶⁷ BOA. C.AS. Nr.890/38280. (29 Zilkade 1201/12 Eylül 1787)

⁶⁸ BOA. C.HR. Nr.40/1994. (15 Şaban 1202/21 Mayıs 1788)

idam ettirdi. Niş taraflarına ilerleyen Süleyman Fevzi Paşaya bu sırada Avusturya kuvvetlerinin Böğürdelen Palangasını kuşattığı haberi ulaşınca bu palangaya yardım etti. Daha sonra Süleyman Paşa, Bosna tarafından asker toplayarak düşmana arkasından taarruz planladı.⁶⁹ Avusturya'nın saldırıları bölgedeki askerler ile savuşturulmaya çalışıldı ve bunda da kısmen başarılı olundu. Bunun yanı sıra Yusuf Paşa Anadolu'dan gelen bazı birlikleri ordudan önce bölgeye yardım etmeleri amacıyla bölgeye gönderdi.

1.2.3. Ordunun toplanması ve sefere çıkışı

Osmanlı Devleti'nde seferler genelde ordunun Davut Paşa Kışlası'nda toplanması ile başladı. Burada yapılan çeşitli törenlerle ordunun galibiyeti için dua edilirdi. Sancağı Şerif padişah tarafından savaşa vazifeli sadrazama teslim edilirdi.⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin batı yönündeki seferlerinde Anadolu'dan gelen eyalet askerleri, beylerbeyi ve sancak beyi ile Topkapı Sarayı'nın Alay Köşkü önünden geçiş töreni yapardı. Daha sonra Davudpaşa Ordugâhı'nda da alay gösterileri adet haline gelmişti. Padişahın ve sadrazamın İstanbul'a dönüşlerinde düzenlenen törenlere ise "Alay-ı Azim" denirdi. Bu törenlerde başlarında sorguçlu mücevveze⁷¹ olan, omuzlarında topuz taşıyan alay çavuşları önden yürüyerek hem halkı coştururlar hem de alaya yol açarlardı.⁷²

Ordugâhta ise sadece ordunun karargâh kuracağı yer değil, ordunun ileride nerelerde konaklanacağı da tespit edilirdi. Gerekli tedariklerin gayet etraflı bir şekilde

⁶⁹ BOA. C.HR. Nr.40/1994. (15 Şaban 1202/21 Mayıs 1788)

⁷⁰ Ahmet Üstüner, "Yusuf Paşa'nın Sefer-nâmesi, Transkripsiyon-Değerlendirme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005, s.42-43.

⁷¹ **Mücevveze:** Eskiden giyilen başlıklardan birinin adıdır. Ağzı yukarısına nispetle daha dar, tepesi kırmızı renkte, çıkıntılı mukavvadan Üstüvani şeklindeydi. Otuz iki otuz üç santimetre uzunluğunda olup etrafına tülbent sarılırdı. Padişahlar sadrazamlar, devlet erkânı ile memurların bazıları uzun zaman resmi başlık olarak giymişlerdir. Ayrıca Fatih kanunnamesinde yazılı olması eskiliğini gösterir. Pakalın, a.g.e. C. 2, s.593-594.

⁷² Hacı Ali Genç, "XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Ordularının Sefere Gidiş Merasimleri", E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s.42.

düşünülerek sağlanması için emirler verilirdi.⁷³ Öyle ki bu emirler kesindi ve bunları yerine getirmeyenler ağır cezalara çaptırılırlardı. Mesela 1787 Avusturya seferinde, Atina Voyvodası Haseki Hacı Ali Ağa sefere memur iken gitmedi. III. Selim sefere katılmayan Ali Ağa'nın cezasının verilerek kendisine bildirilmesini istedi.⁷⁴ Seferle ilgili emirlere itaat edilmemesi durumunda verilen cezaların şiddetli ve kesin olmasından dolayı, verilen emirler gereğince aylar öncesinden hazırlıklar bir bakıma tamamlanmış olurdu.⁷⁵ Bunun için ordunun geçeceği yollar üzerindeki kadılıklara gönderilen fermanla yolların durumu sorulur, onlardan gelen cevaplara göre gerekli tedbirler alınırdı.⁷⁶

Sefer amacıyla toplanan Osmanlı ordusunun savaş alanına yürüyüşü bir düzene bağlıydı. Sefer yürüyüşü, başlıca iki safhadan oluşuyordu. Birincisi, ülke içerisinde yapılan tehlikelerden uzak serbest yürüyüş, ikincisi ise sınır bölgelerinde veya düşman topraklarında yürütülen askeri bir düzen halindeki yürüyüşü.

Osmanlı birlikleri ilerlerken bölge halkının zarar görmesi engellenmeye çalışılırdı. Ülke içerisindeki yürüyüş çoğunlukla Anadolu ve Rumeli'deki sağ, sol ve orta kol şeklinde düzenlenmiş olan ana yollar üzerinde planlanırdı. Yürüyüş hazırlıkları gün ağarmadan yapılır ve güneşin doğuşuyla birlikte harekete geçilirdi. Serbest bir yürüyüş olmasına rağmen askerler, disiplinli bir şekilde ve sessizce yürürdü.⁷⁷

1787 savaşında ordunun sefere çıkışı genel olarak daha önceki seferlerle benzerlik göstermektedir. Balkanlar üzerinde takip edilen yollar eskiden itibaren kullanılan yollardı. Osmanlı Devleti de ordunun ihtiyaçlarını karşılayan teşkilatlanmayı bu yollar üzerinde kurmuştu. Bu nedenle balkanlarda genellikle bu güzergâhlar kullanılmıştır.

⁷³ Bunlar hudut kalelerinin tahkimi, yolların ve köprülerin durumu ve onarımı, tüm ordunun erzakı, silahları, hayvanlar için lazım olan hububatın, otların temini ve nakli, hatta Osmanlı ordusunun hayvan leşlerinden temizlenmesi olarak sayılabilir.

⁷⁴ BOA. HAT. Nr.207/10959. (29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791)

⁷⁵ Genç, a.g.e. s.42.

⁷⁶ Demireğen, a.g.e. s.45.

⁷⁷ Ertaş, a.g.m. s.591-592.

1.2.4. Yol ve köprülerin tamir ve bakımı

Yol sistemleri, tarihin her devresinde ekonomik bakımdan olduğu kadar, askerî ve sosyal açıdan da büyük bir öneme sahip olmuştur. Ticarî ve ekonomik faaliyetler, ordunun bir yerden bir yere sevkî, merkezin taşradaki idari birimlerle irtibatının sağlanması gibi hususlar, düzenli olarak işleyen yol şebekeleri sayesinde mümkündür. Bu bakımdan Osmanlı Devleti de Anadolu ve Rumeli’de kendisinden önce hüküm sürmüş olan Roma, Bizans ve Selçuklu Devleti gibi, memleketin dört bir tarafına ulaşan bir yol şebekesi kurdu. Bu yollar, İstanbul merkez olmak üzere “ana yol” olarak adlandırılan ve geniş sayılabilecek yatık yollardan meydana gelen yol güzergâhlarıydı ve bunlar çoğunlukla devlet tarafından tamir ettirilirdi.⁷⁸ Ordunun kullandığı yollar sürekli kontrol edilir ve bakımı yapılırdı. 1787 seferinde ordu sefere çıkarken tamir ettirilen yollar ordu geri dönerken tekrar kontrol edilip tamir edildi.⁷⁹

Seferin başarılı olarak tamamlanması bu yollarda ulaşımın ne kadar iyi sağlandığı ile doğru orantılıydı. Onarım ve bakım işleri yolların geçtiği kaza kadılarından sorulup, onların verdikleri raporlara göre bir çalışma planı tertip edilirdi.⁸⁰ Bu planla ulaşımın aksamadan yapılması sağlanırdı. Orduya her an mühimmat zahire ve diğer levazımat sevk edildiği için yollarda ulaşımın sürekliliği önem arz etmekteydi.⁸¹

⁷⁸ İzzet Sak-Cemal Çetin, "XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, , 2004, s.181-2. Anadolu ve Rumeli’de yollar sağ, sol, orta kol olmak üzere üç ana güzergâhtan oluşmaktadır. Bu güzergâhlar ayrıca, tali yollarla bir birlerine bağlanmıştır. Buna göre, Anadolu’daki **Sağ kol**; Üsküdar- Gebze- Eskişehir- Akşehir- Konya- Adana-Antakya yoluyla Halep ve Şam üzerinden Mekke ve Medine’ye ulaşmaktadır. **Orta kol**; Üsküdar- Gebze- İzmit- Bolu- Tosya- Merzifon- Tokat- Sivas- Hasan Çelebi-Malatya- Harput- Diyarbakır-Nusaybin- Musul ve Kerkük’e ulaşmaktaydı. **Sol kol**; ise orta kolla Merzifon’a kadar aynı güzergâhı takip edip, buradan Lâdik- Niksar-Karahisar-ı Şarkî- Kelkit- Aşkale- Erzurum yoluyla Hasankale üzerinden bir koluKars’a, diğer bir kolu da Tebriz’e ulaşırdı.

Rumeli’de ise **Sağ kol**; İstanbul’dan Vize-Kırklareli- Prevadi- Karasu-Babadağı- İshakçı- Akkirman yoluyla Özi ve Kırım’a; ulaşıyordu. **Orta kol**; İstanbul- Silivri-Edirne- Filibe-Sofya- Niş- Yagodina üzerinden Belgrad’a ulaşıyordu. **Sol kol**; ise İstanbul- Tekirdağ- Malkara- Firecik- Dimetoka- Gümilcine- Pravişte- Lanzaka- Yenişehir- İzdin yoluyla İstefe’ye giderdi. Geniş bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme(Menziller)*, İlgî Kültür Sanat, İstanbul, 2014, s.52-138.

⁷⁹ BOA. C.NF. Nr.14/698. (11 Recep 1206/5 Mart 1792)

⁸⁰ Hakan Karagöz, “Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi”, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 30/II, 2013, s.100.

⁸¹ BOA. C.AS. Nr.984/42920. (28 Safer 1204/17 Kasım 1789)

Ayrıca ordunun geçeceği güzergâh üzerinde bulunan beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılara emirler gönderilerek yapılan hazırlıkları kontrol etmeleri istenirdi.⁸² Bununla birlikte hareket edilecek güzergâha görevliler tayin edilerek, ordunun konaklayacağı yerler, geçeceği köprüler ve yollar kontrol ettirilirdi. Buralarda belirlenen eksikler hemen ilgili sancak beyine veya kadiya bildirilir, tamiri sağlanırdı. 19 Mart 1788 tarihinde çıkarılan bir emirle Edirne'den Sofya'ya oradan da Belgrad'a kadar uzanan yol ve köprülerin, İstanbul'dan gönderilecek bir mimar tarafından kontrol edilerek bakıma muhtaç olanlarının bildirilmesi istenmekteydi.⁸³

1.2.5. Zahire ve erzak temini

Askerî menzillerin esas fonksiyonu orduların lojistik ihtiyacını karşılamaktı. Tarih boyunca, orduların lojistik ihtiyaçlarının başlıca iki şekilde karşılandığı kabul edilmektedir. Bunlardan ilki orduların hareket ettikleri hat boyunca, halkın tahıl stokları ile hayvanlarına el koymak suretiyle gerekli olan maddelerin temin edilmesidir. Diğeri ise orduların karargâhları ile cepheye kadar olan yol hattı boyunca ve savaşın cereyan edeceği alanlarda belirli yerler tespit ederek, lojistik maddelerinin buralara sistemli bir şekilde nakledilmesi yoluyla sağlanmasıdır. Bu ikinci uygulamada esas olan, sefer esnasında gerekli olan ihtiyaç maddelerinin vergi karşılığı veya satın alma yoluyla temin edilerek, tasarlanan yürüyüş güzergâhı üzerinde belirli noktalarda depolanmasıdır.⁸⁴

Uygulamalardan ilki bir müddet sonra köylülerin üretim yaptıkları yerleşimleri terk etmelerine sebep olduğu için, nihâyetinde daha sonraki seferlerde orduların ihtiyaçlarının karşılanacağı sahaların yok olmasına sebebiyet veriyordu. Bu birinci modele en uygun örnek Cengiz Han dönemindeki Moğol orduları ve daha sonra Timur'un orduları verilebilir. Oysa askerlerin ihtiyaçlarını vergiye karşılık sayarak veya bedelini ödeyerek temin etmek ise, ordunun lojistik desteğinin sağlandığı alanların küçülmesini ve yok olmasını engellemekteydi. Bu ikinci model İslâm imparatorluk

⁸² Demireğen, a.g.e. s.46.

⁸³ BOA. C.BLD. Nr.17/819. (11 Cemaziyel-evvel 1202/19 Mart 1788)

⁸⁴ Sak-Çetin, a.g.m. s.198,199.

geleneği lojistik sistemini temsil eder. Ancak bu modele göre askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması devletler için, altından kalkılması oldukça güç malî bir yük getirmektedir.⁸⁵

Osmanlı Devleti, seferde ve barışta ordunun zahire ihtiyacını tesadüflere bırakmamıştır. Zira ordunun iaşesi, günü birlik ve savaşa karar verildikten sonra alınan tedbirlerle geçirilemezdi. Bunun farkında olan Osmanlı idarecileri, ordularının sefer güzergâhları üzerinde zahire ambarları kurmuşlar ve çıkması muhtemel ani askeri hareketleri düşünerek her dönemde bu ambarları dolu tutmaya çalışmışlardır. Böylece muhtemel bir savaş, kusursuz bir şekilde idare edilecek, ordunun hareket kabiliyeti ise artırılabilecekti.⁸⁶ Bu amaçla yapılan İsakçı ambarı 1787 seferinde Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını karşılamıştır.⁸⁷

Sefer sırasında Osmanlı askerlerinin tayinatı; et, un, pirinç, bulgur ve buğday gibi temel besin maddelerinden müteşekkildi. 11 Nisan 1790 da Bergos'tan satın alınan yüz bin kile un, buğday ve arpa ordunun ihtiyacını karşılamak maksadıyla gemiler aracılığıyla İsmail'e sevk edildi.⁸⁸ Orduya ulaştırılan un, öncelikle çorbalık olmak üzere askerlere dağıtıldığı gibi daha ziyade ekmek imalinde kullanıldı. Ekmek, muharebe alanından uzak ve pişirilmesi için yeterli altyapının hazırlandığı yerlerde yapılıp, sıcak bir şekilde tüketilirdi. Sefere katılan askerlere günlük yarım okka ağırlığında bir çift ekmek verilirdi. Eğer ekmek imali mümkün değilse o zaman askerlere peksimet dağıtılırdı. Bulgur ise başta tatar askerlerinin tüketimi olmak üzere Osmanlı ordusunda büyük miktarda tüketilmekteydi.⁸⁹

Askerin yolda yiyeceğini temin etmek ve bedeli mukabilinde zahire satın almak üzere menziller teşkil edildi. Bu menzillere yakın olan yerleşim birimleri ordunun gidiş güzergâhı üzerine inerek rayiç bedel ve sürsat⁹⁰ usulüyle zahire satmaya mecbur

⁸⁵ Sak-Çetin, a.g.m. s.198,199.

⁸⁶ Karagöz, a.g.m. s.95.

⁸⁷ BOA. C.ML. Nr.706/28830. (7 Cemaziyel-ahir 1202/15 Mart 1788)

⁸⁸ BOA. C.AS. Nr.441/18348. (26 Recep 1204/11 Nisan 1790)

⁸⁹ Ertuş, a.g.m. s.593.

⁹⁰ **Sürsat:** Savaş zamanlarında halktan tekâlifi harbiye suretinde alınan mallar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunlar; hayvan, buğday, arpa, mısır, yulaf gibi şeylerdi. Ordugâh yakınlarında bulunan yerler

tutuldu. Bunun için 1787 Avusturya seferinde ordunun hareketinden evvel ilgili bölgelerdeki kadılara fermanla ocak yaya başları gönderilerek menzillerde zahire bulundurmaları emredildi. Ayrıca menzil eminleri tarafından seferin yapılacağı taraflardaki ambarlarda ordunun ihtiyacını karşılamak üzere zahire depolandı. Örneğin İsmail tarafı seraskeri Vezir Seyyid Ahmet Paşa'dan zahire depolarının kontrol edilerek durumlarının bildirilmesi istendi. Ayrıca ambarlarda zahire eksikliği bulunması halinde bunların tedarik edilmesi istenmekteydi.⁹¹ Yine Sofya'da seraskerlik vazifesinde bulunan Memiş Paşaya kale ve palangalardaki zahirenin miktarını bildirmesi ve mevcut zahirenin korunmasına yönelik emir gönderildi.⁹² Sefer sırasında menzile intikal eden yeniçeriler için, çok uzun süre dayandığından dolayı peksimet virilirdi.⁹³

1.2.6. Silah ve barut temini

Osmanlı Devleti'nde silah üretiminin önemli bir kısmı devlet eliyle yapılmaktaydı. Özellikle ateşli silahlar ve bunların barut ve mermileri gibi masraflı silahlar devlete ait imalathanelerde üretilirdi. Ateşli silahların gelişiminden önce kullanılan kılıç ise Dımışkihane adı verilen bir merkezde yapılırdı. Bunun yanında çok sayıda özel imalathane bulunurdu. Yeniçerilerin silahları devletin ehl-i hıref cemaatleri tarafından yapardı. Buralardaki üretimin yeterli olmaması durumunda özel imalathanelerde de silah üretimi yapılırdı. Ayrıca cebeci ocağı da silah ihtiyacının karşılanması için kurulmuş olup özellikle yeniçerilerin silahını temin ederlerdi. Ancak cebeciler daha ziyade silahların yapımı için ham maddelerin alımı, tamiri, sevk ve idaresi gibi işlerle ilgilenirdi. Ayrıca silah yapımıyla meşgul olanları bulunurdu. Devlete ait silah üretim merkezlerinin önemli bir kısmı İstanbul'daydı. İstanbul dışında da belli başlı bazı merkezlerde imalathaneler bulunuyordu. Fetihler yoluyla ele geçirilen silah üretim merkezleri ve imalathaneler üretimlerine devam etmeleri için devlet tarafından organize edilirdi. İhtiyaç duyulan merkezlere de yeni silah imalathaneleri inşa edilir ve

bir takım mıntıkalara ayrılır, alınacak şeyleri tedarik etmek için her mıntıkaya birer memur gönderilirdi. Sürsat'ın kötü olan tarafı alınan malların parasının hemen verilememesiydi. Bedelin bir kısmı nakden ödenir kalan kısmı için senet verilirdi. Bu senet ise uzun gecikmeler neticesinde ödenirdi. Bazen de hiç ödenmezdi. Pakalın, a.g.e. C. 3, s.300.

⁹¹ BOA. C.ML. Nr.723/29580. (27 Rebiyü'l-evvel 1200/28 Ocak 1786)

⁹² BOA. C.AS. Nr.928/40168. (15 Cemaziyel-ahir 1201/5 Mart 1787)

⁹³ Karagöz, a.g.m. s.89.

gerekli personel İstanbul'dan sağlanırdı. İstanbul'daki imalathaneler aynı zamanda bir okul görevini görmekte olup burada yetişen kimseler taşradaki merkezlere gönderilerek silah üretiminin sürdürülmesi temin edilirdi.⁹⁴

İmparatorluğun en büyük silah üretim merkezi İstanbul'da bulunan Tophâne-i Âmire idi. Burada başta top olmak üzere pek çok silah ve mühimmat imal edilmekteydi. Devletin diğer silah ve mühimmat imalathaneleri baruthaneler, güherçilehaneler⁹⁵ ve tüfenkhâneler başta İstanbul olmak üzere memleketin farklı yerlerinde faaliyet gösteriliyorlardı.⁹⁶ Pek çok bölümlerden meydana gelen baruthaneler ham maddelerin dibek, havan veya çarhlarla ezilerek toz haline getirildiği çarhhâne, güherçilenin yıkanıp eritildiği havuzlar, kurutma işlemlerinin yapıldığı sergi, ham maddelerin kaynatıldığı soba, eritilerek kalıplara döküldüğü kalhâne, silindirden geçirildiği silindirhâne, elendiği kalburhâne gibi kısımlardan meydana gelirdi.⁹⁷

Osmanlı Devletinde 16. yüzyılda İstanbul, Erzurum, Diyarbakır, Oltu, Van Kahire, Bağdat, Halep Yemen Budin, Estergon, Peç, Temeşvar ve Belgrad'da barut üretimi yapılyordu. 17. Yüzyıla gelindiğinde bunlara ek olarak; Selanik, Gelibolu, İzmir ve Bor'da (Karaman) önemli baruthaneler kuruldu.⁹⁸ Bu barut üretim merkezlerinden özellikle Belgrad, Selanik ve Temeşvar Avrupa'daki savaşlarda Önemli görevler üstlendi. Barut üretiminin en temel malzemesi ise güherçiledir. Güherçile barut üretimi yapan merkezlere yakın olan yerlerden tedarik edilirdi. 1785 senesinde bir önceki sene gönderilen güherçile miktarları esas alınarak yapılan hesaplama neticesinde tablo birde belirtilen miktarlar İstanbul baruthanesinde barut imalinde kullanılmak maksadıyla ilgili yerlerden talep edilmiştir.

⁹⁴ Salim Aydın, "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi", *Tarih Okulu*, S. X, 2011, s.15-16.

⁹⁵ **Güherçile:** Tarımda gübre, tıpta ilaç, askeri alanda barut ve patlayıcı madde yapımında kullanılan, beyaz renkte ve ince billur durumunda birleşik bir maddedir. Bilimsel adı Potasyum Nitrat (KNO₃)'tır. Güherçile barut üretiminin ana maddesidir. *Türkçe Sözlük*, C. I, TDK Yayınları, Ankara, 1988, s. 580.

⁹⁶ Aydın, a.g.m. s.15-16.

⁹⁷ Aydın, a.g.m. s.18-19.

⁹⁸ Gabor Agoston, *Osmanlıda Strateji ve Askeri Güç*, (Çev: M. Fatih Çalışır), Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.148.

Tablo 1.1: İstanbul'daki Baruthane-i Amire İçin İlgili Yerlerden İstenen Güherçilenin Miktarı.

Güherçile İstenen Merkez	Miktarı (Kıyye) ⁹⁹
Konya, Karaman, Akşehir	40.000
Kilise Hisar	20.000
Eski İl	30.000
Liva-i Aksaray	10.000
Toplam	100.000

Burada istenen yüz bin kantar güherçileden bin beş yüz kantar siyah barutun imali planlanmaktadır.¹⁰⁰

1790 yılında Osmanlı Devletinin barut ihtiyacı İstanbul, Gelibolu ve Selanik baruthanelerinden karşılanıyordu. Ancak savaşta mevcut baruthanelerin üretimi yeterli olmadığına diğer devletlerden satın alınarak karşılanmaya çalışıldı. Örneğin 1788 yılında İngiliz elçisiyle bir anlaşma imzalanarak İstanbul'daki İngiliz tüccarları aracılığı ile barut satın alındı. Satın alınan bu barutun ücreti her kantarına altmışar kuruş olarak tespit edilerek taksite bağlandı. Alınacak barutun değeri ise on sekiz kerte¹⁰¹ olması kararlaştırıldı. Bu değerın altında olması durumunda ücretten birer kuruş kesilecekti.¹⁰²

Osmanlı Devlet adamları İngiltere'den alınan barutun dahi orduya yetmeyebileceği kaygısını taşıyorlardı. İsveç Devleti Osmanlı Devlet adamlarının bu endişesi üzerine barut nakil zamanı geçmeden Felemenk'lerden barut satın alınabileceğini bildirdi. Bunun üzerine defterdardan Osmanlı Devleti'nin baruthanelerinde mevcut olan barut miktarının bildirilmesi istendi. Defterdar efendi cevaben; 9000 kantar barutun donanmaya ve bin kantar barutun da orduya gönderildiğini, yaklaşık 3795 kantar fazla barutun bulunduğunu bildirdi. Bununla birlikte gerek ordunun, gerekse Kara denizdeki kale ve palangaların ne kadar barut talep edeceklerini kestirmenin güç olduğunu ifade etmekteydi.¹⁰³

⁹⁹ **Kıyye:** Ölçü birimi olarak okka ile aynıdır. 1 kıyye/okka= 1,282 kg dır.

¹⁰⁰ BOA. HAT. Nr.517/21604. (18 Muharrem 1200/21 Kasım 1785)

¹⁰¹ **Kerte:** İstenilen seviye, kıvam. Şemsettin Sami, a.g.e. s.1155.

¹⁰² BOA. C.HR. Nr.180/8966. (25 Muharrem 1203/26 Ekim 1788)

¹⁰³ BOA. HAT. Nr.1396/55973. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)

Osmanlı Devlet adamları önemine binaen barutun fazladan bulundurulmasını istiyordu. Çünkü barut daha sonra satın alınmak istense dahi hemen tedarik edilemeyebilirdi. Bu nedenle Felemenklerden alınacak 5000 kantar barut için altı yüz kese verilerek satın alınmasına karar verildi. Padişah III. Selim'den barut ithalatının münasip olup olmadığı sorulduğunda ise: “*kaymakam paşa yok lafzı olur mu elbet bunlar lazımedendir*” diyerek Padişah barutun önemine işaret etmekteydi.¹⁰⁴

Osmanlı topçuluğundaki gelişmeler ise askeri teşkilat bünyesindeki Topçu Ocağı içerisinde oluyordu. Topçu Ocağının askerleri, devşirmelerin Türk'e verilmesinden sonra seçimle belirlenirdi. Erlerin güçlü kuvvetli olmaları tercih edilirdi. Bunların bir kısmı top imalinde, bir kısmı da, atış bölümünde görevlendirilirdi. Topçu kışlaları ile top dökümhanesi İstanbul Tophane semtindeydi. Burada çalışanlara Rihtegan-ı top denilirdi. Tophane, İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet tarafından tesis edilmişti. II. Bayezit zamanında ise genişletildi. Kanuni Sultan Süleyman zamanında tekrar ele alınarak modernleştirildi. Bu devirde topçu askerlerine bir kışla yaptırıldı. Diğer taraftan top naklinin zorlukları göz önüne alınarak bazı stratejik noktalarda top hane yaptırıldı. Bunlardan Belgrad, Semendire, Budin, İşkodra, Pravišta ve Gülanber gibi merkezlerde tophane bulunuyordu.¹⁰⁵

1.3. Osmanlı Diplomasinin Genel Özellikleri

Diplomasi; resmi temsilciler vasıtasıyla devletlerarasındaki ilişkileri yürütme işi ya da sanattır. Geniş manada diplomasi ile dış politikanın bir birinden ayrılması doğru değildir. Çerçevenin biraz daha daraltılması durumunda ise, dış politika bir devletin uluslararası sistemden beklentileri yani amaçları, diplomasi ise bu amaçlara varmak için kullanılan mekanizmalardır. Kısaca, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, diplomasi faaliyeti dış politikanın uygulanması kadar belirlenmesi sürecini de kapsar.¹⁰⁶

¹⁰⁴ BOA. HAT. Nr.1396/55973. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)

¹⁰⁵ Mücteba İlgürel, “Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar”, *Osmanlılar*, C. 6, s.606.

¹⁰⁶ Oral Sander, *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.3. Mübahat Kütükoğlu, “Diplomatika”, *TDVİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s.360.

Osmanlı Devleti'nin uç beyliği statüsüyle Anadolu topraklarında siyasi bir varlık olarak ortaya çıktığı dönemlerde komşuları bulunan tefurlar ve Bizans ile bir taraftan ilişkiler kurdular. Ayrıca diğer Türk beylikleri ile de yakın ilişkiler içerisinde bulundular. Osmanlılar aynı zamanda sınır komşusu olan ve en çok mücadele ettiği Bizans'la da ilişkiler kurmuştur. Orhan Bey'in 1347 yılında Üsküdar'da Bizans İmparatoru VI. Kantakuzenos ile görüştüğü bilinmektedir.¹⁰⁷

Bizans'ın son dönemlerinde ortaya çıkan taht kavgalarına müdahale etmesi ve bunun sonucunda Çimpe Kalesi'nin alınması, dönemin bir başka önemli diplomatik gelişmesidir. Osmanlı diplomasi sadece savaşarak, cihat anlayışıyla, iç işlere karışmayla da olmamıştır. Evlenme yoluyla da diplomasi kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Sultanı Orhan Bey, Bizans Prensesi Teodora ile evlendi. Kalelerin kuşatılması ve fetih sırasında da bazı kaleler barış yoluyla alınmaya çalışılmıştır.¹⁰⁸

Orhan Bey zamanında yapılan teşkilatlanma gayretleri, Osmanlıları uç beyliği konumundan teşkilatlı bir devlet konumuna getirdi. İlhanlı hâkimiyetinin Anadolu'da zayıflaması da Osmanlıların daha rahat hareket ederek gelişmelerine uygun bir zemin oluşturdu. Dolayısıyla Orhan Bey yönetiminde daha rahat bir hareket alanı buldu. Ancak tam anlamda bağımsızlığını 1335 yılında İlhanlı Devleti'nin yıkılmasıyla kazanabildi.¹⁰⁹

Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle diplomatik ilişkilerinin iyi olması, iç politikadaki sıkı tutumu ile de bağlantılıydı. Bu amaçla kardeş katlini meşrulaştırarak taht kavgalarını en aza indirmeyi amaçladı. Çünkü Fetret Devri ve Cem Sultan Olayı devlete büyük zarar vermişti. Cem Sultan ölene kadar Avrupalılar tarafından büyük koz olarak kullanıldı. Yükseliş döneminde, askeri başarıların yanında, Fatih'in Cenevizlilere kapitülasyon vermesi, Venediklilere sürekli dış temsilcilik ya da elçi bulundurma hakkının verilmesi ve Venedik bayrağı çeken gemilere ateş edilmeme ayrıcalığının verilmesi gibi gelişmeler de diğer önemli örnekler olarak gösterilebilir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3 F Yayınları, İstanbul, 2007, s.11.

¹⁰⁸ Kodaman-Akçay, a.g.m. s.81.

¹⁰⁹ Savaş, a.g.e. s.12.

¹¹⁰ Sander, Anka... s.52. Kodaman-Akçay, a.g.m. s.81.

Batılılar, İstanbul'un fethinden itibaren Venediklilerin başlattıkları bir uygulamayla İstanbul'da daimî elçiler bulundurmuşlar, ayrıca imparatorluğun birçok yerinde konsolosluklar ihdas etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına dağılmış olan bu konsolosluklar, siyasî, ticarî ve adlî olmak üzere üç ayrı tip görevi icra ederken, bir yandan da halkla ve Osmanlı yetkilileriyle her türlü münasebeti yürüttüler. Bu konsolosluklar, Osmanlı ülkesini kontrol altında tutmanın yanı sıra, en doğru ve en yeni bilgileri, en güvenilir bir biçimde kendi ülkelerine ulaştırırlardı. Yani her çeşit istihbarat görevini üstlendiler. 1825 yılında İngilizlerin Osmanlı Devleti içinde 11 konsolosluk örgütü mevcutken; bu sayı, 1856 yılında 85 konsolosluğa yükselmiştir.¹¹¹

Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise, savaş alanında olduğu kadar diplomasi alanında da başarılı olundu. Osmanlı Devleti, bu dönemde egemenliği altındaki topraklarda bulunan Katoliklere karşı Ortodoksları koruduğu gibi Ruslarla da Ortodoks nüfusa hakim olma hususunda rekabet içinde olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin siyasi açıdan ne kadar güçlü olduğunu gösterirken aynı zamanda İslami bir imparatorluk olmasına karşın Ortodoks çevresinin çok olması da Osmanlı Devleti açısından batıya karşı çok büyük bir diplomatik başarıydı. İlk zamanlarda Osmanlı Devleti'nde sürekli dış temsilciliği olan ülke Venedik iken, Avrupa Akdeniz'deki üstünlüğü Osmanlıya kaptırdıktan sonra Venedik gibi diğer devletler de Macarlar, Hırvatlar, Kutsal Roma İmparatorluğu gibi devletlerin elçileri, İstanbul'da Avrupa geleneğine uygun büyükelçi statüsünde olmasalar bile İstanbul'a gelmeye başladılar. Zamanla İstanbul'un diplomatik önemi büyüdü ve diplomasi gelişme gösterdi. Yine de bu gelişmenin Avrupa'da gelişen diplomatik kurallara uymayan yönleri vardı. Mesela, Osmanlılar yabancı elçilerin kabulünde dost ile düşman gördüklerinin arasında büyük bir ayrıma gidebilmekteydi. İran elçisi huzura geldiğinde büyük bir itibar görürken, Avusturya elçisi geldiğinde ise kötü davranışlar sergilenebilir, bazen huzura bile kabul edilmeyebilirdi.¹¹² 16. yüzyılda Osmanlı Devletinin savaşlarda ağır mali yükler altına

¹¹¹ Belkıs Altunış-Gürsoy, "Sefaretnameler", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.582.

¹¹² Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 65.

girmesi devletin diplomatik etkinliğini kaybetmesine neden oldu.¹¹³ Ayrıca Avrupa’da güçler dengesi Osmanlı Devleti aleyhine değişmişti.¹¹⁴

Osmanlı Devleti, 18. yüzyıla kadar Avrupalı devletleri kendileriyle eşit değerlendirmedikleri için, Avrupa’da oluşan uluslararası hukuk kurallarıyla kendilerini bağlı saymadı. Güçlü oldukları dönemlerde sürekli büyükelçi göndermedikleri gibi, bir iki istisna dışında, başka devletlerin sürekli büyükelçilerini de kabul etmediler. Dolayısıyla, kuramda da olsa "eşitlik" kavramının ilişkilerin temeli olduğu uluslararası sistemde teknik anlamda "diplomasi" yapmadılar.¹¹⁵

Karlofça Antlaşması, klâsik Osmanlı tarih anlatımında, devletin duraklama döneminin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Bunun bir bakıma doğru olduğu söylenebilir. Bu dönemdeki antlaşmalar dizisi Osmanlı Devleti’nin artık geçmişteki kadar güçlü olmadığını gösterdi. İlk olarak, Karlofça, Osmanlı duraklamasının başlangıç noktası olmaktan çok, daha önceki tarihlerde başlayan ve uzun sürecek olan uzun bir sürecin içindeki noktalardan biridir. İkinci olarak, antlaşmanın tarih açısından asıl önemli göstergesi, Osmanlı Devleti’nin artık bir "savunma davası" ile karşı karşıya bulunduğunu ortaya koymasıdır. Antlaşmalarla yıkılan kalelerin çevresindeki toprakların ve silahtan arındırılan bölgelerin ilerde savunulması son derece güç olacak ve Avrupa devletleri bu durumdan yararlanarak Osmanlı Devleti aleyhine daha kolay genişleyeceklerdir.¹¹⁶ Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu bu durum, dış politika anlayışında hızlı bir değişimi gerektirdi.

Diplomasi, savaşlarda başarısızlıklar yaşanınca, hayatta kalmak için bir yöntem olarak görülmüştür. Elçiler, önceden antlaşma yapmak, buyrukları bildirmek gibi sebeplerle bir başka ülkeye giderken, devletin eski güç ve ihtişamını kaybetmesi ile birlikte gidiş sebepleri de değişti. Artık elçiler, “*biz nerede hata yaptık?*” sorusuna

¹¹³ Jeremy Black, *Top, Tüfek, Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, (Çev: Yavuz Alagon), Kitap Yayın Evi, İstanbul, 2003, s.22.

¹¹⁴ Pal Fodor, “Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)”, *Osmanlılar*, C. 1, s.452.

¹¹⁵ Sander, Anka... s.3. Timuçin Kodaman -Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, 2010, s.80.

¹¹⁶ Sander, Anka... s.82.

cevap aramak üzere gönderilmeye başlandı.¹¹⁷ Ayrıca imparatorluğun çökmekte olduğu ve artık ezeli düşmanlarına karşı savunmada dahi çok yetersiz ve acz içinde kaldığı kesin olarak bu dönemde görüldü ve bugün de uyguladığımız, büyük güçler ve komşu devletlerarasında kısmi tarafsızlık siyasetinin temelleri bu zamanda atıldı.¹¹⁸

İlk sürekli Osmanlı elçiliği 1793 yılında İngiltere Devleti nezdinde kurulmuştu. Londra'ya gönderilen ilk sürekli Osmanlı elçisi Yusuf Agâh Efendi'dir. İlk sürekli Osmanlı elçiliğinin Fransa Devleti nezdinde kurulması düşünülebilirdi çünkü Padişah III. Selim Fransa'ya karşı özel bir yakınlık duymaktaydı. Ancak III. Selim'in tahta çıktığı 1789 yılında Fransa'da bir devrim gerçekleştirilmiş ve iktidara yeni bir hükümet gelmişti. Henüz öteki devletlerce tanınmayan bir rejimi, Osmanlı Devleti ilk olarak tanıma riskini göze alamamış ve bu nedenle, Fransa'ya sürekli elçilik kurulması bir süre ertelenmiştir.¹¹⁹

Osmanlı Devleti batının üstün konumunun temel nedeni araştırmak amacıyla bu devletlere elçiler göndermeye başladı. Elçiler bu devletlerde edindikleri izlenimlerini raporlar halinde Padişaha sundular. Gönderilen elçilerin sefaretnameleri daha ziyade zengin tarihi sosyokültürel ve coğrafi motifleri ihtiva eden seyahat yazıları şeklindedir. Bu eserlerde elçilik görevinin başlangıç gününden, son bulduğu güne kadar görülen ve yaşanan her şey en ince teferruatına kadar anlatılırdı.¹²⁰ 1793 yılından sonra üç yıl süreyle tayin olunan daimi elçilerin sefaretnameleri ise daha ziyade politik yazılardır. Sefaretnamelerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de, bu döneme yani 1793 yılına kadar olan döneme ışık tutmaları ve Osmanlı diplomasisinin bu dönemde uygulanan kurallarını davranış biçimlerini ve diplomatik tavırlarını zengin bir üslup ile anlatan eserler olmalarıdır.¹²¹

Yabancı elçiler de genellikle Osmanlı Devleti hakkında bilgi toplamak amacıyla gönderiliyordu. Özel vesilelerle doğan çeşitli sorunlara ve düzenli barış ile savaş ve

¹¹⁷ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1968, s.17-19.

¹¹⁸ Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Defteri", *OTAM*, S. 7, 1996, s.322.

¹¹⁹ Hüner Tuncer, *Osmanlı-Avusturya İlişkileri 1789-1853*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.27.

¹²⁰ Tuncer, a.g.e. s.22-25.

¹²¹ Savaş, a.g.e. s.15-16.

sınır anlaşmazlıklarına ilişkin olmak üzere elçilere verilen talimatın yansıra, elçilerin bir de hiçbir zaman değişmeyen bir görevi daha vardı. Buda Osmanlı Devleti'nin askerî güçlerinin gözlenmesi ve askerî plânlarının uygulanmasını önlemek için gerekli tedbirlerin alınması idi. Böyle bir görev ise, her vasıtaya başvurmak suretiyle yürütülecek gerçek bir casusluk faaliyetini zorunlu kılmaktaydı. Bunun için de bazı halk toplulukları ile Rumlarla, Ermenilerle ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gerisindeki büyük düşmanları İran'la ilişkiler kurmak, başvurulması gereken vasıtalar arasında bulunuyordu.¹²²

Osmanlı diplomasisinin gelişmesinde Avrupa'da yaşanan 30 yıl savaşları da etkili oldu. Osmanlı Devleti'nin artık savaşmak istememesi ve mali-askeri açıdan kendilerinde savaşma gücünü görememeleri, Osmanlı Devleti'ni barış yanlısı politikalar takip etmeye zorladı. Diğer bir etken ise Osmanlı coğrafyasının çok geniş olmasıydı.

III. Selim dönemine gelindiğinde gerçekleştirilen en önemli diplomatik değişiklik, bu döneme kadar geçici olarak gönderilen elçilerin sürekli hale getirilmesi idi. Osmanlı Devleti artık öteki devletlerle sürekli ilişki kurmanın gerekliliğinin bilincine vardı ve ilk kez sürekli elçilik kurumunu yaşama geçirdi. Avrupa devletlerinden tam üç yüzyıl sonra gerçekleştirilen bu uygulama ile Osmanlı Devleti de artık Avrupa devletler topluluğunun içerisinde yer almanın önemini kavrayabildi ve o zamana kadar uygulamayı düşünmediği hatta aşağılanma kabul ettiği denge politikasını uygulamaya başladı.¹²³

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Osmanlılar ilk zamanlar diplomasi; ekonomik ve askeri boyuta göre daha az etkili olmuştur. Çünkü askeri açıdan çok güçlü olan Osmanlı Devleti, istediğini savaşarak elde edebilmekteydi. Yani savaş, eskiden diplomasiinin bir parçasıydı ve bu nedenle diplomasiye çok az başvurulmaktaydı. Ancak Osmanlı Devleti yavaş yavaş askeri gücünü yitirmeye, savaş ve toprak kaybetmeye başlayınca, hayatta kalmak için diplomasiye tutunmaya başlamış, silahın yerini

¹²² Karl Teply-Bekir Sıtkı Baykal, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", *A.Ü. DTCFD*, C. 7, S. 12-13, s.259.

¹²³ Tuncer, a.g.e. s.25-26.

diplomasi almıştır. Bununla birlikte, Osmanlı, gücünü kaybedince “*var olanı koruyalım, kollayalım ve dışlanmayalım*” mantığıyla içerde ve dışarıda denge politikası izlemeye başlamıştır.¹²⁴

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’nin yabancı devletlerle, özellikle Avrupalı güçlerle olan münasebetleri, devletin daha üstün müzakere pozisyonunda olduğu 1606 Zitvatoruk Antlaşması’na kadar olan dönem, Zitvatoruk’dan 1699 Karlofça Barışı’na kadar olan ve eşit hakları haiz muhatap kabul etmeme ilkesinin anlamını yitirdiği dönem ve Karlofça ile başlayan duraklama devrinin söz konusu olduğu dönem olarak üç bölümden oluşur. Bu üç dönem, Osmanlı tarihinde hem siyasî hem de diplomatik ilişkiler açısından son derece ehemmiyet ve paralellik arz eder. Yine Osmanlı diplomasisine dair bu örnekler, Osmanlı’nın yabancı ve farklı dünyalarla yüz yüze gelişini ve onları değerlendirilişini ihtiva ettiğinden kültür tarihimiz açısından da oldukça önem taşır.¹²⁵

1.4. Osmanlı Devleti’nin Diğer Avrupalı Devletlerle İttifak Arayışı

Osmanlı Devleti’nin kuruluş itibarıyla askeri bir devlet olması, ordudaki gerilemeler ve başarısızlıktan dolayı batı modelini ilk olarak askeri anlamda ele almasına neden oldu. Yani Osmanlı Devleti, askeri gücünü yitirmeye başlayınca hayatta kalmak, varlığını sürdürebilmek adına diplomasiye yöneldi. Öyle ki, bu durum, Batıya verilen kapitülasyonların niteliğini dahi değiştirdi. Geçmişte Avrupalı devletlere verilen kapitülasyonlar Hristiyan Birliğini dağıtmak gibi amaçlar taşıyordu. Duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerinde ise ticareti düzeltmek ve Rusya’ya karşı yardım almak amacıyla verilmiştir. Batılı devletler de Osmanlı’nın bu durumundan yararlanarak kendi ekonomik ve siyasi üstünlüklerini kabul ettirdi.¹²⁶

¹²⁴ Kodaman-Akçay, a.g.m. s.84.

¹²⁵ Kurtaran, a.g.e. s.17.

¹²⁶ Kodaman-Akçay, a.g.m. s.83.

17. asrın başlarından itibaren gelişen dış olaylar ve devletin savaşlarda aldığı mağlubiyetler, bunun sonucunda yapılan anlaşmalar (1606 Zitvatorok Antlaşması, 1699 Karlofça, 1718 Pasarofça ve 1774 Kaynarca antlaşmaları) Osmanlı İmparatorluğu'nun artık ikbal ve ihtişam döneminin gerilerde kaldığını gösteriyordu. Daha doğru ifade ile artık siyasi gerileme ve toprak kayıpları gittikçe artmakta, İmparatorluğun bekası tartışılmaya başlanmaktaydı. Bu gelişmeler Osmanlı diplomasisine daha çok sorumluluk ve ağır yükler getirdi.¹²⁷

Dış ülkelerde Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren olumsuz gelişme, Avusturya İmparatoru II. Joseph ile Rusya Çariçesi II. Katerina'nın Mohilev'de buluşmalarıyla ortaya çıkan "Grek Projesi" idi. Devlet ileri gelenlerini rahatsız eden bu buluşma etrafa yayılan plânlar öncelikle Prusya kanalıyla öğreniliyordu.¹²⁸ Dış gelişmelerden özellikle Rusya-Avusturya ittifakının kazandığı boyuttan haberi olan Osmanlı Devleti için de işbirliği yapılacak ülkeler arayışı da kaçınılmaz oldu. İspanya elçisi Boulogne'nin İspanyol esirleri satın almak için geldiği İstanbul'daki asıl görevi, Osmanlı Devleti ile bir dostluk adlaşması yapmaktır. Bunun yanında Cezayirlileri de bağlayacak bir ferman için uğraşacaktı. Bu kabul edilmediğinden görüşmeler kesilmiş, savaş ilânında durum değiştiğinden Osmanlı Devleti Cezayirlilerin İspanya ile barış yapmaları için bir ferman çıkartmaya razı olmuştu. Uzun görüşmeler sonucunda 1782'de Sadrazam Yeğen Mehmet Paşa ile İspanya elçisinin imzaladıkları tarafsızlık ve ticaret ahitnameleri bu ülke ile yapılan ilk antlaşmalardı. Müzakereler sırasında reisülküttap Cebelitarık Boğazı'nı muhtemel bir düşman donanmasına kapatılmasını teklif etmekle birlikte bu kabul edilmedi. Beş maddelik tarafsızlık antlaşmasına göre Osmanlı Devleti Fas ve Yemen dışındaki İslâm ülkelerinden biriyle İspanya'nın savaşması durumunda açık veya gizli olarak yardımda bulunmayacaktı. İspanya aynı tutumu Fransa haricindeki devletler için sergileyecekti. Diğer maddeler Garp Ocakları'yla ilişkiler, Malta ve

¹²⁷ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokoller)*, TTK, Ankara 1994, s.10.

¹²⁸ Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 122-123.

Ceneviz korsanlarının Osmanlı sularından uzaklaştırılması ve esirlerin değişimine dairdi.¹²⁹

Anlaşma ertesinde İspanya bütün İslâm esîrlerini padişaha hediye ettiğini ve kara barutu talebinin gizli tutulmasını bildirdi. Bu ülkeden gelen barut ise “yanmadığı ve işe yaramadığı görüldüğünden” satın alınmadı. İspanya’nın üzerinde durduğu Cezayir Beylerbeyi üzerindeki İstanbul’un nüfuzunu kullanmasına ve Cezayirliyle harplerinin bitirilmesine dair girişimleri pratikte bir sonuç sağlamadı. Cezayir Dayısı Mehmet Paşa, İstanbul’dan gelen bu konudaki bütün istekleri çeşitli mazeretlerle geri çevirmiş, Cezayir limanlarını bombalamasına rağmen geri çekilmek zorunda bırakılan İspanya, doğrudan beylerbeyi ile temasa geçmiş ancak 1785’de bir barış anlaşması imzalayabilmişti.¹³⁰

1787 savaşında ise Osmanlı İmparatorluğu iki büyük devletle savaş yapmanın sıkıntısı içindeydi. Özellikle Özi kalesinin düşmesi, büyük hüsrana neden oldu. 1788 savaşları elindeki imkânların önemli kısmını tüketti. Bu bakımdan İstanbul’da barış söylentilerinin gün geçtikçe çoğalmasına sebep oldu. Avusturya ise, Özi’yi ele geçirmelerine rağmen Rusya’nın bir zaaf içine düştüğü kanaati ile 1789 yılı savaşlarında Rusya’nın kendilerine yardım edemeyeceğini düşünüyordu. 1788 harekâtında sürekli yenildikleri Osmanlı ordusu karşısında fazla bir şanslarının olmadığını gördüler. Diğer taraftan kendilerine bağlı bulunan Belçika ve Macaristan’da ihtilal hareketleri vardı ve bunlara Avrupa devletlerinin müdahale etmelerinden çekiniyordu. Bu sebeplerden dolayı Avusturya İmparatoru II. Joseph, II. Katerina’ya Osmanlı Devleti ile birlikte bir barış yapılmasını teklif etti. Ancak Rusya buna yanaşmadı ve üç devlet arasında savaş hali bir sonraki yılda da sürdü.¹³¹

Sultan Abdülhamit 1789 ilkbaharında öldü ve yerine yeğeni III. Selim geçti. III. Selim’in ilk önceliği savaşı zaferle sona erdirmektir. O sırada hükümet çevrelerinin eski ve denenmiş Osmanlı uygulamalarını yeniden değerlendirmeyi tercih etmelerine

¹²⁹ Fikret Sarıcaoğlu, “1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Dış Politikası”, *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.549.

¹³⁰ Sarıcaoğlu, a.g.m, s.895.

¹³¹ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.232-233.

rağmen, o askeri birliklerin sadakatini korumak için onlara bol para vermek gibi geleneksel bir yönteme başvurdu.¹³²

Osmanlı Devletinin ilk zamanlarındaki ihtişam grafiğinin zamanla düşmesi ve uluslararası politikada etkinliğin ve yaptırım gücünün kaybolması Osmanlı Devlet diplomasisini de köklü değişikliklere gitmek zorunda bıraktı. XVIII. yüzyıldan itibaren düşmanlarına karşı tek başına mücadele edemeyen Osmanlı Devleti Hristiyan devletlerin yardımını istemeye mecbur kaldı. Yabancı elçilere yapılan muamele değiştiği gibi, bu husus yabancı ülke hükümdarlarına yazılan mektuplara da yansdı; ilk defa bu yüzyılda yabancı hükümdarlara “miknetlü ulu dostumuz” elçilere de “hürmetli, dostumuz”¹³³ gibi tabirler kullanılmaya başladı. Artık Osmanlı Devleti uluslararası diplomasi usullerine uymak zorunda kalıyordu. Avrupa devletler dengesinde meydana gelen değişimleri yakından takip etmek bunlardan faydalanmasını bilmek gerekiyordu.¹³⁴

1788 yılı savaşları Osmanlı Devleti’ni Avrupalı devletlere yaklaşmaya zorladı. Savaş karşılıklı olarak Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya’yı oldukça yıpratmıştı. Osmanlı Devleti’nin Rusya ve Avusturya ile yaptığı barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması, Osmanlı Devleti’yle uzun süredir ittifak yapmak isteyen Prusya’nın İşine yaradı. İsveç ve Prusya Osmanlı Devleti ittifak çalışmalarına hız verdiler. Barış görüşmelerinden umduğunu bulamayan Osmanlı Devleti de bu iki devlete yaklaştı.

1.4.1. Osmanlı-İsveç İttifakı

18. yüzyılda dış gelişmelerden, özellikle Rusya-Avusturya ittifakının kazandığı boyuttan haberdar olan Osmanlı Devleti, dış politikada işbirliği yapacak ülke arayışına girdi. Bunun üzerine vaktiyle İspanya’nın Akdeniz’de serbestçe dolaşmak amacıyla Osmanlı Devleti’nden talep ettiği fakat her defasında geri çevrilen izin talebi olumlu

¹³² Finkel, a.g.e. s.343-44.

¹³³ BOA. HAT. Nr.7/234.

¹³⁴ Savaş, a.g.e. s.17.

karşılandı. Osmanlı Devleti Cezayir'e İspanya ile barış yapmaları için bir ferman çıkartmaya razı oldu.¹³⁵

18. yüzyılın başlarından itibaren Rusya'nın Karadeniz kıyılarında olduğu gibi Baltık Denizi kıyılarında da yerleşmek için çalıştı ve oldukça başarı kazandı. Ayrıca Rusya'nın Avusturya ve Prusya ile birlikte Lehistan'ı paylaşmaları ve arkasından da 1787 yılında Avusturya ile birlik olarak Osmanlı Devleti'ne savaş açması, Rusya'nın yayılma sahası içinde yer alan İsveç'i endişelendirdi.¹³⁶

XII. Şarl'dan beri ortak düşmanları olan Ruslara karşı Osmanlı Devleti ve İsveç arasında bir yakınlık oluşmuş ve hatta bu yakınlık I. Mahmut zamanında 1740'ta bir ittifak şeklinde de kendini göstermişti.¹³⁷ 1768 Osmanlı-Rus seferini takip eden Kırım meselesi dolayısıyla ortaya çıkan gerginlik savaşa sebep olacak bir durum arz etmeye başladı. Rus hükümeti İsveç Devleti'nin elinden almış olduğu bir kısım Finlandiya topraklarının, diğer kısmını da elde etmek işini sonraya ve müsait bir zamana bırakarak İsveç Kralı III. Gustav'a karşı dostluk gösteriyordu. Hatta bu dostluğu teyit için II. Katerina, Kralla bizzat görüşmek için İsveç'e gitti.¹³⁸

II. Katerina görünürdeki bu dostluğu ile beraber el altından İsveç asilzadelerini, kralın aleyhine tahrik etmeği de ihmal etmiyor ve İsveç'in elindeki Finlandiya ahalisini ayaklandırmak istiyordu. II. Katerina'nın tahriklerinden etkilenen İsveç Kralı, Rusya'ya karşı faaliyet içerisinde ise de savaşılmaya cesaret edemedi.¹³⁹ Bunun sebebi ise bu tarihlerde İsveç'in mali ve askeri yönden oldukça zayıf bir devlet olmasıydı. Buna rağmen İngiltere'nin teşviki para ve asker vaadi üzerine Rusya'ya savaş ilanına karar verdi. Bu sırada İsveç Kralı Osmanlı Devletine de başvurarak, Rusları hem deniz hem de karadan meşgul ederek, bir kısım kuvvetlerini ve donanmalarını Baltık Denizi'nde

¹³⁵ Sarıcaoğlu, a.g.m. s.894.

¹³⁶ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.235.

¹³⁷ BOA. HAT. Nr.1448/11. (13 Rebiyü'l-ahir 1153/8 Temmuz 1740). BOA. HAT. Nr.1428/58462. (13 Rebiyü'l-ahir 1153/8 Temmuz 1740)

¹³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.544.

¹³⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.544.

tutmayı,¹⁴⁰ buna karşılıktaki Osmanlı Devleti'nin kendisine savaş süresince sekiz bin, savaştan sonra ise on yıl boyunca, yılda üç bin akçe vermesini¹⁴¹ teklif etti. Osmanlı devlet adamları bu teklife sıcak baktılar.¹⁴²

İsveç Kralı Diyet Meclisi'nden aldığı karar üzerine II. Katerina'ya bazı talepleri içeren ültimatoma verdi. İsveç, Rusya'nın bu ültimatoma reddetmesi üzerine savaş ilan etti. İsveç kralı bu ültimatomunda evvelce İsveç'e ait iken elinden alınan Karelya ve Finlandiya'nın iadesi Kırım'ın istiklâli ve Osmanlı hududunun 1768 seferinden evvelki hale gelinceye kadar harbe devam edileceğini ve Rusların sefer hazırlığından vazgeçmelerini bildirdi.¹⁴³ Her iki devlet de Rusya ile ayrı ayrı anlaşma yapmayacaktı. Barış görüşmelerinde Rusya'nın eline geçen toprakların kurtarılmasına yardım edeceklerdi.¹⁴⁴

İsveç Kralı'nın Osmanlı Devleti'nden istediği sekiz bin akçe maliyenin darlığı nedeniyle verilemiyordu. İsveç Osmanlı Devleti veremiyorsa dahi borç alarak bu akçeyi vermesini talep etti. İsveç'in bu ısrarlı akçe taleplerine olumsuz cevap verilmemekle beraber bir süre bekletildi. İsveç tercümanının ifadesine göre *“Bu akça verilmediği takdirde Kralın Moskoflar ile Musalahaya mecbur olacağını bu barışı kendileri istemek zorunda kaldıkları için yalnız müsalaha ile iktifa edilmeyeceği, Moskofların İsveçliye ittifak teklif edeceğini, ol dahi bunu mecbur kabul edeceğini”* beyan etti. Eğer İsveç'e akçe verilirse tamamen Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katılacaktı. İki cepheye savaşan Osmanlı için ise bundan daha büyük yardım olamazdı. Ancak hazinenin durumu ağır savaş masrafları nedeniyle sıkıştıktı. Sadrazam olumsuz cevap vermemekle birlikte durumu padişaha arz etti. Padişah ise hazinenin durumunun malum olduğunu ifade ettikten sonra İsveçliye red cevap vermenin akıllıca olmayacağını beyan etti. Dostane muamele edilerek duruma bakılmasını sadrazama bildirdi.¹⁴⁵

¹⁴⁰ 1774'te ki savaşta Rus donanması Baltık Denizinden dolaşarak Çeşmede Osmanlı donanmasını yakmış, Mora ve adaları taciz etmişti.

¹⁴¹ BOA. HAT. Nr.1430/58563. (20 Ramazan 1202/24 Haziran 1788)

¹⁴² Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Sadeleştiren: Dünder Günay, C. 2, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993, s.980. *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.236.

¹⁴³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.545.

¹⁴⁴ BOA. HAT. Nr.223/12454. (18 Şevval 1203/12 Temmuz 1789)

¹⁴⁵ BOA. HAT. Nr.1430/58568. (28 Safer 1203/28 Kasım 1788)

Aynı konu İstanbul'da kurulan bir istişare meclisinde de görüşüldü. Mecliste Osmanlı devlet erkânı hazır bulundu. Bu mecliste İsveç'le ittifakın meşru ve gerekli olduğu, İsveç'e red cevabı verilmesinin münasip olmayacağı belirtildi. Daha önce İsveç devletine yardım vaat edildiği, İsveç devletinin buna binaen karadan ve denizden Ruslarla savaşa girdiği, yardım yapılmamasının Devleti Aliye'nin şanına yakışmayacağı ifade edildi. Bu mecliste Rus donanmasının Akdeniz'e inmesi halinde durumun fena bir vaziyet alacağı, Osmanlı Devletini Akdeniz'de sıkıntıya sokacağı vurgulandı. İttifakın şer'en uygun olmadığını iddia edenlere ise Sultan III. Mustafa zamanında Şeyhülislam Mizanzade'nin böyle bir ittifaka fetva verdiği hatırlatıldı. Sonuç olarak bu anlaşmanın yapıp İsveç tarafından istenen paranın verilmesinin yararlı olacağı karara bağlandı.¹⁴⁶

İsveç, Osmanlı Devleti'nin para yardımına güvenerek savaşa girmişti. İsveç'in Rusya'ya savaş ilan etmesi üzerine Rusya'nın müttefiki olan Danimarka İsveç üzerine elli bin askerle saldırdı. Bunun üzerine İsveç'in yanında yer alan Prusya ve İngiltere Danimarka'nın İsveç topraklarından geri çekilmesini istedi. Hatta Prusya Kralı on iki bin kişilik askeri bir kuvvete Danimarka üzerine harekete geçmesi için emir verdi. İngiltere ise donanmasını Baltık Denizi'ne gönderdi. Gelişmelerden Osmanlı Devleti haberdar edilmekteydi.¹⁴⁷

İsveç yaptıkları anlaşma gereğince Osmanlı Devleti'nden anlaşmada taahhüt ettiği miktarın ödenmesini talep etti. Bu talebin devam etmesi üzerine paranın kendilerine ancak savaş sonunda verilebileceği bildirildi.¹⁴⁸

II. Katerina 1768 seferinde olduğu gibi Rus hizmetinde bulunan Grik adındaki amiralinin kumandasında Baltık Denizi'ndeki Rus donanmasını Akdeniz'e göndermek üzere çıkarmıştı. Bu sırada İsveç'le muharebeye tutuşması üzerine Rus donanması Akdeniz'e inemedi. Eğer Rus donanması Akdeniz'e inebilmiş olsa idi Osmanlı donanmasının Karadeniz'de meşgul olmasından dolayı Akdeniz'deki adalar ile

¹⁴⁶ BOA. HAT. Nr.223/12454-A. (18 Şevval 1203/12 Temmuz 1789)

¹⁴⁷ BOA. HAT. Nr.1430/58569. (28 Safer 1203/28 Kasım 1788)

¹⁴⁸ BOA. HAT. Nr.1450/52 (18 Muharrem 1203/19 Ekim 1788)

sahillerde ve Mora ile Mısır'da durum çok ciddî ve tehlikeli bir hal alacaktı.¹⁴⁹ Ancak İsveç'in Osmanlıya sağladığı bu avantaj Osmanlı Devleti'nin anlaşma hükümleri gereği vermesi gereken parayı veremediği için tehlikeye girmişti. İsveç elçisi artık durumu devletine bildireceğini beyan ediyordu. Paranın verilememesinde ordudaki muhalefette etkili oldu. Çünkü Osmanlı ordusunda para sıkıntısı varken bir başka devlete “*Henüz kendi seferimizi idare idemiyoruz ahir devlete akçe virmek nice caiz olur*” diye karşı çıkılıyordu.¹⁵⁰ Osmanlı Devleti'nin antlaşmada belirtilen parayı ödeyememesinin nedeni ise Avusturya'nın kendisine savaş açmasıydı. Çünkü, cephe genişlemiş askeri masraflar artmıştı. Osmanlı mali sıkıntıya düşerek orduya para yetiştirmemek gibi sıkıntılar baş gösterdi.

İsveç Kralı 1789 yılında karada ve denizde Rusya ile çarpışmalara devam etti. Kara kuvvetleri ile bir aralık Petrograd'a oldukça yaklaştı. Şehirde panik oluşturdularsa da Ruslar bu sefer hazırlıklı olduklarından bir felaketi kolayca önlediler. Baltık Denizi'nde Rusya ve İsveç'in gerek ince ve gerekse asıl donanmaları arasındaki çarpışmalar oldukça zayıflatmış hatta İsveç donanması zaruri olarak sığındığı bir Rus limanında mahsur kalmıştır. Böylece İsveç akdedilen ittifakın şartlarına riayete gayret etti.¹⁵¹

Daha sonraları İsveç deniz savaşlarında Ruslara üstün gelmeyi başardı. Ancak mali sıkıntılar nedeniyle Rusya ile anlaşmak zorunda kaldı. İspanya'nın arabuluculuğunda 1790 da Varen anlaşmasıyla eski sınırlar esas kabul edilerek anlaşmaya varıldı.¹⁵²

1.4.2. Osmanlı-Prusya İttifakı

Rusya ile hasım olan İngiltere ile Prusya, Osmanlı Devleti ile İsveç-i Ruslara karşı savaşa teşvik edip amaçlarına ulaşmışlarsa da vadettikleri yardımı yapmadılar. Bu

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.545.

¹⁵⁰ BOA. HAT. Nr.185/8640. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)

¹⁵¹ Sertoğlu, a.g.e. s.2686.

¹⁵² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.546.

sırada Prusya Kralı, Büyük Frederik'in yeğeni II. Frederik Giyyom idi. Giyyom kendisi savaşa girmeden rakipleri olan Rusya ile Avusturya'yı zayıflatmak istiyordu. Lehler Rusların istediği otuz bin kişilik kuvveti vermemişti. Bu nedenle Lehlerin, Ruslarla arasının açılmasını fırsat bilen II. Frederik, Lehistan'dan pay çıkarmak istiyordu. bu durum karşısında Giyyom, Osmanlı-Rus ve Rus-Leh durumundan istifade etmek siyasetini takip etti.¹⁵³

Osmanlı devlet adamları ise Rusya'ya karşı Prusya Devleti ile ittifak yapılması taraftarıydı. Ordu kadısı Şahizade “*din düşmanlarını dost edinmeyiniz*”¹⁵⁴ ayetine dayanarak ittifakı şeriata aykırı buluyordu. Osmanlı Devlet adamları içerisinde Avrupa'nın askeri ve teknik anlamdaki üstünlüğüne vakıf devlet adamları yoktu. Bu nedenle bütün Avrupalı devletlere aynı nazarla bakılıyordu. Bu devletlerden biriyle diğerlerinin aleyhine bir ittifak yapılması düşünülmüyordu. Rusya ile Avusturya'nın yaptığı ittifakı engelleme adına herhangi bir çaba sarf edilmedi. Avrupa'da bu sıralarda Mezhep savaşları bitmiş, Devletler artık kendi çıkarlarının peşine düşmüştü.¹⁵⁵

Dış politikada Rusya ile Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne birlikte saldırmaları ortak çıkarları bulunan Prusya ile Osmanlı Devletine bir birine yaklaştırdı. II. Frederik Osmanlının kendisini yalnız hissetmemesi için elinden geleni yapıyor, Prusya'nın Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu her fırsatta ifade ediyordu. 1780 Aralık ayında Avusturya Kraliçesi Maria Theresia'nın ölüm haberi İstanbul'a geldiğinde duyulan endişeler bir kat daha artmış bulunuyordu. Maria Theresia, genişleme politikası taraftarı olarak tanınan oğlu II. Joseph'e karşı bir denge unsuru olarak kabul ediliyordu ve şimdi iktidara tek başına sahip olan II. Joseph'in genişleme politikası izlemeye başlamasından endişe ediliyordu.¹⁵⁶

Dış politikadaki bu istikrarsız ve tehlikeli gelişmeler, Osmanlı Devleti için Prusya'nın dostluğunu ve ittifakını vaz geçilmez yapmaktaydı. Prusya ile ittifak meselesi gerek Karavezir Mehmet Paşa gerekse Mehmet İzzet Paşa'nın sadaretleri

¹⁵³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.559.

¹⁵⁴ Maide Süresi 57. Ayet. (s.116)

¹⁵⁵ Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, s.309.

¹⁵⁶ Beydilli, a.g.e. s.124.

zamanında önemini kaybetmemiş bir meseleydi. Osmanlı Devleti dış politikadaki yalnızlığı içinde, Prusya ile ittifaka girmeyi artık hayati bir mesele ve kurtuluş yolu olarak görmekteydi. Mehmet İzzet Paşa kraldan Avrupa'daki gelişmelerden Babıali'nin haberdar edilmesini istemekte, Avusturya Rusya ve Prusya ordularının durumu hakkında bilgi rica etmekteydi. Böylece Osmanlı Devleti'nin bu bilgilerle muhtemel bir savaşa karşı hazır olacağını ifade ediyordu.¹⁵⁷ II. Frederik ise bu hususlarda gerekli bilgileri vermekten ve yardımcı olmaktan kaçınmadı. Karavezir Mehmet Paşa sadareti esnasında önemli bazı gazetelerin gözden geçirilip gerekli haberlerin özenle tercüme edilip Babıali'ye sunulduğu bir kalemin kurulduğunu duyan II. Frederik iyi haber veren büyük ihtimalle de kendi tarafını tutan, bazı gazetelerin takip edilmesini tavsiye etmekteydi. Kral'ın Osmanlı Ordusunu ıslah ve düzenlenmesi için yaptığı, geniş ve köklü icraatları içeren teklifleri ise sadrazam tarafından devletin şartlarının bu reformların uygulanmasına müsait olmadığı gerekçesi ile reddediyordu.¹⁵⁸

Prusya'nın İstanbul'daki elçisi Aralık 1788'de Osmanlı devletine başvurarak, devletin bir ittifak anlaşması yapmak istediğini belirtti. Bu teklif kabul edildiği takdirde de Prusya kralının güvenini sağlamak için bir senedin verilmesinin gerektiğini vurguladı. Bir başka deyişle Prusya, Osmanlı Devleti'ne karşılık esasına göre bir ittifak teklif etmişti. Osmanlı tarihinde bir Hristiyan devletle karşılık esasına göre anlaşma yapmanın örneği pek yoktu. Bu sebepten Osmanlı Devlet adamları arasında Prusya'nın ittifak teklifinin kabul edilip edilmemesi konusunda görüş ayrılıkları doğmuş ve tartışmalar başlamıştı. Nitekim görüşmeler sırasında kazaskerlerden bazıları Hristiyan devletle ittifakın meşru olmadığını belirterek buna engel olmaya çalışmışlardı. Bunlara karşılık şeyhülislam da, deliller göstererek bu itirazları çürütmüş ve ittifakın yapılabileceğini ispat etmişti. Bu durum Prusya ile anlaşmak isteyen III. Selim'i memnun etti.¹⁵⁹

¹⁵⁷ 1787 savaşında Avrupa'daki gazetelerde Osmanlı Devleti ile alakalı çıkan bazı gazetelerin Avrupa dillerinden Osmanlıcaya tercümeleri için bkz. BOA. İE. HAT. Nr.5/489. (29 Zilhicce 1200/23 Ekim 1786) BOA. C.HR. Nr.36/1795. (9 Şevval 1205/11 Haziran 1791)

¹⁵⁸ Beydilli, a.g.e. s.125.

¹⁵⁹ Sertoğlu, a.g.e. s.2698. *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.237.

Bu sırada Vezir-i azam olan Gazi Hasan Paşa daha kaptan-ı derya iken Osmanlı Prusya ittifakına taraftar olduğundan, sadareti sırasında ittifak yapılabilirdi. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli Kazaskeri Aşir Efendi ile Reisülküttpaş Raşit Efendi ve Prusya Devleti tarafından da İstanbul'daki elçisi görevli tayin edildi. Neticede beş maddeden oluşan bir ittifak nâme hazırlandı. Buna göre Prusya Kralı Osmanlı Padişahına 24 000 kişi ile yardım edecekti.¹⁶⁰ Prusya, Rusya ve Avusturya'ya savaş ilan edecek ve Osmanlı Devleti karlı bir barış elde edinceye kadar karada ve denizde yardım yaparak İstanbul'u emniyet altında bulunana kadar savaşmaya devam edecekti. Buna karşı Osmanlı devleti de barış zamanında Leh Hükümeti'ne ait olup Avusturya'nın ellinde bulunan Galiçya'yı Lehistan a terk ettirmeğe çalışacaktı.¹⁶¹

İkinci madde de Osmanlı Devleti ve Prusya arasında 1761 yılında yapılan ticaret anlaşmasının şartları, bu anlaşmada dahi aynen geçerli olması ve Prusya gemilerinin Akdeniz'de serbestiyetle dolaşmasına müsaade edilmesi kararlaştırıldı.¹⁶² Anlaşmanın üçüncü maddesi ise, Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya ile barış yapmadıkça Prusya'da bu devletler ile barış yapmayacaktı. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Avusturya ve Rusya ile barış yaparken, Prusya, İsveç ve Lehistan anlaşmaya dahil olmadıkça barış yapmayacaktı. Barıştan sonra Prusya ve İsveç ve Lehistan devletleri üzerine Rusya veya Avusturya sefer düzenleyecek olursa, Osmanlı Devleti bu seferi kendi üzerine yapılmış sayacaktı. Dördüncü maddeye göre, yapılan barış anlaşması Osmanlı devletinin elinde kalan toprakları korumaya, Prusya devleti yardımcı olup aynı zamanda İngiltere, Felemenk, İsveç ve Leh Devletlerini de bu anlaşmayı desteklemeye ikna edecekti. Anlaşmadan sonra Rusya veya Avusturya'dan herhangi biri Osmanlı ve Prusya devletlerine karşı savaş açarsa yapılan anlaşmaya göre birbirlerine yardım edeceklerdi. Son olarak ise anlaşmada ismi geçen devlet elçilerinin bu antlaşmayı onayladıklarına dair ibare vardır. Ayrıca bu anlaşmanın 1 Şubat 1790'da İstanbul'da imzalandığı ifade edilmektedir.¹⁶³

¹⁶⁰ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.72.

¹⁶¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.561. Beydilli, a.g.e. s.172.

¹⁶² Uzunçarşılı'nın anlatımında anlaşmanın ikinci maddesi yer almamaktadır. Bkz: BOA. HAT. Nr. 30/1417. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)

¹⁶³ BOA. HAT. Nr.30/1417. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.561. Beydilli, a.g.e. s.172.

Fransa Osmanlı devleti ile Avusturya'nın barış yapması için ara bulucu olarak Viyana ve İstanbul'daki elçileri aracılığıyla bu işe aracı olmayı teklif etti. Hatta bu konuda Avusturya Fransa'ya olumlu cevap dahi vermişlerdi. Bu mesele kurulan bir mecliste istişare edildi. Şeyhülislam'a Kaptan Paşa'ya Fransa'nın aracılık meselesi soruldu. Daha sonra Prusya'yla yapılan anlaşmaya binaen bu mevzu Prusya elçisine bildirildi. Anlaşmaya göre bu gibi durumlarda Osmanlı Devleti Prusya'yı bilgilendirmek durumundaydı. Ancak Prusya'nın bu duruma sıcak bakmadığı elçinin hal ve tavırlarından anlaşıldı. Osmanlı Devlet erkânı Prusya'nın kenara itilerek böyle bir işe girişmenin bazı sakıncalarına binaen bu arabuluculuğu reddetti.¹⁶⁴

Yapılan anlaşma ile Osmanlı Devleti ve Prusya arasında Rusya ile Avusturya'ya karşı bir savunma ittifakı kuruldu. İlk başlarda devlet adamları; Osmanlıya karşı başka ittifakların kurulmasına sebep olup, toprakların düşman eline geçeceği gibi çekinceleri beyan etti. Ayrıca bu konunun ulemadan da sorularak bir cevap verilmesini de istediler.¹⁶⁵ Prusya Osmanlı Devleti'nin dost ve müttefiki olduğunu bildirdi. Ayrıca sınırlara asker sevk ederek kral bizzat idaresine geçti. Prusya kralı Osmanlı Devleti'ne “*şanlı bir barış kazandırmadığı sürece*” düşmanlarla savaşacağını söylüyordu.¹⁶⁶ Ancak, fiili olarak savaşa girmeye cesaret edemedi. Ayrıca doğrudan veya dolaylı olarak İngiltere, Felemenk, İsveç ve Lehistan devletleri de bu ittifakın ilgili tarafı haline getirildi veya öyle olmaları arzulandı. Böylece ittifaklar silsilesi ile Rusya ve Avusturya'ya karşı Avrupa'da bir ortak cephe oluşturulmaya çalışıldı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti ve Prusya anlaşmaya göre, Rusya ve Avusturya'dan gelecek her türlü tehlikeye birlikte karşı koymayı, bu amaçla da bir birlerine karşılıklı olarak askeri ve diplomatik imkânlarıyla yardım yapmayı kararlaştırdılar.¹⁶⁷

İlk başlarda Prusya, antlaşmanın hiç bir surette saldırı amaçlı olmadığını ileri sürerek etrafı yatıştırmaya çalıştı. Bunun bir saldırı ittifakı değil savunma ittifakı

¹⁶⁴ BOA. C.HR. Nr.149/7434. (13 Cemaziyel-ahir 1203/11 Mart 1789)

¹⁶⁵ BOA. HAT. Nr.204/10601. (9 Cemaziyel-ahir 1204/24 Şubat 1790)

¹⁶⁶ BOA. HAT. Nr.1417/57921. (2 Zilkade 1204/14 Temmuz 1790)

¹⁶⁷ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.239.

olduğunu iddia etti.¹⁶⁸ Fakat bir süre sonra Prusya ve müttefiki İngiltere savaş öncesi durumun iadesini istediler, kabul edilmediği takdirde Rusya ve Avusturya savaş açacaklarını ilan ettiler. Prusya, Osmanlı ve Avusturya'nın aleyhine olmak üzere göz diktiği Lehistan topraklarını kendisine mal etmek istiyordu. Gelecekte Osmanlı Devleti'nin varlığını garanti etmek için Osmanlı Devleti'nden Kırım ile " *faydasız*" Küçük Eflak'ı feda etmesini bekliyordu. Tatmin edici bir cevap gelmeyince büyük bir Prusya ordusu Silezya'ya yöneldi. Kral Friedrich Wilhelm, ise şahsen Bohemya sınırı yakınlarındaki Rayhenbah köyünde karargâh kurdu.¹⁶⁹

Osmanlı Devleti, Prusya ile yaptığı bu antlaşmadan beklediği yararı sağlayamadı. Çünkü Prusya iki büyük komşusu Rusya ve Avusturya ile savaşa girmeyi göze alamadı. Bunun nedeni Prusya'nın müttefiki İngiltere'den beklediği desteği görememesidir. İngiltere, Rusya ile arasını açacak ve ticari çıkarlarını zedeleyecek herhangi bir girişimin içinde bulunmak istemedi. Ancak Osmanlı-Prusya ittifakı, Osmanlı Devleti için Prusya'dan askeri bir yardımın fiilen sağlanmasını gerçekleştiremediyse de, sürmekte olan savaşın sona erdirilmesinde diplomatik yönden yardımcı oldu.¹⁷⁰

1.5. Savaşın Başlaması

1.5.1. Avusturya'nın Osmanlı Devletine savaş ilanı

Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmesinin üzerinden altı ay geçmişti. Rusya'nın müttefiki olan Avusturya'dan bir ses çıkmamıştı. Osmanlı Devleti'ne Fransa elçisinin verdiği teminat üzerine Avusturya'nın savaş ilan etmeyeceği düşünülüyordu. Fakat Şubat 1788'de Vezir-i azamın sefer tuğları çıkardığı sırada Avusturya Orta Elçisi Herbert Ratkal tercümanıyları Babıali'ye göndermiş olduğu takrirle devletinin, Rusya ile

¹⁶⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Çev: Nilüfer Epçeli, C. 6, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s.524.

¹⁶⁹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.17, s.73-74.

¹⁷⁰ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.240.

olan ittifakına istinaden birlikte savaşa gireceklerini ve kendisinin ülkesine döneceğini beyan etti.¹⁷¹ Osmanlı devlet adamları büyük şaşkınlık yaşadı.

Yukarda belirtildiği üzere Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açması devlet adamları ve halkın tepkisini çekti. Çünkü Osmanlı Devleti Avusturya veraset savaşları sırasında bütün teşviklere rağmen Avusturya'nın diğer devletlerle savaştığı yani zor durumda olduğu anda savaş açmamıştı. Buna karşılık Avusturya Osmanlı Devleti'nin zorda olduğu sırada savaş açıyordu.¹⁷²

Fransa'nın yanı sıra İngiltere elçisi de Osmanlı Devleti'ne, Avusturya'nın savaşa girmeyeceğine dair teminat vermişti. Osmanlı Devleti de buna istinaden savaşa Rusya ile girişmiş ancak sonuç beklediği gibi olmamıştı. II. Katerina'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanını engellemek İngiltere ve Prusya, belki de bütün Avrupa devletlerinin üzerine düşen bir borçtu. Ancak II. Katerina'nın her tarafta casusları ve taraftarları vardı. Örneğin Rus generali tarafından casus olarak gönderilen ve ele geçirilen Mihail adındaki Yahudi kendisinin istihbarat için gönderildiği, vazifesinin Osmanlı askerlerinin sayısını bildirmek olduğunu söylemekteydi. Ancak yakalanınca Rus askerlerinin bulundukları mahalleri ve miktarlarını bildirmek zorunda kaldı.¹⁷³ II. Katerina'nın casusları Osmanlı Devleti'ne karşı yıkıcı bir rol üslenmişlerdi. Savaş başlamadan önce Osmanlı devlet adamları tarafından Avrupalıları uyarmak yapılacak önemli iş iken, dış işlerinde bilgisizlik ve yetersizlik nedeniyle bu yapılmadı. Bunun yanında Avrupalı devletlerde özel çıkarları gereği Osmanlı Devleti'ni savaşa teşvik ettiler.¹⁷⁴

Eflak Voyvodasının¹⁷⁵ Viyana'daki adamından alınan haberlere göre, Avusturya Ruslarla birlik olduğundan dolayı bu seferin uzun sürmeyip, hemen bir savaşla işin

¹⁷¹ BOA. C.HR. Nr.83/4133. (29 Cemaziyel-evvel 1202/7 Mart 1788)

¹⁷² *Doğuştan Güünüme...* C. 11, s:228.

¹⁷³ BOA. HAT. Nr.28/1343. (5 Muharrem 1201/28 Ekim 1786)

¹⁷⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.886.

¹⁷⁵ **Voyvoda:** Slavca bir kelimedir "Ağa" "Reis" manasına gelir. Voyvoda reis, subaşı, ağa gibi muhtelif manalara gelen bir tabirdir. Buğdan Voyvodası, Galata Voyvodası örnek gösterilebilir. Voyvodalık Osmanlı Devletinde 17. yüzyılda başlamıştır. Eyalet valileri ve sancak mutasarrıfları yerli halkında isteğiyle halkın ileri gelenlerinden bazı kimseleri Voyvoda tayin ederlerdi. Bu vazife zamanla yaygınlaşarak merkez kaymakamlığı konumunu da almıştır. Tımar ve zeamet usulünün geçerli olduğu

biteceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Avusturya elçisinin Bab-ı Aliye notayı verdikten sonra, Avusturya askeri Irşova kasabasına saldırdı. Ayrıca Belgrad karşısına, Krayova bölgesine, Bosna sınırına ve Hotin Kalesi üzerine saldırdılar. Ancak umduklarını bulamayarak saldırdıkları bütün yerlerde bozguna uğrayarak geri çekildiler.¹⁷⁶

Avusturya'nın deneyimli Mareşali Franz Moritz Lacy, Avusturya-Osmanlı sınır hattını Adriyatik'ten Dniester'e kadar altı ayrı kolordunun korumasını önerdi. İmparatorun kumandasındaki ana ordu Belgrad'ın karşısındaki Semlin'e (Zemun) yoğunlaşacak; ikincisi Hırvatistan'a; üçüncüsü Sava ırmağı boyuna; dördüncüsü Banat/Temeşvar'ı koruyacak; beşincisi Erdel ve altıncısı da Galiçya'yı koruyacaktı. Avusturya 898 sahra topu ve 252 kuşatma topuyla iki yüz kırk beş bin askeri başlangıçta Osmanlı sınırına yerleştirdi. Bu sayı daha sonra iki yüz doksan dört bine çıkarıldı. Avusturya ile Rusya arasında yapılan plana göre Galiçya ordusu Boğdan'da Rus ordusuyla buluşacaktı. Bu ordu Hotin'e doğru ilerleyip, Belgrad ele geçirilecekti. Bu şekilde Tuna'nın sol kıyısı Küçük Eflak'a kadar güvence altına alınacaktı.¹⁷⁷ Rusya'ya karşı Karadeniz donanması aracılığıyla birkaç cepheli bir hücum yapılması düşünüldü. Kırım'a asker çıkarılacak, Kafkas kabileleri tahrik edilecekti. Rusya doğuda meşgul edilecek, İsveç aracılığıyla da kuzeyden sıkıştırılmaya çalışılacaktı.¹⁷⁸

Kafkaslardaki faaliyetler Çıldır Valisi Süleyman Paşa üzerinden idare edildi. Süleyman Paşa, Kafkaslarda oluşturulması planlanan cephede, Rusya üzerine gidecek Hanların bulunduğunu İstanbul'a bildirdi. Bunlardan en kuvvetlisi Ümmi Han'dı. Ümmi Han otuz bin kadar askeriyle Osmanlı Devleti'nin emrine hazır olduğunu bildirdi. Çeçen memleketinde ise Şeyh Mansur eski itibarını kaybetmişti. Osmanlı Devleti burada mevcut hanlar aracılığıyla Rusları sıkıştırmaya çalışacaktı.¹⁷⁹

yerlerde tımarların kontrolü Tanzimat'a kadar bu kişiler aracılığıyla yapılmıştır. Ayrıca bazı Müslüman idarecilerde bu unvanı kullanmıştır. Pakalın, a.g.e. C. 3, s.598.

¹⁷⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* C. 2, s.887.

¹⁷⁷ Vırgınia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri (1700-1870)*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.175.

¹⁷⁸ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, s.451.

¹⁷⁹ BOA. HAT. Nr.27/1308. (23 Muharrem 1202/4 Kasım 1787)

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki savaş başlangıçta karşılıklı propagandalara sahne oldu. Eflak ahalisini ayaklandırmak maksadıyla Laşi adlı Avusturya generali Eflak'ın bazı kazalarına da birer beyanname yayınlayarak buraları isyana teşvik etti. Osmanlı Devleti de bu kazaların isyanından çekindiği için Boğdan Voyvodası aracılığıyla karşı faaliyette bulundu. Osmanlı Devleti Avusturya'nın bu faaliyetleri üzerine bölgede isyan edenleri bastırmak maksadıyla harekete geçti. Şeyhülislamdan alınan fetvayı şerif, padişah'tan alınan emri şerif gereğince isyancılarla mücadeleye başlandı.¹⁸⁰ Osmanlı Devleti Avrupalı Devletlere gönderdiği bildirilerle Avusturya'nın haksızlığını ortaya koymaya çalıştı.¹⁸¹

1.5.2. Ordunun cepheye hareketi

Ordunun ilkbaharda Rusya ve Avusturya üzerine sefere çıkması kararlaştırıldı. Osmanlı ordusunun Yusuf Paşa komutasında sefere çıkacağına dair emri şerif yayınlandı.¹⁸² Balkanlar için ayrı bir emri şerif yayınlanarak Avusturya'nın her an saldırma ihtimaline karşı bu bölgede mevcut askerlerin Serasker Süleyman Fevzi Paşa komutasında toplanması istendi.¹⁸³

Merkez ordusu ise çıkarılan emri şerif gereğince Davutpaşa sahrasında toplandı. Osmanlı Ordusuna Serdar-ı Ekrem tayin edilen Koca Yusuf Paşa'ya I. Abdülhamit Sancağı Şerif'i teslim etti.¹⁸⁴ I. Abdülhamit Yusuf Paşaya tam yetki verdi. Padişahın ihsanlarına mukabil Yusuf Paşa teşekkürlerini arz etti.¹⁸⁵ Sefer hazırlıkları sırasında israf terk edilerek askerliğe yakışacak tutum ve çabuklukla hareket edildi.¹⁸⁶

Bundan birkaç gün sonra orduyu hümayun sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa emrinde Davutpaşa Karargâhı'ndan Edirne'ye doğru yola çıktı. Bu sırada kara ordusunun hareketine paralel olarak 150 parçadan meydana gelen donanma da,

¹⁸⁰ Sadullah Enveri Tarihi, Halet Efendi Tasnifi 590, Süleymaniye Kütüphanesi, s.96.

¹⁸¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* C. 2, s.887.

¹⁸² BOA. C.AS. Nr.1089/48047. (3 Cemaziyel-ahir 1203/1 Mart 1789)

¹⁸³ BOA. C.AS. Nr.1128/50070. (29 Cemaziyel-evvel 1202/7 Mart 1788)

¹⁸⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.888.

¹⁸⁵ BOA. HAT. Nr.1451/4. (19 Muharrem 1203/20 Ekim 1788)

¹⁸⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.889.

Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa komutasında Karadeniz'e çıkarıldı.¹⁸⁷ Donanma Karadeniz'deki şiddetli fırtına ve hava muhalefetinden dolayı büyük derede 17 gün kaldı. Aynı zamanda Akdeniz'in korunması için başbuğ tayin edilen Memi Kaptan¹⁸⁸ kumandasında, 12 kalyon ile Cezayir ve Tunus ocaklarında tertip olunan yedi kıta gemi ve diğer lazım olan gemilerde sefere çıkarıldı.¹⁸⁹ Hasan Paşa'nın beraberinde on bin asker ile yirmi bin Kalyoncu bulunmaktaydı. Amacı Sinop'tan alacağı askerler ile Kırım'a taarruza geçmekti.¹⁹⁰

Sadrazamın aceleciliği nedeniyle bazı savaş araç ve gereçleri tamamlanmadan hareket edildiğinden hazine sandıkları ve sancağı şerife mahsus olan toplar Davutpaşa'da kalmıştı. Bostancıbaşı Ferhat Ağa İstanbul ve Üsküdar'da ne kadar kiralık araba ve beygir varsa bunlara el koyarak ordunun ihtiyacında kullandı. Buna rağmen ordu Edirne'ye gelinceye kadar yol ortasında araba ve hayvan bulunamayıp büyük güçlük ve zahmetler çekildi.¹⁹¹ Bunun haricinde kalelerdeki zahirede kafi miktarda değildi. Halil Hamid Paşa sadaretinde ihtiyaten Sofya ve Vidin taraflarına stoklanandan başka zahire olmadığından zahire tedarikine başlandı.¹⁹²

Daha öncede bahsedildiği üzere Avusturya, Osmanlı sınırında iki yüz bin kişilik bir ordu toplamıştı.¹⁹³ Avusturya'nın faaliyetleri sınırlarda kısa sürede kendisini göstermeye başladı. Osmanlı casusları Avusturya'nın savaş için hazırlık yaptığını ifade ediyorlardı.¹⁹⁴

Serdar-ı Ekrem'in Rusya ve Avusturya cephelerinden öncelikle hangisi üzerine yöneleceğine dair karar Edirne'de ele alınması kararlaştırılmıştı. Bu nedenle Serdar-ı Ekrem bu hususu kesin olarak karara bağlamadan yola çıkmış oluyordu. Edirne'de bu konu üzerine yapılan görüşmelerde Serdar-ı Ekrem'in Avusturya cephesine hareket

¹⁸⁷ BOA. C.AS. Nr.1130/50183. (4 Ramazan 1202/8 Haziran 1788). Aksun, a.g.e. C. 2, s.450

¹⁸⁸ BOA. HAT. Nr.180/8165. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790). Aksun, a.g.e. C. 2, s.450

¹⁸⁹ Aksun, a.g.e. C. 2, s.450

¹⁹⁰ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 9, s.74-76.

¹⁹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.890.

¹⁹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.525.

¹⁹³ Sertoğlu, a.g.e. s.2638.

¹⁹⁴ BOA. HAT. Nr.29/1385. (25 Zilhicce 1201/8 Ekim 1787).

etmesine karar verilerek padişaha bildirildi.¹⁹⁵ Rus cephesine de tam salâhiyetle ve önemli bir kuvvetle bir muktedir serasker tayinine karar verildi. Bu vazifeye ise İsmail Seraskeri Sabık Sadrazam Şahin Ali Paşa tam yetkiyle tayin edildi.¹⁹⁶

Edirne’de 18 gün kalan Osmanlı ordusu Sofya’ya doğru harekete geçti. Bu esnada Avusturya, Yaş kasabasını basıp voyvoda Aleksandri’yi esir ettiği haberi alındı. Aleksandri’nin durumu şüpheli olarak karşılanıyordu. Bu nedenle Boğdan muhafazası Eflak Voyvodasına ve sınır kumandanlarına havale edilerek Yaş kasabasının kurtarılması istendi. Osmanlı Devleti’ne sadakatiyle meşhur olan eski Boğdan Voyvodası Manulaki tekrar Boğdan Voyvodası tayin edildi. Manulaki ve Zihneli Hasan Paşa yanlarına Koban Hanı Şahbaz Giray’ı da alarak Yaş Kalesi’ni yeniden ele geçirdiler.¹⁹⁷

1788 Nisanında Osmanlı ordusu Filibe ve Tatar Pazarı sahrasından geçerek Sofya sahrasına geldi. Sofya sahrasında orduya Bosna bölgesinden iyi haberler gelmeye devam etmekteydi. Süleyman Paşa Belgrad civarındaki asileri bastırmıştı.¹⁹⁸ Ordu, Sofya sahrasına gelince orada kalıp kalınmaması görüşülerek ordunun gerisinden gelen mühimmatın beklenmesine karar verildi. Burada Varnalızade Selim Ağa’ya vezirlik rütbesi verilerek ilk önce Niğbolu taraflarının muhafazasıyla daha sonrada Özi Kalesi’ne yardımla vazifelendirildi. Yine Sofya sahrasında Mihayliç ayanından Pankolozoglu beş yüz kadar süvariyle orduya katıldı. Bolu Voyvodası olan Çalıkzade İbrahim Ağa da iki bin kadar süvari ve piyade ile Sofya sahrasında orduya katıldı. İbrahim Paşa daha sonra Eflak bölgesine gönderildi. Eflak civarında düşmanla girilen mücadelede İbrahim Ağa şehit oldu.¹⁹⁹

Ordunun Sofya’da uzun süren bekleyişi askerler arasında huzursuzluğa yol açtı. Sofya’dan sonra Niş’e gelindiği zaman Belgrad ve Fethülislam’da hangi tarafa gidilmesi gerektiği müzakere edildi. Neticede Fethülislam tarafına gidilmesine karar verildi. Ancak bu tarafta bulunan Vidin Seraskeri Hasan Paşa’dan gelen mektuplarda

¹⁹⁵ BOA. HAT. Nr.23/1138. (6 Recep 1202/12 Nisan 1788). Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.527.

¹⁹⁶ BOA. HAT. Nr.1450/50. (20 Cemaziyel-evvel 1202/27 Şubat 1788). Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.527.

¹⁹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.528.

¹⁹⁸ BOA. C.HR. Nr.40/1994. (15 Şaban 1202/21 Mayıs 1788)

¹⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.904.

yolların sarp ve dar olduğu belirtilmişti. Bu nedenle sıkıntı çekileceği düşünülerek bundan vaz geçildi.²⁰⁰ Neticede Vidin tarafına gidilmesine karar verildi. Vidin sahrasında ise yine yeniçerilerin otuz birinci bölüğü, ayaklanarak ağaları Kelleci Osman Ağa'nın çadırına hücum etti. Osman Ağa bu isyancı guruba, ocaklarının itaat ocağı olduğunu beyan ettiyse de yeniçeriler, onu dinlemediler.²⁰¹

Yeniçerilerin asıl amacı Ağa'yı yanlarına alarak sadrazamın karşısına çıkıp ulufelerini almak bahanesiyle ordu hazinesini yağmalamaktı. Bir ara yeniçerilerin elinden kurtulan Yeniçeri Ağası devlet erkânını durumdan haberdar etti. Ordu hazinesini yağmalamak isteyen yeniçerileri Çerkeş Hasan Paşa durdurdu. Hasan Paşa asilere “*Düşman-ı din ile mukabele esnasında bu asiliğe hangi kişi ve millet ve dinde yer vardır*” diye nasihatte bulundu.²⁰² Yeniçeriler ulufelerinin birkaç gün içinde verileceği teminatı ile dağıtıldılar. Bu İsyanın yeniçeri ağasının mensup olduğu otuz birinci bölükten çıktığı anlaşıncı Ağa azledilerek yerine kendi Kethüdası Emin Ağa tayin edildi. Daha sonra Emin Ağa'da ocaklara usulsüz asker kaydettiği ve dirayetsizliği nedeniyle görevden azledildi. Ordunun da dışladığı otuz birinci bölük Yergöğü muhafazasına tayin edildi.²⁰³ Osmanlı ordusunun bu bölüğü dışlaması yeniçerilerin tamamının otuz birinci bölük gibi isyankâr bir hale sahip olmadığının göstergesidir. Ancak düşmanla savaşa gidilirken küçükte olsa bir gurubun bu davranışı ordunun psikolojisini olumsuz etkiledi. Emin Ağa'nın azledilmesinden sonra ise yerine kendi Kethüdası Salih Ağa yeniçeri ağası olarak tayin edildi.²⁰⁴

Vidin'de Osmanlı ordusunun Avusturya'ya ne taraftan hücum edeceği hakkında birkaç defa görüşüldü. Nihayet vezir-i azamın Vidin civarında kalarak düşman üzerine bir serasker tayini kararlaştırıldığından bu hizmet kendisinin arzusu üzerine tecrübeli vezirlerden Vidin Muhafızı Kethüda Hasan Paşa'ya verilerek Avusturya kuvvetleri üzerine gönderildi.²⁰⁵

²⁰⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.529.

²⁰¹ Asım Tarihi, C. 1 s.4-5.

²⁰² Asım Tarihi, C. 1 s.5

²⁰³ Sertoğlu, a.g.e. s.2640.

²⁰⁴ BOA. HAT. Nr.1451/5. (24 Muharrem 1203/25 Ekim 1788)

²⁰⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.529-530.

BÖLÜM II

2. OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI MUHAREBELERİ (1787-1791)

2.1. Muharebeler

2.1.1. Adakale-Lazarethane Muharebeleri

Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa Vidin sahrasında asıl ordu ile kalarak ileri hareket vazifesiyle, Kethüda (Cenaze) Hasan Paşa'yı serasker tayin etti.²⁰⁶ Kethüda Hasan Paşa askerlerin bir kısmı ile birlikte Tuna Nehri'ni geçip Adakale'ye doğru ilerledi. Bu sırada Belgrad'ın karşısındaki Zemun sahrasında bulunan Avusturya İmparatoru da Belgrad'ı işgal etmeyi planlıyordu. Fakat Kethüda Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Muhadiye, Şebeş ve Temeşvar'ı tehdit ettiğini haber alması üzerine bu planı ertelemek zorunda kaldı.²⁰⁷

Hasan Paşa ile birlikte Fethülislam Muhafızı Memiş Paşa'da yanındaki balyemez toplanla Tekke Burnu'ndan İrşova'daki Avusturya ordusunu bombardımana başladı.²⁰⁸ Avusturya askeri İrşova'da inşa ettikleri tabyaları terk ederek Lazarethane'de toplandı. Osmanlı askerlerinin ısrarlı takibi ve düşmana süngü ile şiddetli hücumu

²⁰⁶ **Kethüda (Cenaze) Hasan Paşa:** III. Ahmet devri vezirlerinden Kazıkçı Hasan Paşa'nın kölelerindendir. 1770 yılında Mora'da patlak veren isyan sırasında Muhsinzade Mehmet Paşa'nın yanında faydası görülmüştür. Melek Mehmet Paşa'nın Kethüdalığını yapmıştır. Bu nedenle Kethüda lakabıyla anılmıştır. 1787-88 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşında Melek Mehmet Paşa'nın Vidin muhafızlığına getirilmesiyle savaşın ön saflarında yer almış, gösterdiği gayretle dikkatleri üzerine çekmiştir. Rusya cephesindeki başarısızlıklar üzerine Yusuf Paşa azledilerek yerine Hasan paşa Serdar-ı Ekremliğe getirilmiştir. Hasan Paşaya mühür ve hilat hasta olduğu sırada yatağındaiken verildiği için Cenaze(Meyyit) Hasan Paşa'da denilmiştir. Feridun Emecen, "Hasan Paşa Kethüda", *TDVİA*, C. 16, İstanbul, 1997, s.337-38.

²⁰⁷ Sertoğlu, a.g.e. s.2641.

²⁰⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.530.

neticesinde Avusturya askerleri dayanamayıp Lazarethane'den de geri çekildi. Avusturya askeri geri çekilirken cephane, yiyecek ve eşyalarını terk etti. Bu nedenle Osmanlı ordusu yüklü miktarda ganimet elde etti. Ele geçirilen ganimet askerler arasında paylaştırıldı.²⁰⁹

İmparator II. Joseph bu mağlubiyet haberi üzerine Şebeş taraflarına hareket etti. Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa savaşın kazanılmasında gayreti olanları ödüllendirdi.²¹⁰ Daha sonra yapılacak hareket için Serdar-ı Ekrem o bölgeyi tanıyan bazı kimseleri çadırına çağırıp Muhadiye'nin nasıl ele geçirileceği konusunda istişareler yaptı. Toplantıda bölgeye giden yolda ilerlemenin gayet zor olduğu gibi, Muhadiye boğazı gayet sağlam ve tahkim edilmiş bir mevki olduğu için bölgenin ancak zamanla ve parça parça ele geçirilebileceğinden bahsedildi. Ayrıca çok sayıda asker gerektiği de belirtildi. Muhadiye'nin ele geçirilmesi ne kadar güç ise savaş açısından da o kadar önemliydi. Bir süre sonra Çerkez Hasan Paşa ordusunun gelmesiyle ordunun gücü arttı. Bunun üzerine Muhadiye üzerine hareket edilmesine karar verildi. Fakat İnlik (Aynlek) kalesi alınmadan, Muhadiye'nin ele geçirilmesi zordu.²¹¹

Yusuf Paşa Osmanlı merkez ordusunun bulunduğu karargâha geri döndü. Burada devlet erkânıyla ordugâhın Fethülislam taraflarına taşınması hususunu görüştü. Amacı ileride bulunan seraskerin ordusuna yakın olmaktı. Bazı devlet ricali erzak sıkıntısı çekileceği gerekçesiyle Yusuf Paşa'ya karşı çıktı. Neticede ordugâhın kısmen Fethülislam taraflarına taşınmasına karar verildi. Yusuf Paşa ordugâha bir gün bir gecede vardığı halde, eski ordugâhtan ayrılmama fikrini savunmuş olan kethüdası Süleyman Ruhi Efendi, Askeri buraya ancak dört günde getirebildi.²¹² Serdar-ı Ekrem ordunun gelişini beklerken Teke ve Adakale taraflarını teftiş etti. Yusuf Paşa karargâha geldiğinde ordunun hala gelmemiş olduğunu gördü. Kethüdası Süleyman Ağa işlerinde gösterdiği isteksizlik ve gevşeklikten dolayı azledildi. Yerine Defterdar Emmini Ahmet Nazif Efendi tayin edildi. Üç gün sonra Süleyman Rühi Efendi vefat etti.²¹³

²⁰⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.910.

²¹⁰ Aksun, a.g.e. C. 2, s.452.

²¹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.911.

²¹² Sertoğlu, a.g.e. s.2642.

²¹³ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.911-12.

2.1.2. Muhadiye Muharebesi

Lazarethane’de başarı elde eden Hasan Paşa daha sonra Muhadiye üzerine yürümeye karar verdi. İrşova’ya altı saat mesafede bulunan, iki tarafı gayet yüksek, sarp ve ormanlık dağlarla çevrili Muhadiye Boğazı Temeşvar Eyaleti’nin kilidiydi. 1737-1738 yıllarında burada Avusturya ile şiddetli savaşlar olmuş ve Belgrad’ı Osmanlı Devleti alınca Avusturya Temeşvar’ı savunmak için burasını iyi tahkim etmişti.²¹⁴

Ordu Lazarethane’de başarılı olduktan sonra, Serasker Hasan Paşa, Çerkez Hasan Paşayı, Kul Kethüdası Salih Ağayı ve Selanikli Esseyid Hacı Numan Bey’i ve başka birçok devlet erkânını çağırarak istişare meclisi kurdu. Muhadiye Boğazı yukarıda anlatıldığı gibi Temeşvar eyaletinin kilidi konumunda olduğundan dolayı çok iyi tahkim edilmişti. Osmanlı ordusu bu boğazın alınması için daha önce yapılan seferlerde çok kayıplar vermişti.²¹⁵ Yapılan istişarede Hasan Paşa önce boğaz etrafındaki tabyaların ele geçirilmesi gerektiğini ifade etti. Sonuçta ordunun Muhadiye’ye sağ, sol ve merkez olmak üzere üç koldan hücum etmesine karar verildi.²¹⁶ İlk önce sağda çok sarp bir dağın üzerinde bulunan Akpalanga’nın alınması için hücum emri verildi. Yapılan taarruzlar sonucu Akpalanga üç günde ele geçirildi. Akpalangada bulunan beş altı bin Avusturyalının kimi esir oldu, kimisi öldü ve bir çoğu da kaçtı.²¹⁷

Osmanlı ordusu dağların üzerinde stratejik noktalara bal yemez toplar çıkararak Avusturya ordusunu sıkıştırdı. Askerler şiddetle Avusturya ordusunun metrislerine saldırdı. Bu saldırılar esnasında Avusturya askerleri iki kez bozguna uğradı. Osmanlı askerinin taarruzlarına istihkâmlarının da dayanamayacağını düşünerek kaçmaya başladılar.²¹⁸ Avusturya askerinin geri çekildiği esnada Sadrazam Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa yanında küçük bir kuvvetle Tekke Burnu’na kadar ilerledi. Maksudı hem İnik’in

²¹⁴ Sertoğlu, a.g.e. s.2642.

²¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.912.

²¹⁶ Aksun, a.g.e. C. 2, s.452-53.

²¹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.530.

²¹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.913.

ele geçirilmesi için bir keşif hareketinde bulunmak hem de serasker Hasan Paşa'nın karşıda ne konumda bulunduğunu anlamaya çalışmaktı.²¹⁹

Serasker Hasan Paşa bu boğazdaki metrisler üzerine taarruzu planlarken Avusturya askeri metrislerini terk etmeye başladı. Hasan Paşa askerleri ile hemen Avusturya askerini takibe başlayarak Muhadiye'ye girdi. Düşmanı takip için ayırdıkları bir tümen askeri de Muhadiye'den beş altı saat ileri sürdü. Bu askerler düşmanı takip ederek rastladıklarını öldürdü. Ayrıca karşılarına çıkan palanga ve karyeleri ele geçirdiler.²²⁰

2.1.3. İnlik (Aynlek) Kuşatması

Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa, Memiş Paşa'yı İnlik kalesinin fethine memur etmişti. Bu kale ele geçirilmesi zor bir kale olduğu için birçok kuşatmaya dayanmış ve alınamamıştı. Muhadiye'nin alınmasıyla birlikte Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa, Serasker Memiş Paşa ile bitlikte Tuna donanması başbuğu ve 1768 Osmanlı-Rus savaşı kahramanlarından olan Çadırcızade Mehmet Ağa'nın gemisine gitti. Burada şayka²²¹ ve çete kayıkları kaptanlarını toplayıp kendileri ile görüştü. Şayka ve çete kayıkları altmış kadardı. Bu gemilerin her birinde yirmişer asker üç veya beş top vardı. Yusuf Paşa bu kuvveti İnlik'in fethi için yeterli gördü.²²²

Burada yapılan plan gereği Mehmet Ağa'nın ayırdığı altı kayık gece karanlığında nehrin yukarı tarafına geçti. Akıntıya karşı kayıkların nehrin yukarısına

²¹⁹ Sertoğlu, a.g.e, s.2642.

²²⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.913.

²²¹ **Şayka:** Altı düz ve enli büyükçe bir tür savaş gemisine verilen isimdir. Pakalın, C. III, s. 312; Altı düz ve enli, bilhassa Özi, Dinyeper ve Tuna nehirleriyle Karadeniz'de Osmanlılar ve Kazaklar tarafından kullanılmış bir çeşit savaş gemisidir. Şayka kelimesi Rusça "çayka" kelimesinden alınmış olup, martı demektir. Üç topu bulunan şaykaların uzunlukları 17-33 arşın arasında değişiyordu. XVI. Ve XVII. yüzyıllarda Tersâne-i Âmire'de ve Tuna sahillerinde şayka inşa edilmiştir. Tuna Nehri'nin muhafazası için Tuna donanmasına bağlı olarak bazı yerler şayka bulundurmak üzere ocaklık tayin edilmişlerdi. Nitekim, 1690'da Niğbolu, Rusçuk, Silistre, Hersek, İsakçı, İbrâl, Fethü'l- İslam, Vidin ve Belgrad birer şaykayı ocaklık olarak hazırlamak mükellefiyetinde idiler. Her şaykada 20 kürekçi, 20 cenkçi, 1 topçu, 1 dümenci ve 1 kaptan vardı. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yay., Ankara 1998, s. 89.

²²² Sertoğlu, a.g.e, s.2642.

geçmesi bir saat kadar sürdü. Bu sürede İnlik kalesinden bu gemilere iki bine yakın top atışı yapıldı. Şiddetli ateşe rağmen yalnız iki asker şehit ve ikisi de yaralı olarak gemiler kıyıya ulaşıldı. Merkez ordu kuvvetleri ile Belgrad ordusunun birleşebilmesi için bu kalenin ele geçirilmesi önemliydi. Memiş Paşa'nın ordudan getirdiği lağımcılar dağın uygun bir yerinde bir lağım kazıp hazırladı. Açılan lağımlar patlatılarak kale sıkıştırıldı. Serdar-ı Ekrem'in bütün teşviklerine rağmen asker sarp olan bu kaleye saldırmak istemedi.²²³ Kale direnişini kıramayan ordu bozulmaya başladı.²²⁴ Serdar-ı Ekrem geri çekilmeyi düşündüğü esnada kalenin vire ile teslim olacağı haberi geldi. Düşman atılan lağımlardan korkmuş ve zahireleri de bitmişti. Düşman kalesinden çağrılan subaya kaleyi teslim şartları bildirildi.²²⁵

Kale içinde olan on kadar top ile binden fazla tüfek ve birçok silah ele geçirilip toplar teke bölgesine nakledildi. Mirimirandan Abdullah Ağa İnlik muhafızı tayin edilip Memiş Paşa'da oradan kuzeyde Pançova'ya doğru Tuna kıyısını ele geçirmekle görevlendirildi. Kalenin alınması ile Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa Sancağı şerifinde bulunduğu asıl Osmanlı ordusun başına döndü.²²⁶

2.1.4. Koçu'nun ortadan kaldırılması

Koçu daha önceden Osmanlı'dan Avusturya'ya sığınan ve oradan gönderdiği beyannamelerle halkı isyana teşvik eden isyancıydı. Avusturya'ya tabi olan bu isyancı, savaş başlayınca teşkil ettiği çeteler ile Sırbistan'a geçerek köyleri basıp, Müslüman halkı katletmeye başladı. Kısa zamanda Osmanlı kuvvetleri tarafından geri atılan bu yağmacılar Osmanlı Devleti için bir tehdit olmaktan çıkmamıştı.²²⁷

İlk zamanlar yenilgiye uğratılan Koçu Avusturya'ya sığındı. Avusturya kendilerine sığınan Koçu'ya kaptanlık verdi. Koçu, Osmanlı ordusu cepheye gelmeden önce, Avusturya'nın kendisine asker vermesi halinde Sofya'ya kadar Osmanlı

²²³ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.915-16.

²²⁴ Sertoğlu, a.g.e, s.2643.

²²⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.916.

²²⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.916.

²²⁷ Sertoğlu, a.g.e, s.2643.

topraklarını ele geçirebileceğini bildirecek kadar ileri gitmişti. Avusturya seferi başlayınca Sırbistan tarafına geçip başına topladığı isyancı guruplar ile önce Pasarofça'yı basıp yağma etti. Ayrıca Avusturya'dan getirdiği paraları halka dağıtarak onları yanına çekmeye çalıştı. Belgrad kalesinin ikmal yollarını kesti. Bölgede bulunan Müslümanları katletmeye başladı. Avusturya bu hizmetlerinin karşılığında Koçu'ya Belgrad Krallığı'nı vaat etmişti.²²⁸ Koçu'nun bu faaliyetleri üzerine bölgenin temizlenme vazifesi Süleyman Fevzi Paşa'ya verilmiştir. Süleyman Fevzi Paşa maiyetiyle bölgedeki isyancılar üzerine sevk edilerek asayiş yoluna konulmaya çalışılmıştır. Daha önceden yaptıklarıyla yetinmeyen Koçu, şimdide Memiş Paşayı ele geçirerek Osmanlı Ordusu üzerine taarruzu planlıyordu.²²⁹

Bu plandan haberdar olan, Memiş Paşa daha önce davranarak Akça Palanga civarında Koçu'ya baskın düzenleyip esir etti. Koçu yanındaki eşkıyaları ile birlikte ele geçirildi. Devlete asi olup kadın ve çocuk demeden katliam yapan bu asiler, Tuna kıyılarında yer yer asılarak cezalandırıldı. Memiş Paşa'ya ise mükâfat olarak vezaret verildi.²³⁰

2.1.5. Şebeş Muharebesi

Serdar-ı Ekrem ordusunun bir bölümü Liva-ı Şerif ile Vidin'de, bir bölümü Fethülislam'da, diğer bir bölümü ise İnik'i ele geçirmek için takviye olarak Teke bölgesinde bulunuyordu.²³¹ Fethülislam'da ve Teke bölgesinde bulunan askerler Lazarethane ile İrşova arasında topladı. Serdar-ı Ekrem buradan Muhadiye'ye giderek serasker çadırında istişare meclisini topladı.²³² İstişarede birçok görüş öne sürüldü sonuçta düşmanın içinde bulunduğu durum hakkında bilgi edinerek ona göre önlem alınması kararlaştırıldı. Bu tedbir şekli diğerlerine tercih edilerek Sadrazam yeterli

²²⁸ BOA. HAT. Nr.1384/54792. (10 Zilhicce 1202/11 Eylül 1788). Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.917.

²²⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.917.

²³⁰ BOA. HAT. Nr.1384/54792. (10 Zilhicce 1202/11 Eylül 1788). Sertoğlu, a.g.e, s.2643.

²³¹ Osmanlı ordusunun bu şekilde kısımlara ayrılması Osmanlı Devletinin lehine oldu. İmparator kuryeleri aracılığıyla Osmanlı kuvvetlerinin birbiri ardına sıralı dört yüz bin kadar olduğu haberini aldı. Bu hem İmparatoru hem de Avusturya kuvvetlerini ümitsizliğe sevk etti.

²³² BOA. HAT. Nr.1451/11. (9 Safer 1203/9 Kasım 1788).

miktarda süvari ile Çerkez Hasan Paşa'yı Muhadiye'den çıkarıp ileriye gönderdi. Hemen ardından Serasker Kethüda Hasan Paşa'nın da hareket etmesini emrederek kendisi merkez orduya döndü.²³³

Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa Muhadiye'ye yöneldi. Şebeş taraflarında savaşın yeniden başladığını haber aldı. Bunun üzerine Yusuf Paşa Muhadiye'nin muhafazasına bir miktar asker bıraktıktan sonra kendisi Şebeş taraflarına geri döndü. Serasker Kethüda Hasan Paşa yirmi bin askerle yardım edilmesini talep ediyordu. Bunun üzerine Yusuf Paşa Muhadiye'deki kuvvetleri Şebeş bölgesine sevk etti. Düşman iyi mevzi almıştı. Osmanlı kuvvetleri ise hem az hem de düzensizdi. Bu nedenle hücum ve taarruza cesaret edilemedi.²³⁴ Şebeş civarında bulunan Avusturya kuvvetleri de iyi durumda değildi. Çünkü İmparator, Eflak taraflarında bulunan kumandanlarından General Fabriz'e, komutasındaki otuz bin kişilik kuvvetle Şebeş önünde bulunan Osmanlı ordusunun gerisine sarkmasını emretmişti. Fakat General Fabriz imparatora gönderdiği mektupta yolların kapalı olduğunu, bu yollardan geçerken yirmi bin kişi kadar zayıat vereceğini ve aynı zamanda elindeki yerlerin Türklere geçeceğini beyan etti. Zor durumda bulunan İmparator II. Joseph ümitsizliğe düştü.²³⁵ Bu sırada Paңcova taraflarında bulunan Memiş Paşa kuvvetleri serasker Süleyman Fevzi Paşa'nın bölgeyi Sırp asilerinden temizlemesiyle Rumeli'den düzenli olarak yardım alınmaktaydı.²³⁶ Sadrazam ileri hatlara süvariler göndererek pek çok esir alıp aynı zamanda düşmanın durumunu kontrol etmekteydi. Yine Karaosmanzade Ömer Ağa da Avusturya'nın karakollarına saldırarak pek çok esir ve mühimmat ele geçirdi.²³⁷

Serdar-ı Ekrem Şebeş'e geldiğinde askerin düşmana karşı taarruza geçmediğini gördü. Düşmanın yüz binden fazla, toplarının ise beş yüz kadar olduğu duyulduğundan askerin gözü korkmuştu. Serdar-ı Ekrem ağır toplar getirterek düşman siperlerini bombardıman altına aldı. İmparatorun ordusu da savaşa pek istekli değildi. Pek çoğu

²³³ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.917

²³⁴ Osmanlı askerleri içinde kumandanlarına itaat eden ve düzen sahibi birlikler; Karaosmanoğlu Ömer Ağa ile Çapanoğlu Süleyman bey kuvvetleriydi. Bu kuvvetler önceki savaşlarda canla başla düşmana saldırmışlardı. Ancak zora düştüklerinde ordunun geri kalanından yeterli desteği görememişlerdi.

²³⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.533.

²³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.533.

²³⁷ BOA. HAT. 1451/13. (12 Safer 1203/12 Kasım 1788)

Osmanlı saflarına geçiyordu. Osmanlı askerinin ciddi bir taarruz başlatması halinde hezimet muhakkaktı.²³⁸ Ayrıca Avusturya ordusunda binlerce kişiyi hasta eden tifo salgını baş gösterdi.²³⁹ Bu sırada Serdar-ı Ekrem Muhadiye'ye oradan da Şebeş'deki orduya gidip gelerek Muhadiye'den asker ve mühimmat sevk etti. Serasker ordusuna gelip Osmanlı askerlerini savaşa teşvik edip cesaretlendirmeye çalıştı. Yusuf Paşa, Çerkez Hasan Paşa ordusu mevzilerinin karşısında yüksek bir dağa top çıkarılarak düşmanın buradan sıkıştırılmasını emretti. Bu dağa top çıkarılması halinde düşman metrislerinin içi dövüleceği için düşmanın zor duruma düşme ihtimali yüksekti. Ancak dağın çok sarp olmasından dolayı eteklerine kazılan metrislerle yetinildi.²⁴⁰

Yusuf Paşa düşmanın arkasına asker sarkıtarak düşmanı buradan da sıkıştırmak istiyordu.²⁴¹ Serdar-ı Ekrem Vezir Darendeli İbrahim Paşa'nın komutasına dört bin seçme süvari verip düşmanın arkasına sarkmasını emretti. Serasker Hasan Paşa'nın komutasındaki askerler ani bir hücum ile düşman tabyalarından birini ele geçirdiler. Bu sırada Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dan Sadrazam Yusuf Paşa'ya ulaşan mektupta Rusların Pirezen Ada ve Kalesini aldıkları bildiriliyordu. Serdar-ı Ekrem bu haberi askerinin manevi gücünü yükseltmek için tersine çevirtirip yayınlattı.²⁴² Arkasından top şenliği yapılmasını emretti. Bunun üzerine Avusturya askerleri Osmanlı askerine yardım geldiğini düşündüler ki bu esnada Muhadiye'den yardımcı kuvvetler gelmişti bu askerleri de gören Avusturya askeri ümitsizliğe düştü.²⁴³

Avusturya ordusundan kaçıp Osmanlı ordusuna sığınan birkaç Avusturya askeri, ordunun yüklerini, ağırlıklarını ve piyadelerini ileri sürüp süvarisini geri bırakıp metrislerini terk edip Şebeş sahrasına doğru geri çekildiklerini bildirdi. Bunun bir hile olup olmadığı araştırıldı. Avusturya kuvvetlerinin çekildiği anlaşıldı. Çerkez Hasan

²³⁸ Sertoğlu, a.g.e, s.2644.

²³⁹ Aksun, a.g.e, C. 2, s.454.

²⁴⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.920.

²⁴¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.921.

²⁴² Yusuf Paşa, Reisülküttab Mehmet Raşit Efendi'ye bu haberin tersine çevrilerek neşredilmesini emretti. Raşit Efendi devletin kanunlarına ve nizamlarına aykırı bir şey yapamayacağını özürle beraber sadrazama ilettiler. Serdar-ı Ekrem istediği mektubu kendi divan kâtibine yazdırıp yayınlattı. Sertoğlu, a.g.e, s.2644.

²⁴³ Sertoğlu, a.g.e, s.2644.

Paşa'ya takip görevi verilerek, düşmanın arkasına sarkmakla görevlendirilen İbrahim Paşa ile gidecek süvari de durduruldu.²⁴⁴

Çerkez Hasan Paşa, Şebeş kasabasına yakın bir mesafede düşmana yetişip savaşa başladı. Serasker Hasan Paşa'da geriden yeteri kadar kuvvetle yetişti. Bunun üzerine Avusturya askeri Şebeş kasabasına girmeye mecbur oldu. Ancak Osmanlı askeri takibi bırakmayarak düşmanı sıkıştırdı. Avusturya askerlerinin birçoğu öldürüldü. İmparator II. Joseph ve yeğeni Arşidük Fransuva esir düşmekten son anda kurtuldu. Askerlerin birçoğu da kasabadan çıkamayarak burada yandı, bin kadarı da esir olarak ele geçirildi.²⁴⁵ Osmanlı askeri bu muzafferiyetlerini yaptıkları duaların bir neticesi olarak gördü. Ayrıca savaşta manevi gücün ne denli önemli bir unsur olduğu anlaşıldı.²⁴⁶

2.1.6. Avusturya ve Logoş Bölgesine son akınlar

1787'de Eflak voyvodası olarak tayin edilen ve Osmanlı Devleti'ne sadakatle hizmet eden, Mavroyani Bey Avusturya sınırını aşarak birçok ganimet ve esirle geri döndü.²⁴⁷ Memiş Paşa ise Önüne çıkan köy ve kasabaları ele geçirdi. Muhadiye zaferinden itibaren elde edilen düşman ganimetleri sayesinde orduda yiyecek darlığı kalmadı. Düşmandan alınan ganimetler arasında seksenden fazla top bulunuyordu. Esirlerin sayısı ise hemen hemen bütün Osmanlı ordusunun iki misline yakındı. Çerkez Hasan Paşa ve İbrahim Paşalar Logoş'a kadar olan yerleri ele geçirmekle görevlendirildi. Bu komutanlar bütün bölgeyi düşmandan temizleyip geri döndüler. Avusturya çok uzun zamandır böyle ağır bir yenilgi almamıştı.²⁴⁸

Bu zaferden sonra ne yapmak gerektiği ile ilgili görüşmelere başlandı. Avusturya ordusu, anlatıldığı gibi Şebeş'te bile duramayıp Logoş tarafına çekilmişti.

²⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.922.

²⁴⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.922.

²⁴⁶ Bu muharebenin başından beri ordularda Salat-ı munciye okumak adet haline gelmişti. Ayrıca her gün düşmanın siperlerine karşı Buhari-i şerif okunurdu. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.922.

²⁴⁷ BOA. İE. HR. Nr.17/1548. (29 Zilhicce 1201/12 Ekim 1787)

²⁴⁸ Sertoğlu, a.g.e, s.2644.

Serasker Kethüda Hasan Paşa, ordusuna Şebeş Boğazı'ndan bir iki saat ilerde belirli yerlerde metris kazdırdı. İstişare meclisinde alınan karar gereğince kış mevsiminin yaklaşmasından dolayı ordunun kışlağa çekilmesine karar verildi.²⁴⁹ Muhadiye ve Lazarethane'ye muhafız kuvvetler konularak kış karargâhı olan Şumnu'ya gidilmek üzere Vidin'e hareket edildi.²⁵⁰ Ordu Vidin'e doğru gelirken zafer şenlikleri yapıldı.²⁵¹

2.1.7. Ordunun dönüşü ve Avusturya'nın yeniden taarruzu

Osmanlı ordusunun geri dönmeye karar vermesinden sonra Avusturya kuvvetleri taarruza geçerek vezir-i azam Yusuf Paşa Şumnu'da bulunan karargâha varmadan Muhadiye, Lazarethane, Aktabya ve Pañcova taraflarını geri aldı. Buralarda bulunan kuvvetler karşı koyamayarak geri çekilmeğe mecbur oldular. Pañcova taraflarını ele geçirerek büyük gayreti ve kahramanlığı görülmüş olan Memiş Paşa, Muhadiye muhafızlığına tayin olup gelirken kuvvetli bir düşman fırkası kendisini karşılayarak elindeki az kuvvetiyle çarpışmış ve birkaç adamı kalıncaya kadar dövüştükten sonra esir düşmüştü.²⁵² Hâlbuki Lazarethane, Muhadiye ve Şebeş'in Avusturya imparatorunun memleketi olması hasebiyle Avusturya'nın buraları tekrar almaya çalışacağı kesindi. Serasker Hasan Paşa'ya gerekli tedbirlerin alınması bildirilmesine rağmen bu müstahkem mevkiiler çok kısa bir sürede elden çıktı.²⁵³

Akpalanga'nın düşmesi üzerine Tuna sahillerinde vazifeli çete kayıkları demir alıp, Tuna Nehri'nin aşağılarına doğru hareket ettiler. Bu kayıklar Akpalanga önünden geçerken Avusturya askeri tarafından top ateşine tutuldu. Atılan güllerden biri Tuna Donanması başbuğu olan Çadircızade Mehmet Ağa'ya isabet ederek Mehmet Ağa'yı şehit etti.²⁵⁴

²⁴⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.926-27.

²⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.534.

²⁵¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2644.

²⁵² BOA. HAT. Nr.1451/11. (9 Safer 1203/9 Kasım 1788). Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.535.

²⁵³ BOA. C.AS. Nr.1133/50315. (29 Cemaziyel-evvel 1203/25 Şubat 1789).

²⁵⁴ BOA. HAT. Nr.1451/11(9 Safer 1203/9 Kasım 1788) Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.953.

Avusturya cephesindeki durum çok iyi değildi. Rus cephesinde ise durum daha kötüye gitmekteydi. Bu nedenle Rus cephesine yardım maksadıyla 13 Kasım 1788 de Rusçuk karargâhına gelindi. Buradan da Şumnu'ya geçilerek durum değerlendirmesi yapıldı. Rusların Boğdan'a girmiş ve Eflak'ın bir kısmının işgal edilmiş olmasından dolayı ordu merkezinin Edirne olması teklif edildi. Bunun üzerine Edirne, Şumnu ve Rusçuk'tan hangisinde kışlanması münasip olacağı görüşülüp uzun münakaşalardan sonra Serdar-ı Ekrem'in bazı fikirleri neticesinde Rusçuk'ta kışlanmasına karar verilip Rusçuk ve Yergöğü kalelerinin tahkimine başlandı.²⁵⁵

2.1.8. I. Abdülhamid'in vefatı ve III. Selim'in tahta geçişi

1789 yılının başlarında Osmanlı için önemli bir serhat kalesi olan Özi'nin Rusların eline geçmesinden sonra kederinden hastalanan I. Abdülhamit az bir müddet sonra felç geçirdi. 7 Nisan 1789 da vefat ederek yerine biraderi III. Mustafa'nın oğlu III. Selim hükümdar oldu.²⁵⁶ I. Abdülhamit saltanatının başından beri vezirlerinin ve devlet erkânının sözlerini dinledi, lakin daima kötü neticelerle karşılaştı.²⁵⁷

I. Abdülhamit'in vefatından sonra şehzade Selim'in hükümdarlığı halka bir ümit verdi. Yeni padişahın cülusu ilan edilerek, hutbelerin III. Selim adına okunması emredildi.²⁵⁸ III. Selim, Sadrazam Yusuf Paşa'ya mührünü ve kendi eliyle yazdığı sadarete ibka fermanını gönderdi. III. Selim “*Düşman-ı din olan Moskof ve Nemçe keferelerine ilayi kelimetullah için ve ahz-i intikam*” alınmadıkça savaşın kararlılıkla devam ettirilmesini istemekteydi.²⁵⁹ Ayrıca Sultan I. Abdülhamid'in vefat ettiği ve III. Selim'in tahta çıktığı ülkenin dört bir yanına gönderilen fermanlarla duyuruldu.²⁶⁰

²⁵⁵ BOA. HAT. Nr.1451/7. (24 Muharrem 1203/14 Ekim 1789). Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.535.

²⁵⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.546-47.

²⁵⁷ Aksun, a.g.e, C. 2, s.460.

²⁵⁸ BOA. C.SM. Nr.166/8349. (29 Ramazan 1203/23 Haziran 1789).

²⁵⁹ BOA. HAT. Nr.1025/42739-G. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). BOA. C.DH. Nr.74/3669. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789).

²⁶⁰ BOA. C.SM. Nr.167/8396. (29 Recep 1203/25 Nisan 1789)

III. Selim'in tahta geçtiği dönemde askerin disiplinsizliği, eğitimsizliği ve savaş hazırlıklarının noksanlığı nedeniyle barış anlaşmasına epeyce yaklaşıldı. III. Selim'in tahta geçmesiyle o zamana kadar görülen yenilgileri merhum padişahın gevşekliğine verenler: III. Selim'in padişah olması, ile Rusya ve Avusturya karşısında zafer kazanılacağına dair inancını arttırdı.²⁶¹

2.1.9. Koca Yusuf Paşa'nın azli ve Cenaze Hasan Paşa'nın sadarete getirilmesi

III. Selim'in cülusuna müteakip Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa'ya yeni padişahın mührü ve sadarete ibka fermanı gönderilmişti. Daha öncede belirttiğimiz üzere; genç padişah bu fermanla düşmanlardan intikam alınmadıkça kılıcın kınına girmeyeceğini bildiriyordu.²⁶² Kışın geçmesi nedeniyle Serdar-ı Ekrem Rusçuk sahrasına çıktı. Ruslar Özi'yi aldıktan sonra Dinyester üzerinden önemli kalelerden olan Bender'i kuşatmışlardı. Ayrıca Romanzof ordusuna mensup Kamenski ve Prens de Koburg kumandasında bir kısım Rus ve Avusturya kuvvetleri Boğdan'da bulunmakta olup, vaziyete göre ortak hareket ediyorlardı.²⁶³

Bu sırada Boğdan içinde bulunan Rus taburları Kalas tarafına doğru harekete geçti. Avusturya'nın büyük ordusu Ruslara yardımcı olmak üzere o bölgeye hareket halindeydi. Osmanlı kuvvetleri ise Rusları yandan vurup Boğdan toprağından çıkarmak için Boğdan iskelesi ve Kalas kasabasına bir miktar asker gönderdi. Ancak kışlakta olan asker o bölgenin korunması için vaktinde ulaşamadı. Kalas'ın muhafazasına yeterli kuvvet gelmeden Kamenski adlı Rus generali büyük sayıda askerle Kalas'a taarruz edince mevcut dört bin Osmanlı askeri karşı koyup beş altı saat kadar muharebe etti. Kethüda Mehmet Emin Ağa şehit oldu. Geriye kalan Osmanlı askerleri korunacak bir yer bulamayınca çoğu şehit, bir kısmı da esir oldu. Ancak arkadan Kalas üzerine sürekli asker sevk edildiği için Ruslar dayanamayarak Kalas'ı yakıp geri çekildi.²⁶⁴

²⁶¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s.1094.

²⁶² BOA. C.DH. Nr.74/3669. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789).

²⁶³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.547.

²⁶⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.2, s.1095.

Kalas vakasından sonra Vezir-i azamın Rusçuk'tan kalkarak Silistre taraflarına gitmesi kararlaştırıldı. Fakat orduda askerin durumu iyi olmadığı gibi maddi sıkıntılarda yaşanıyordu. İstanbul'dan istenen yardımlar ise hazinenin boşalmış olmasından dolayı yapılamıyordu. Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa Silistre tarafına gideceği için Bükreş cephesini takviye etti. Ayrıca Boğdan'dan düşmanı çıkarmak üzere Yergöğü'de bir ordu teşkil etti. Yetişmiş vezir bulunmadığından kapıcı başı iken Beylerbeyliği verilen Kemankeş Mustafa Paşa'yı Yergöğü ordusuna kumandan tayin edip kendisi de durmayıp tebdili kıyafetle Bükreş, İbrail ve Kalas taraflarını teftiş etmekteydi. Yusuf Paşa kısa süre sonra İstanbul'dan kendisine yardım gelmeyeceğini anladı. Cephelere dair bazı tedbirler alıp, kendi imkânları ile yetinmeye çalıştı.²⁶⁵

III. Selim tahta geçince Koca Yusuf Paşa'yı yerinde bırakmakla beraber onun Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın adamı olduğunu biliyordu. Üstelik nüfuz ve ikbalini kendi mizacına uygun bulmuyordu. Bunun haricinde Yusuf Paşa rüşvet almakla itham edildi. Ayrıca Kalas yenilgisinin de bunun üzerine gelmesiyle Yusuf Paşa sadareten azledildi. Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'da kara seraskerliğine getirilerek Özi'nin geri alınması için vazifelendirildi.²⁶⁶ Hasan Paşa'nın Seraskerliği getirilmesi Padişahın gözünden düştüğü anlamına geliyordu. Zira Özi kalesinde alınan yenilgide donanmanın başarısızlığının etkili olduğunu düşünüyordu.²⁶⁷

Yusuf Paşa'nın yerine Melek Mehmet Paşa Kethüdalığından yetişme Kethüda Hasan Paşa diye ün salmış, Lazarethane, Muhadiye ve Şebeş savaşlarında seraskerlik de kabiliyetini ispat etmiş Kethüda Hasan Paşa Sadrazamlığa getirildi. Vidin seraskeri olan Hasan Paşa sadrazam ve Serdar-ı Ekrem tayin edildi. Yusuf Paşa'nın da Vidin veya Eflak seraskerliklerinden birine tayin hususu Padişah tarafından kendisine bırakıldı. Çavuşbaşı Osman Ağa mührü hümayunu Yusuf Paşa'dan alarak Hasan Paşa'ya vermekle vazifelendirildi.²⁶⁸ Osmanlı Ordusuna Vidin taraflarında muktedir bir vezirin

²⁶⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.547.

²⁶⁶ Sertoğlu, a.g.e, s.2678.

²⁶⁷ Zinkeisen, a.g.e, s.495.

²⁶⁸ BOA. HAT. Nr.178/7917. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789).

bulunması gerekiyordu. Yusuf Paşa Vidin seraskeri atanarak süratle Vidin'e geçmesi emredildi. Daha sonra savaş hazırlıklarına başlandı.²⁶⁹

Hasan Paşa gayur, iyi bir asker, tedbirli ve değerli bir kumandan olmakla beraber sadaretle birlikte Serdar-ı Ekrem'liği taşıyacak kudrette değildi. Bunda ordu maneviyatının bozuk olmasının tesiri de vardı. Padişahın etrafındakilerin müdahaleleri de işini bozuyordu. Yusuf Paşa'ya I. Abdülhamid'in fevkalade itimadı olduğundan o işine hiç kimseyi müdahale ettirmezdi. Yeni Vezir-i azam onun gibi yapamadı. Serdar-ı ekremin ordusunun masraflarına sarf edilecek para olmadığı gibi nakil vasıtalarında da sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu nedenle ordunun ileri gitmesine imkân yoktu. İstanbul'daki saray ve devlet erkânı ordunun kötü vaziyetini bilmedikleri için savaşa devam taraftardılar. Padişahta bu yolda Serdar-ı Ekrem'i teşvik içerikli hatt-ı hümayunlar göndermekteydi. Bu sırada ordu harekâtı hakkında görüşülerek vaziyet tespit edildi.²⁷⁰

2.1.10. Fokşani Mağlubiyeti

Yusuf Paşa'nın sadareten azledilip yerine Kethüda Hasan Paşa'nın getirilmesinden sonra Padişahın ve diğer Devlet erkanın teşvikleri savaşın kaçınılmaz olarak devam ettirileceğini gösteriyordu. Bunun üzerine Savaş hazırlıklarına başlandı. Orduda bir istişare meclisi kuruldu. Rusların bir Generali Hocabey (Odesa) tarafına gönderdiği ve bir fırka askerinde Lehistan tarafından Bender üzerine gelmekte olduğu haberi alındı. Romançoof adlı General ise Yaş kasabasında kendisine katılacak Avusturya askerleriyle Bükreş cephesine hareket etmeye hazırlanıyordu. Osmanlı ordusunda ise piyade askeri orduya katılmış diğerleri de gelmek üzereydi. Ordunun nakline yetecek kadar hayvan ve araçların tedarikinde geç kalınmıştı. Henüz orduya gerekli olan levazımat da tedarik edilememişti. Bu nedenle ordunun hareketi gecikecekti.²⁷¹

²⁶⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1117.

²⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.549.

²⁷¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1117.

Rus saldırılarına karşı Bender, Akkirman, İsmail ve İbrail taraflarını takviye etmek gerekliydi. Bender bölgesini muhafaza için Baht Giray Han'ın Kavşan tarafına gitmesi emredildi. İsmail tarafına ise Cezayirli Gazi Hasan Paşa serasker tayin edildi. Ayrıca Gazi Hasan Paşa'ya bir an önce İsmail'e gelmesi ve Kemankeş Mustafa Paşa'nın ordusuna takviye etmesi emredildi.²⁷² Serdar-ı Ekrem Yaş kasabasında toplanmış olan düşmana karşı yirmi beş bin kadar askerle Kemankeş Mustafa Paşa'yı gönderdi. Kendisi de Rusçuk sahrasından hareket ederek, Silistre'ye geldi ve noksanların ikmaline çalıştı. Serdar-ı Ekrem burada padişah'tan bir mektup aldı. Bu mektupta Tuna boyundaki kalelerden oluşan müdafaa zincirinin mutlak surette muhafazası isteniyordu. Bunun içinde Boğdan'ın kurtarılması, Yaş'taki Rus kuvvetlerinin üzerine gidilmesi bildiriliyordu.²⁷³

Yergöğü ordusuna kumandan olan Kemankeş Mustafa Paşa 1789 Temmuz'unda Yergöğü'den hareket ederek önce Bükreş'e geldi. Daha sonra Boğdan sınırındaki Fokşani kasabasına ulaştı. Eflak Beyi Mavriyani'nin de katılmasıyla mevcut kuvveti yirmi beş bin kadar oldu. Tecrübesiz ve mağrur olan Mustafa Paşa, kuvvetine güvenip düşmanı güçsüz görerek tedbirsiz davrandı.²⁷⁴ Bu sırada on bin kadar kuvvetle gizlice Seret Nehri'nin sağına Fokşani tarafına geçen Rus generali Sovarov,²⁷⁵ Avusturya generali ile haberleşerek her ikisi ansızın Kemankeş Mustafa Paşa kuvvetleri üzerine saldırmayı planladılar.²⁷⁶

Mustafa Paşa düşmanı yalnız karşısında bulunan Rus kuvvetlerinden ibaret olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle meşeliklerde gizlenen Rus kuvvetlerini karşılayıp savaşmaya başladı. Ancak sol koldan Avusturya askeri birden saldırınca Osmanlı askerinin bir tümeni İbrail tarafına firar etti. Bu durum askerin geri kalanına da sirayet ederek ordunun bozulmasına neden oldu. Düşman ortasında kalan bir yeniçeri birliği

²⁷² Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1117.

²⁷³ Aksun, a.g.e, C. 3, s.10.

²⁷⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.550.

²⁷⁵ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.82

²⁷⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.550.

kiliseye girerek savaşmaya devam etti. Nihayetinde bu birlikteki askerlerin kimisi şehit kimisi esir olup bütün mühimmat ve cephane düşmana terk edildi.²⁷⁷

Rus kuvvetleri bozguna uğrayan Osmanlı askerlerini takip etmekte pek aceleci değildi. Boğdan tamamıyla Rusların eline geçmişti. Eflâk'ı Avusturya için zapt etmeyi ise, Sovarov o kadar acil bir vazife olarak görmüyordu. Rus komutan Bender'de önemli sayıda Osmanlı kuvvetinin bulunduğunu ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın İsmail gibi kuvvetli bir ordugâhın başkomutanlığını üzerine aldığını biliyordu. Bu sebeple Sovarov bulunduğu mevzileri tahkim etmekle yetindi. Ayrıca Osmanlı ordusunun niyetini anlamak için kazak askerlerini güneye doğru gönderdi. Ancak Koburg, yardım için kendisine başvurduğu zaman, Rimnik üzerine yürüyüşe geçmeye karar verdi.²⁷⁸

Fokşani bozgunun haberini alan Sadrazam Kethüda Hasan Paşa bu yenilgiye çok üzüldü. Rus cephesi seraskerinin uğradığı mağlubiyet onun bütün planlarını alt üst etti. Hemen üç bin kişilik bir yardım kuvveti ayırıp gönderdi. Bunlar dağılan Osmanlı askerini toplayacak ve düşmanı durdurmaya çalışacaktı. Bir taraftan da kendisi orduyla Silistre sahrasından hareket ederek Maçin'e geldi. Bu esnada İstanbul'dan gelen bir hattı hümayun Serdar-ı Ekrem'in Tuna'yı bizzat geçip Yaş'ta toplanmış olan düşmanın üzerine gidilerek Boğdan'ın kurtarılmasını ve Bender kalesinin de mutlaka muhafaza edilmesini bildiriyordu.²⁷⁹

Bunun üzerine orduya İbrail tarafından gelip katılmış olanlar bu tarafa gitmenin uygun olacağını ileri sürdüler. Hazır bulunanlarda bu düşüncüyü desteklediler. Tuna üzerine köprü kurmaya vakit yoktu. Ordu kademelerinin bir kısmı ile savaşa katılacak durumda olmayanlar, nişancı Doğramacızade Abdullah Efendi'nin nezaretinde Maçin'de bırakılıp üstü açık denilen kayıklarla İbrail sahrasına geçildi.²⁸⁰

Bu sırada Osmanlı ordusuna padişah tarafından cesaret ve motivasyon sağlamak amacıyla bir mektup yazıldı. Bu mektup orduya okundu ve nüshaları çoğaltılıp dağıtıldı.

²⁷⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1122-23. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.83.

²⁷⁸ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.17, s.83. Jorga, a.g.e, s.82-83.

²⁷⁹ Sertoğlu, a.g.e, s.2686-87.

²⁸⁰ Sertoğlu, a.g.e, s.2687. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.550.

III. Selim bu mektubunda, ecdadının bu kadar memleketleri askerlerinin gayret ve fedakârlığı sayesinde alındığını ifade ediyordu. Gazi dilaverlerin padişahlarını baba bilerek emrine itaat edip düşman karşısında demirden duvarlar gibi durduklarını söyleyerek devam ediyordu. III. Selim yine bu mektupta bugünkü askerinde onlardan farksız olduğu ve hatta içlerinde daha kahraman yiğitler bulunduğunu ifade ediyordu. Nihayetinde ise askere muzafferiyetleri için dua ederek tamamlamaktaydı.²⁸¹

2.1.11. Boza (Buzsov)²⁸² Bozgunu

Serdar-ı Ekrem huzurunda yapılan toplantıda; yeniçerilerin devletin aslında yaya gücü oldukları savaşlarda ata binmeleri kanunlarına aykırı olduğu ifade edildi. Bu nedenle yeniçerilerin yaya kalmaları ve düşmandan yüz çevirmemeleri hususunda ahit alınmasına karar verildi. Yeniçeri ağası bütün yeniçerilerin atlarından mahrum edilmesinin dedikodulara ve serkeşliğe sebep olacağını ileri sürdü. Lakin mümkün olduğu derece yaya kuvvet haline getirilmeleri vazifesini üzerine aldı.²⁸³

Ordu İbrail tarafına geldikten sonra düşmandan Fokşani mağlubiyetinin intikamının alınması kararlaştırıldı. Boza suyu üzerine köprü kuruldu. Bu sırada Padişah'tan gelen mektup orduya okundu. Fermanının tesiri altında kalan yeniçeriler muharebede sabır ve sebat edeceklerine dair yemin ettiler.²⁸⁴ Bunun üzerine savaş hazırlıklarına hız verildi. Mustafa Paşa'nın gönderdiği birkaç esirden düşman hakkında malumat alındı. Buna göre Fokşani'de Avusturya ve bu kasabayı Yaş'tan ayıran Seret suyunun Yaş tarafında on sekiz saatlik mesafede Rus kuvvetleri toplanmış bulunuyordu.²⁸⁵

Abdi Paşa emrindeki öncülerle keşif amacıyla ileri sevk edildi. Abdi Paşa Fokşani yakınlarında beş yüz kişilik bir düşman süvari müfrezesine rastlayarak, mağlup

²⁸¹ Tam metin için bkz. Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK, Ankara: 1999, s.25-27 Sertoğlu, a.g.e. s.2687-88.

²⁸² **Boza (Buzu, Buzsov)**; Eflak'a yakın bir kasaba ismi olup yanından akan çaya da, Buzu suyu denilir. Ancak halk dilinde Boza suyu diye söylendiği için bu olayda Boza Bozgunu diye meşhur olup tarih kitaplarında da böylece yanlış olarak kullanıla gelmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1128.

²⁸³ Sertoğlu, a.g.e, s.2688. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1124.

²⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.552.

²⁸⁵ Sertoğlu, a.g.e, s.2688.

edip döndü. Bu sırada yağın şiddetli yağmur dolayısıyla Rimnik suyu taşı. Bu sebeple ordu karşıya geçmek için bir iki gün bekledi.²⁸⁶ Suyun böyle taşması orduyu ikiye bölmüş ise de sonradan bu nehir alçalarak eski halini aldı. Fokşani taraflarında düşman olup, nerede mevzi alınacağı, Abdi Paşa tarafından tespit edildi. Boza nehri karşısında dört saat mesafede dağ eteğinde yine Rimnik Nehri yakınında Tarkakol adlı yerde mevzi alınmasına dair görüşmelerden sonra Çarhacı²⁸⁷ Abdi Paşa gece o bölgede keşifte bulundu. Düşman henüz yoktu ve arazi mevzilenmeye tahkimat yapmaya müsaitti. Yeniçerilerin erkenden gidip mevzilerini işkâl etmeleri için hemen yeniçeri ağasına haber gönderildi. Abdi Paşa'dan haber gelmedikçe yeniçerilerin yerlerinden hareket etmemeleri kararlaştırıldı. Çarhacı Abdi Paşa sabah erkenden ordu emrinde olan süvariye kumandası altına alıp hareket etti. Abdi Paşa mevzilenmeyi düşündüğü arazinin düşman tarafından tutulduğunu gördü. Bu durumu orduya haber vermesi gerekirken bu esnada Fokşani yolu ile orduya katılmak üzere yola çıkan ve düşmanın saldırısına uğramış olan Kemankeş Mustafa Paşa'ya yardıma koştu. Levend cengi gibi düzensiz olarak düşmana taarruza geçildi. Yeniçerilerin iki günden beri tahkimat kazdıkları yer buraya yakındı. Top tüfek sesini yeniçeriler duyunca gayret gelerek Çarhacı Abdi Paşa'dan haber gelmesini beklemeden süratle savaş yerine yöneldiler. Böylece iki üç saat kadar uzaktan uzağa topçu düellosu yapıldığı sırada Sovarov ilk önce Kemankeş Mustafa Paşa üzerine saldırdı. Mustafa Paşa'nın birliklerini bozduktan sonra Çarhacı Abdi Paşa üzerine taarruza geçti. Ordunun süvari kuvveti himayesinde bulunan Çarhacı Abdi Paşa'da bozguna uğradı.²⁸⁸

Bu sırada Serdar-ı Ekrem'de bir miktar süvari ile ileriye doğru hareket etti. Kethüdası, defterdarı ve diğerleri de arkasından geliyorlardı. Lakin Serdar-ı Ekrem Rimnik Nehri'nin karşı tarafına geçince, maiyetinde bulunan askerde savaş alanına yöneldikleri için Cenaze Hasan Paşa'nın yanında ancak beş on kişi kaldı. Serdar-ı Ekrem kazılan siperlere geldi. Bu siperler henüz tamamlanmamış olduğu gibi içinde de çok az asker vardı. Sebebini yeniçeri ağasından sorduğunda; siperlerin tamamlanmasına

²⁸⁶ Aksun, a.g.e, C.3, s.12.

²⁸⁷ **Çarhacı:** Yürüyüş halindeki ordunun öncü vazifesini görenler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunlar ordunun en seçkin askerleridir. Süvari olarak çarhacıların sayısı dört beş bindi. Bunların amiri Çarhacıbaşıydı. Pakalın, a.g.e. C. 2, s.326.

²⁸⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1127.

çalışıldığı sırada mevcut bulunan yeniçerilerin kanunlarına aykırı olarak hala çoğu atlı olması dolayısıyla top ve tüfek sesi duyulunca kimseden emir almadan o yöne doğru gittiklerini öğrendi. Böylece siperlerin tamamlanmasına değil mevcut olanların müdafaasına yetecek kadar yaya askeri bulunmadığını görünce Serdar-ı Ekrem telaşa kapıldı. Çünkü bu durum, bir felakete sebep olabilirdi. Nitekim bu sırada Abdi Paşa'nın kumandası altında dövüşen süvariler, yavaş yavaş gerilemeye başlamışlardı.²⁸⁹

Düşman bunu görünce hemen üzerlerine top ve humbara yağdırmaya başladı. Aynı zamanda süvarisini de siperlerin sol tarafına sürdü. Oysa düşmana saldıran yeniçeriler, sipahiler düşmanı geri püskürteceklerinden ve o güne kadar maruz kaldıkları hakaretlerin ve kayıpların öcünü alabileceklerinden çok emindiler.²⁹⁰ Osmanlı ordusundaki gerileme bozgun halini almaya başlayınca Serdar-ı Ekrem gelen yayaları siperlere yerleştirmek ve süvariye sağ ve sol gerilere almak düşüncesiyle ileriye doğru at sürdü. Ancak bu sırada yeniçerilerin bulunduğu siperlere de top isabet etmeye başlayınca siperdeki askerlerde bozguna süvarilere katıldı. Serdar-ı Ekrem Cenaze Hasan Paşa'nın gayretleri onları durdurmaya yetmedi. Bozulan asker sağda solda ne bulduysa yağmalayarak Rimnik suyunu doğru kaçtı.²⁹¹

Bu savaş için Sovarov, Türklerin altı defa tekrarladıkları hücumun en cesur kahramanlara layık birer hareket olduğunu itiraf etmektedir. Ancak yeniçeriler çekilmek zorunda kalmışlardı.²⁹² Rimnik Nehri'nin önünde Serdar-ı Ekrem maiyetiyle ve süvarisiyle piyadeyi düşman taarruzundan koruyarak Rimnik suyunun karşı tarafına geçirdiği sırada köprü yıkıldığından bir miktar asker boğuldu. Nihayet büyük sıkıntılarla nehir geçilerek Boza suyu kenarına gelindi.²⁹³ Ertesi gün nehrin üç yerinden geçit bulunup askerler buralardan geçerken düşman takip eder korkusuyla acele edildi. Bu lüzumsuz acele nedeniyle bir kısım asker boğulduğu gibi bunlar arasında Reisülküttab Hayri Efendide vardı. Mağlup olan Serdar-ı Ekrem ordusu İbrail'e geldi.²⁹⁴ Müttefikler Osmanlı askerini takip etmeyi düşünüyorlardı, ancak bunu başaramadılar. Ruslar

²⁸⁹ Sertoğlu, a.g.e, s. 2688-89.

²⁹⁰ Jorga, a.g.e, s.83.

²⁹¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2688-89.

²⁹² Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.84.

²⁹³ Sertoğlu, a.g.e, s.2689.

²⁹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.553.

Birland'a giderek burada henüz mukavemet göstermekte olan Basarabya'nın son kalelerini de ele geçirmek için elverişli fırsat kollamaya başladı.²⁹⁵

Bu mağlubiyetin neticesi Osmanlı ordusuna ağır oldu. Yirmi bin Osmanlı askeri meydan muharebesinde şehit oldu. Ayrıca üç bin kişide Rimnik ve Boza nehirlerinde boğuldu. Avusturya-Rus müşterek ordusu yüz sancak ve altmış sekiz top ganimet olarak ele geçirdi.²⁹⁶ Ayrıca bu yenilgi Bender, Akkirman ve Kili'nin Ruslar tarafından, Belgrad'ın ise Avusturya tarafından ele geçirilmesine sebep oldu.²⁹⁷

Boza mağlubiyeti diye adlandırılan bu savaşta, Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Düşman kaynaklarına göre bu savaşta Osmanlı ordusu yüz bin kadar olup Rus ve Avusturya müşterek kuvvetleri otuz bin kadardı.²⁹⁸ Serdar-ı Ekrem, ordusunu toparlayıp İbrail'e geldi. Orada hadiseyi anlatan bir takrir kaleme alarak bütün vezirler, beylerbeyleri ve sivil devlet ricaline mühürletip İstanbul'a gönderdi. Ayrıca bu hadiseyi görenlerden birisini de yollayarak bozgunda askerin başında bulunanların bir suçu ve kabahati olmadığını şifahen bildirilmesi uygun görüldüğünden Çavuşbaşı Genç Osman Ağa yola çıkarıldı.²⁹⁹

Rus cephesinde ise Osmanlı ordusu kuvvetlerine karşı çıkan, Rus ordusunun sağ kanadıydı. Rusların asıl kuvvetleri ise Potemkin emrinde bulunuyor ve onun karşısında da Osmanlı cephesinin sağ kanat kumandanı ve İsmail muhafızı Serasker Cezayirli Hasan Paşa mevki alıyordu. Ruslar Boza galibiyetlerinin ertesi günü Potemkin'in emriyle İsmail'e karşı General Saltikof kumandasında umumi bir hücumla başladı. Gazi Hasan Paşa'da karşı taarruzla düşmanı mağlup etti ve şiddetli takiple düşman ordusuna

²⁹⁵ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.85

²⁹⁶ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.84.

²⁹⁷ Aksun, a.g.e, C. 3, s.13. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.84.

²⁹⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.554. Bu olayda toplanan Osmanlı askerlerini Enveri Efendi düşmana nispetle azın azı diye yazmaktadır. Edip tarihinde de "Orduda yüz elli bin den fazla asker toplanmıştı. Açıkça kuvvetli bir sebep diyecek bir duruma gelmemişken düşmanla karşılaşınca yarım saat çarha çengi yapılırken hemen hepsi dağılıp bozgunla çekilip firar ettiler.

Halbuki o vakit orduda ne kadar asker olduğunu doğru olarak Osmanlı Devleti bile bilmiyordu. Zira bir yere görevle gönderilen askerin yarısı görev yerine varmazdı. Bir sergerdenin başında beş yüz nefer mevcut varken iki kat fazla tayinat almak için bin yahut daha fazla diye bildirirdi. Bazı rivayetlere bakılırsa, savaşta yüz bine yakın asker bir işe yaramış, öteki kalabalık bir işe yaramamıştı. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1128.

²⁹⁹ Sertoğlu, a.g.e, s.2689.

ağır kayıplar verdirdi. Bu suretle Boza Bozgunu'nun intikamı alınmış oldu. Fakat bu zafer Osmanlı Devleti için büyük neticeler vermedi.³⁰⁰

2.1.12. Belgrad'ın düşüşü ve Sadrazam'ın azli

Boza bozgunundan sonra Sadrazam askerin şiddetli ısrarı ve başkaldırır derecede ayak diremesi üzerine Tuna nehrinden geçerek Maçin'e geldi. Ancak yanındaki askerin azlığı ve zahire kıtlığı yüzünden burada kışlaması imkânsızdı. Bunun üzerine İsakçı ve İbrail taraflarına birer kumandan ile asker bırakıp kışlamak üzere Şumnu'ya harekete karar verdi.³⁰¹

Boza bozgunundan sonra Eflak Voyvodası Mavriyani Bey'in maiyetinde bulunan askerler dağılmaya başlamıştı. Voyvoda orduya durumu bildirerek bunların yakalanarak, diğerlerine ibret olacak şekilde cezalandırılmasını istedi. Hâlbuki orduda bulunan askerde kontrol altında tutulamıyordu.³⁰²

Avusturya kumandanı Prens Koburg Bükreş taraflarına kadar geldiği gibi henüz Osmanlı ordusu Şumnu'ya girmeden Ruslar da müstahkem bir mevki olan Akkirman'ı kuşatmışlardı. Buraya denizden ve İsmail kalesi tarafından yardım edilmesi mümkün iken kale ahalisi askerin azlığını ve zahirenin noksanlığını ileri sürerek muhafız Tayfur Paşa'yı sıkıştırarak kalenin Ruslara teslim edilmesini istediler. Tayfur Paşa baskılara dayanmayarak kaleyi Ruslara teslim etti.³⁰³ İstanbul'dan gönderilen emirle, İsmail seraskeri Hasan Paşa'nın, Akkirman'ı Ruslara teslim eden Tayfur Paşa'nın idamla cezalandırılması istendi.³⁰⁴

Avusturya'nın bu savaşın başından beri amacı Belgrad kalesini almaktı. Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa'nın sadaretinde II. Joseph'in bu cephedeki taarruzu muvaffak olamamış olduğu gibi Osmanlı ordusu Lazarethane, Muhadiye ve Şebeş'i zapt ederek

³⁰⁰ Aksun, a.g.e, C. 3, s.13.

³⁰¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2692.

³⁰² Sertoğlu, a.g.e, s.2693.

³⁰³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.555.

³⁰⁴ BOA. HAT. Nr.193/9501. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790).

Temeşvar yolunu açmıştı. Çünkü Osmanlı Devletinin ilk gayesi Temeşvar'ı almaktı. Ancak ordu kışlağa çekilir çekilmez Avusturya askeri taarruza geçip bütün bu yerleri geri almış bulunuyordu.³⁰⁵

Belgrad muhafızı vezir Osman Paşa'dan sadaret makamına bildirildiğine göre, Lode adlı Avusturya mareşali, birkaç yerden köprü kurup büyük kuvvetlerle Belgrad kalesini kuşatıp sıkıştırmaya başladığı ifade ediliyordu. Bu kalede bulunanlar yirmi gün kadar top ile karşı koydu. Lakin düşmanın çok sayıda askeri kuvveti, topu ve tüfeği vardı. Girilen mücadeleler neticesinde Pek çok Osmanlı askeri şehit oldu bir o kadarı da yaralıydı. Birkaç aydan beri Morova köprüsünde bulunan Belgrad Cephesi Seraskeri Abdi Paşa tarafından da yardım edilmedi. Yorgun düşen ve ümitsizliğe kapılan kaledakilere düşman tarafından vira teklif edildi. Kalede ileri gelen kişiler bir araya gelerek yardımdan umut kesildiğini şarta ve kayda bağlayıp halkın Tuna nehri ile Fethülislam civarında bulunan yere çıkarılmasına karar verdiler.³⁰⁶

Kalede yaşanan erzak sıkıntısının zahirenin daha evvel Avusturyalılara fazla fiyatla satılmasından dolayı ortaya çıktığı, defterdarında aç gözlülüğü dolayısıyla buna karıştığı rivayet edilmektedir.³⁰⁷ Belgrad'a yardım etmek için serasker ve Rumeli Valisi Abdi Paşa memur edilmişse de harp sahalarında hizmeti görülmeyen fakat başına topladığı kalabalık bir kuvvetle devlete kafa tutan Abdi Paşa'dan³⁰⁸ bir fayda görülmüdü. Osman Paşa da bir zaman daha mukavemet etmek mümkün iken korkaklığı yüzünden bunu yapmadığından yirmi gün muhasaradan sonra Belgrad'ı düşmana teslim etti.³⁰⁹ İstanbul'dan gönderilen emri şerif ile Belgrad'ı teslim eden Osman Paşa'nın Abdi veya Yusuf Paşalardan hangisi yakın ise başını keserek göndermesi istendi.³¹⁰

³⁰⁵ Sertoğlu, a.g.e, s.2694.

³⁰⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1138.

³⁰⁷ Aksun, a.g.e. C. 3, s.14.

³⁰⁸ Abdi Paşa arabasızlık ve askersizlik bahanesi ile hemen yola çıkamamıştı. Hâlbuki araba vermekle mükellef kazalardan buna karşılık araba bedeli adı altında para aldığı ve maiyetinde bulunan askerden başka, Rumeli eyaletinin tımar ve zeamet erbabı on binden fazla iken zenginlerinden para alarak kışı memleketlerinde geçirmelerine izin verdiği haber alındığından bu hareketini ağır şekilde azarlayan bir ferman aldı. Hâlbuki Abdi Paşa bütün bunları düşmanla aralarındaki gizli mütarekeye güvenerek yapmıştı. BOA. HAT. Nr.181/8201. (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Sertoğlu, a.g.e. s.2694.

³⁰⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.555.

³¹⁰ BOA. HAT. Nr.193/9501. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790).

Can korkusu yüzünden kaleyi elden çıkarmış olan Osman Paşa ise, Vidin'e doğru gelirken yolda öldü.³¹¹

Abdi Paşa'nın evvela azli düşünülmüşse de azille yetinilmeyerek daha ağır bir cezaya uğrayacağı korkusu ve yanındaki kalabalık askere güvenerek baş kaldırması, ihtimal dâhilinde görülüyordu. Bu nedenle Abdi Paşa'yı azletmekten vazgeçildi. Çünkü Belgrad'ı alan Avusturya'nın Sırbistan'a sarkmaya teşebbüs etmesi mümkün bulunuyordu. Hâlbuki o civarda buna engel olabilecek yalnız onun kuvvetleri vardı.³¹²

Belgrad'ın düşüşü, diğer kalelerin teslim olmasını beraberinde getirdi. Semendire, Belgrad gibi bir kalenin düşüşü haberi üzerine, telaşa kapılıp teslim oldu. Bunu Fethülislam kalesinin düşüşü izledi. Bu sırada yerli Sırp ahaliyi de ayaklandırarak ilerleyen Avusturya kuvvetlerine şiddetli bir mukavemetin gösterilmeyişi, civar halkını korku içinde bırakıyordu. Vidin Seraskeri Koca Yusuf Paşa bu hususu serdara bildirdi. Mukavemet etmeksizin birbirini ardına en mühim kalelerin düşüşü karşısında ne yapacağını şaşırان serdar, Arnavutluk tarafındaki beylerbeylerine emirler göndererek Rumeli Valisi'nin yanında toplanmalarını bildirdi.³¹³ Avusturya cephesinde hâsıl olan bu tehlikeli duruma sebep, vaktiyle yapılmış olan hatalardı. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de en büyük dayanağı Tuna boyunca uzanan kaleler zinciri olduğu için bunların daima asker mühimmat ve bilhassa zahiresine itina edilmesi lazımdı. Avusturya'nın Belgrad, Semendire, Fethülislam, Ada-i kebir ve Vidin kalelerinde gözleri olduğu için bir savaşta evvela buraları muhasara ederek Osmanlı Devleti'nin müdafaa zincirini bu noktadan çöktirmeyi düşüneceği daha önceden bilinmesi gerekirdi.³¹⁴

Rusya ile aralarında Osmanlı Devletini bölmek ve paylaşmak hususunda vardıkları anlaşmadan sonra Avusturya sistemli olarak çalıştı. Evvela kendi sınırlarında ve civarında ne kadar zahire varsa geri çekip bu bölgelerdeki halkı da başka yerlere nakledip yapay bir zahire darlığı oluşturdular. Bu yüzden zahire fiyatları alabildiğince arttı. Kâr peşinde koşan Belgrad'lı bir kısım idareciler, halkın elinde ne varsa alıp

³¹¹ BOA. HAT. Nr.147/6216. (29 Safer 1204/18 Kasım 1789).

³¹² Sertoğlu, a.g.e, s.2696.

³¹³ Aksun, a.g.e, C. 3, s.14.

³¹⁴ Sertoğlu, a.g.e, s.2696.

yüksek fiyatlarla Avusturyalıları satarak büyük kazanç elde ettiler. Zahire satışı Belgrad'dan sonra civar kale ve palangalara da sirayet ettiğinden Avusturya seferi başladığı zaman bütün bu bölgede büyük bir yiyecek kıtlığı ortaya çıktı.³¹⁵ Avusturya cephesinde tehlikeli durum üzerine Arnavutluk tarafındaki sancak beyleri Niş Seraskeri maiyetine memur edildikleri gibi İbrail, İsmail ve Baba dağı taraflarına da kuvvet sevki için Balkan kazalarından o taraflara asker sevkine Aydoslu Mehmet Paşa sürücü tayin edildi.³¹⁶

Bir birini takip eden mağlubiyetlerden dolayı çok müteessir olan III. Selim, sadaret kaymakamına gönderdiği hatt-ı hümayunda: *“Bu sefer ahvali nasıl olacaktır? Bu kadar memaliki ocaklar neferatı din gayreti çekerek fethettikleri malum iken şimdi ocaklarda bu halet olmayıp firar ediyorlar. Miri namıyla zam olunanlar, yol, erkân bilmez bir alay yağmacı makulesi olup düşman karşısında etmedik fenalık koymuyorlar. Böyle sefer mi olur? Düşmandan intikam almağa böyle mi çalışılır? Sabıka bu kadar fütuhata mazhar olanlar nev'i beşerden değiller miydi? Olan oldu; bundan sonra gafletten uyanıp düşmandan intikam almanın çaresine bakalım; benim matlubum ve Cenab-ı Haktan niyazım a'dadan intikam alınmadıkça kılıç kınına girmemektir”*.³¹⁷

Fokşani ve Boza mağlubiyetlerinde sonra en mühim kale ve palankaların üst üste düşmesi üzerine Serdar-ı Ekrem'in artık bu işin içinden çıkamayacağı anlaşılarak azline karar verildi. Gerçi bu savaşın başından mühim işler görmüş ve zaferler elde etmişse de Sadrazam olarak bütün bir seferin teferruatlı meselelerini ve idaresini başaramadığı ortaya çıktı. Lakin yerine kimin getirileceği ise ayrı bir meseleydi. Nihayet şeyhülislam ve Kaymakam Paşa Padişahın huzuruna çağrıldılar. Orada hem idari hem de askeri kabiliyetleri bulunan vezirlerin adları bir kâğıda yazılıp padişaha verilerek her birinin geçmiş hizmet ve meziyetleri da ayrı ayrı izah edildi.³¹⁸

Neticede Gazi Hasan Paşa tam yetkiyle sadarete getirildi. Yeni sadrazam Şumnu'da ordunun başına geçti. Oldukça disiplinsiz ve kötü durumda olan ordu

³¹⁵ Sertoğlu, a.g.e, s.2696.

³¹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.556.

³¹⁷ Karal, a.g.e, s.556.

³¹⁸ Sertoğlu, a.g.e, s.2697.

sadrazama bu savaşın sürdürölmeyeceğini göstermişti. Gazi Hasan Paşa burada Ruslarla ateşkes için müzakerelere başladı.³¹⁹

Gazi Hasan Paşa'nın bu icraatlarında padişahın kendisine verdiği işlerine karışılmayacağı yönündeki güvence etkili oldu. Ayrıca padişah savaş mütareke ve barış ne isterse yapabileceğini bildiriyordu. Cezayirli Gazi Hasan Paşa kendi sadaretinin ilk günlerine rastlayan Bender'in de savaşsız olarak verilmesine fena halde kızdı. Böyle şeylere kat'i şekilde son vermek ve buna ön ayak olanların cezasız kalmayacağını anlatmak maksadıyla kaleyi teslim eden, Eski Yeniçeri Ağası Vezir Ahmet Paşa ile Rizelizade Abdullah Paşayı ve halkın ileri gelenlerinden bu işe ön ayak olanları derhal idam ettirdi. İsmail Paşa'da malları müsadere edilip vezareti alındıktan sonra Tekirdağ'a süröldü.³²⁰

Gazi Hasan Paşa gizliden gizliye Ruslarla sulh görüşmeleri yapıyordu. Ancak bu sırada Prusya'nın ittifak teklifinin gelmesiyle ve İstanbul'daki devlet erkânının bu teklife sıcak bakması nedeniyle bu görüşmeler neticesiz kaldı. Devlete ihanet edenlerin amansız düşmanı olan Gazi Hasan Paşa'nın ölüümüyle devlete yeniden şan ve şeref verecek bu savaşın ruhu da ortadan kayboldu.³²¹

2.1.13. Kura ile sadrazam tayini ve cephelerde durum

Prusya ile akdedilen adlaşmanın geçici senedi imzalanması için Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Gazi Hasan Paşa'ya gönderildiyse de, Sadrazam bunu alamadan vefat etti.³²²

Serdar-ı Ekrem Gazi Hasan Paşa gibi gayretli ve azimli bir vezirin vefat etmesiyle onun şiddetinden korkanlar sevindi. Ancak bu durum ordunun sevk ve idaresi noktasında bir talihsizlikti. Yerine onun gibi biri bulunamadığı için, devlet erkânı zor

³¹⁹ Zinkeisen, a.g.e, s.511.

³²⁰ Sertoğlu, a.g.e, s.2698.

³²¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.86.

³²² Sertoğlu, a.g.e, s.2700.

durumda kaldı. Rumeli’de bulunan vezirlerin isimleri birer kâğıda yazılarak sarayda Hırka-i Şerif adasında ortaya kondu Padişah bunlardan birini açınca Rohova Muhafızı Rusçuk’lu Şerif Hasan Paşa’nın ismi çıktı.³²³ Bunun üzerinde Şeyhülislamın konağında istişare meclisi kurularak kuranın Seyyid Hasan Paşa’ya isabet etmesinden dolayı bu zatın nasıl biri olduğu vezarete liyakatinin olup olmadığı görüşüldü. Padişah Hasan Paşa’nın münasip görülmemesi halinde Yusuf veya Bekir Paşalardan birinin atanmasını emretti. Ancak mecliste bulunanlar bu iki paşanın atanmasını bazı sebeplerden dolayı münasip görmedi. Bu nedenle kurada çıkan ve Hz. Peygamberin soyundan gelen Hasan Paşa’nın atanmasının daha münasip olacağına karar verildi.³²⁴

Şerif Hasan Paşa 1768 seferinde Rusçuk ayanından olup vezirlik verilmiş ve harpten sonra vezirliği alınıp bu sefer esnasında tekrar vezirlik ile Vidin ve Rohova muhafızı tayin edilmişti. Böyle nazik bir durumda her iki cephede muvaffak olamayan orduya kudretli bir vezirin getirilmesi gerekli iken Şerif Hasan Paşa’nın getirilmesi ordu tarafından pek hayra alamet sayılmadı.³²⁵ Bu nedenle ordu içinde rüşvetle sadrazam olduğu, İstanbul’da kendisini destekler kimselerin bulunduğu benzer dedi kodular yayıldı.

Şerif Hasan Paşa sadarete dört elle sarıldı. Mevcut durumun kötülüğünü kendisinden önceki sadrazam ve serdarı ekrem bulunanlara yükleyerek, hâsıl olması muhtemel yeni kötülüklerden kurtulmaya çalıştı. Bir taraftan da kendisine rakip olabileceğini düşündüğünden Vidin Muhafızı eski sadrazam Koca Yusuf Paşa’yı bu vazifeden uzaklaştırmak istediye de III. Selim buna razı olmadı. Şerif Hasan Paşa, Cezayirli Gazi Hasan Paşa ve onun yetiştirmesi olan Koca Yusuf Paşa’yı sevmezdi.. Nitekim sadrazam olduktan sonra hükümdara gönderdiği bir telhiste “*Yusuf Paşa kulları, Cezayirli Hasan Paşa terbiyesi olup ibadullah mal ve canları indlerinde mubah derecesinde olduğundan irtikab etmedikleri mel’anet kalmadığı efendime malumdur*” diyordu.³²⁶

³²³ BOA. HAT. Nr.205/10747. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790). Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.562.

³²⁴ BOA. HAT. Nr.208/11021. (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)

³²⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.562.

³²⁶ Sertoğlu, a.g.e, s.2701.

Kış geçip bahar geldiği halde Boza bozgununda çadırların düşman eline geçmesi sebebiyle askeri çadıra çıkarmak mümkün olmadı. Ayrıca orduda zahire sıkıntısı da had safhadaydı. Hatta kış münasebeti ile serdar ordusunda bulunanlara yarım tayin verilip çadıra çıkınca bunun tam verilmesi icap ettiği halde verilemeyeceği anlaşıldı. Ayrıca hudutlardaki kale ve palangalarda da asker ve zahire darlığı vardı. Hatta top ve humbara ile elde edilmesi mümkün olmayan ve uzun zamandan beri muhasara edilen Adakale'si zahiresizlik yüzünden Avusturya'ya teslim oldu. İşte bu darlık teşkilatsızlık yüzünden şaşkın bir hale gelen Serdar-ı Ekrem Şerif Hasan Paşa bütün mesuliyeti selefi Hasan Paşa'ya atmakta idi.³²⁷

III. Selim ordunun hemen sefere çıkmasını istiyordu. Sadrazam ise bazı eksiklikleri bahane ederek ordunun çıkışının gecikeceğini belirtti. Aslında bu sırada Rusya ve Avusturya ile devam eden barış için görevli tayin edilmesi çalışmaları ordu tarafından bilindiği için asker iyice gevşemişti. Barış yapılması ordu tarafından daha makbul görülüyordu. Müslüman halklar bulundukları vilayetleri terk etmeye, Hristiyanlar ise isyan ederek düşmanla ortak hareket etmeye başladı. Ordu içinde ise Gazi Hasan Paşa'nın şiddetinden çekinerek iş görenler, korku kalmadığı için bildikleri gibi hareket ediyorlardı.³²⁸

Prusya'nın ittifak arayışlarıyla birlikte orduda yürütülen barış görüşmeleri de suya düştü. Aslında Prusya'nın bu savaşa katılmaya pek niyeti yoktu. Asıl amacı Osmanlı'nın Avusturya üzerine yüklenmesini sağlayarak Avusturya'dan istediğini elde etmektir. Aynı şekilde İsveç'te Osmanlı'nın Rusya üzerine saldırması taleplerini iletliyordu.³²⁹

Serdar-ı Ekrem Şerif Hasan Paşa İstanbul'un, ordunun durumunu hala anlamak istemediğini hayretle görüyordu. Nihayet vaziyeti bütün açıklığı ile hünkâra bildirdi. Serdar-ı ekrem bunda ordunun içinde bulunduğu güçlükler sayıyordu. Rumeli ve Anadolu'da ordu için tertip edilen askerin hala gelmediğini ifade ediyordu. Ayrıca

³²⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.566.

³²⁸ Sertoğlu, a.g.e, s.2708.

³²⁹ Sertoğlu, a.g.e, s.2706.

İsmail'e en az yirmi bin, İbrail'e ise en az on beş bin asker gönderilmesi gerekiyordu. Ancak üç-dört bin asker tertip edilebildiği, onların da memur oldukları yere en erken yirmi günde gidebileceğini Padişaha bildirdi.³³⁰

2.1.14. Yergöğü Muzafferiyeti

III. Selim'in Sadrazam'a gönderdiği hattı hümayunlar ağır tehditler içeriyordu, Serdar-ı Ekrem ne yapacağını şaşırılmış durumdaydı. Güçlükler içinde geçen günlerini arar oldu. Bu dönemde Avusturya İmparatoru II. Joseph'in ölmesi üzerine ülke içerisinde karışıklıklar çıktı. Avusturya'nın bir parçası olan Hollanda halkı ayaklandı. Bu ayaklanmayı ülke içerisinde meydana gelen diğer olaylar takip etti. Bundan dolayı Avusturya Devleti zayıflamaya ve devam eden savaş durumundan korkmaya başladı. Bu dönemde Fransa'da patlak veren ihtilal Avusturya'nın takip ettiği savaş politikasının değiştirmesine sebep oldu. Ayrıca Avusturya tahtına geçen yeni İmparator Leopold sulh yapmaya daha istekliydi.³³¹

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin barışa ihtiyacı vardı. Prusya ittifakı gereği Osmanlı Devleti yalnız başına sulh anlaşması yapamıyordu. Bu anlaşmaya göre Prusya ile beraber harekete mecburdu. Prens Koburg Osmanlı Devleti'ni sulha zorlamak için Rusçuk tarafına geçti. Şumnu'da Osmanlı ordusunu sıkıştırıp barış masasında Avusturya'nın elini güçlendirmek istiyordu. Hiç olmazsa Eflak eyaleti bütünü ile elinde kalmalıydı.³³² Böylece Yergöğü Kalesi'ni ele geçirmek amacıyla harekete geçti. Avusturya'yı tutan Eflak ahalisinden bazıları *“Yergöğü kalesine 1500 kadar Osmanlı askeri var, onlar da Avusturya askeri görüldüğü gibi kaleyi bırakır ve Tuna'yı geçerek Rusçuk tarafına çekilir. Bu hiç şüphe götürmez”* diye teşvik ettiler.³³³ Ancak Abdullah Paşa ile Cengiz Mehmet Giray Sultan Yergöğü muhafazasıyla vazifelendirilerek gerekli destek verilmeye çalışılmıştı.³³⁴

³³⁰ Sertoğlu, a.g.e, s.2708.

³³¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2708.

³³² Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1195.

³³³ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1195.

³³⁴ BOA. C.ML. Nr.175/7449. (18 Ramazan 1204/1 Haziran 1790). BOA. C.AS. Nr.1101/48629. (5 Ramazan 1204/19 Mayıs 1790).

Prens Koburg Bükreş'ten hareket etti. Yergöğü Kalesi'ne yaklaşınca kalenin boşaltılıp teslim edilmesi için muhafız görevini yapan Mirmiran Çavuşzade Abdullah Paşa ile Cengiz Mehmet Giray Sultana tahakküm edercesine haber gönderdi. Onlarda kılıç çekip ret cevabı verince Prens Koburg kaleye girmek üzere varoş mahallelere doğru yürüyüşe başladı. Abdullah Paşa ile Cengiz Giray düşman kendini gizlemesin diye ilk önce kalenin etrafındaki binaları yaktılar. Sonra savaş düzenine geçtiler. Bu kez Koburg'un yanında bulunan asker yetmiş bin kadardı, altmıştan fazla top ve humbaraları vardı.³³⁵

Prens Koburg'un kaleyi teslim talebi reddedilince savaş başladı. Bu durum Rusçuk tarafından görülünce Sadrazamın kardeşi Seyyit Mehmet Efendi o tarafa asker geçirmek suretiyle yardıma başladığı için Koburg kaleyi kolayca alamayacağını anladı. Hemen tabya ve siper kazarak kaleyi top ve humbara ile dövüp sıkıştırmaya başladı ancak Rusçuk tarafında ki adadan da Avusturya askeri üzerine top ve humbara bombardımanı başladı. Topçu savaşı yedi gün sürdükten sonra Avusturya askeri bütün gücünü toplayıp yanan binaların duvarlarını siper ederek kaleye doğru ilerledi.³³⁶ Bir taraftan Osmanlı askerine, diğer taraftan Avusturyalı askere yardıma gelenlerin sayısı artarak bu hal iki taraf arasında şiddetli çarpışmaya dönüştü, bu sırada heyecana gelen Osmanlı kale muhafızlarından önemli bir kısmı derhal kale kapılarını açıp düşman üzerine hücum etti.

İki bin Avusturya askerini kılıçtan geçirdikten sonra muhafızlardan altı yüz kadarı Avusturya askerinin Tuna'da ki siperlerin arkasına geçip, bu siperleri ele geçirdiler. Bu durumu varoştaki Avusturya kuvvetleri haber alır almaz kaçtıklarından, Avusturya karargâhı bütün top ve cephanesiyle ele geçirildi.³³⁷ Bu mücadelede Avusturya ordusunun beş bin zayıyatı vardı ayrıca 40 top, 10 havan topu ve bol miktarda mühimmat ve cephane Osmanlı askerinin eline geçti, 1000 kadar da esir ele geçirildi. Onların zayıyatına bakınca Osmanlı askerlerinden şehit yok denecek kadar azdı.³³⁸

³³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1195.

³³⁶ Sertoğlu, a.g.e, s.2708-09.

³³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.568.

³³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1196.

Serdar-ı Ekrem ise Avusturya'nın Yergöğü'yü kuşattıklarını duyunca telaşlanmıştı, Ordu henüz toplanmadığı için yeniçeri ocağında ki piyade askerinin hepsi 2000 kadardı. Onların da çoğu iş ve kâr peşindeydi. Hemen etraftan gelen askerlerden toplanan 4000 kadar piyade ile 1000 kadar süvariye Rusçuk bölgesine gönderdi. Düşmanın çok sayıda olması, ordu halkının heyecanını arttırdı. Elde edilen zaferin sevinçli haberi orduya gelince şenlikler yapıldı³³⁹

Ordu Şumnu sahrasında 60 gün kaldığı sırada Rusya ve Avusturya'dan hangisinin üzerine harekâta geçileceği henüz belli değildi, İsakçı'ya kadar yollarda konak ve menziller de gerekiyordu, böylece İsakçı bölgesine gidilmesine karar verildi. Osmanlı askerinin zafer kazanması ve ganimet ele geçirmesi herkesin şevk ve isteğini Avusturya tarafına çevirdi. Serdar-ı Ekrem'de o tarafların mamur ve yakın oluşuna bakarak, o cepheyi tercih etti.³⁴⁰

2.2. Rusya Cephesi

1787 savaşının çıkma nedeni Kırım'dı. Ayrıca Rusların Mısır'daki asilere yardım ve teşvik etmesi de savaşın nedenlerinden biriydi. II. Katerina'nın bu asilerle yazışmaları Osmanlı devlet erkânı tarafından ele geçirilmişti.

Savaşın zamanlaması gerek Osmanlı gerek Ruslar gerekse Avusturya için uygun değildi. II. Joseph Rusya'nın amaçlarından kaygı duyuyordu. Ama Prusya'nın ve idari reformların ülke içinde çıkardığı huzursuzlukla meşguldü. II. Katerina ise İsveç sınırındaki bir saldırı ile uğraşıyordu.³⁴¹ Osmanlılar ise Rusların teşviki ile Mısır'da çıkan isyanı Gazi Hasan Paşa aracılığı ile bastırmaya çalışıyordu.

Osmanlı Rusya'ya savaş açtıktan sonra hazırlıklara başlanmış ancak aradan altı ay geçtiği halde bu hazırlıklar tamamlanamamıştı. Sadrazamın aceleciliği nedeniyle

³³⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1197.

³⁴⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, s.1197.

³⁴¹ Finkel, a.g.e. s.341.

ordu sefere hazırlıklar tamamlanamadan çıktı. Avusturya'nın da savaşa katılması üzerine, Serdar-ı Ekrem ve Sadrazam Koca Yusuf Paşa Avusturya cephesine gidince, Rusya cephesinin kara seraskerliğine eski sadrazamlardan Şahin Ali Paşa, deniz tarafında Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa tayin edildi. Ayrıca Koban Hanı Şahbaz Giray Basarabya'daki tatarları etrafına toplayarak oldukça büyük bir kuvvet meydana getirdi.³⁴²

Ruslarla ilk muharebe Kılburun'da cereyan etti. O sırada Özi valisi bulunan İsmail Paşa, savaş ilan edilince Kılburun Kalesi'ni ele geçirmeye karar vererek Özi'den buraya kayıklarla altı bin asker gönderdi. Hesapsızca yapılan bu hareket bu askerlerin yenilerek şehit düşmesine neden oldu. İsmail Paşa'nın bu kuvvetleri yeniden takviye imkânı yoktu. Ruslar ise devamlı olarak yardım alabilirlerdi. Nitekim öyle de oldu. Rus askerleri ile gece yarısına kadar kahramanca savaştıktan sonra istirahate çekilen Osmanlı birliği, ertesi günü karadan ve denizden büyük ölçüde takviye almış olan Sovarov idaresindeki Rusların amansız bir taarruzuna uğrayarak bütün mensupları sonuna kadar yılmadan dövüştükten sonra hepsi şehit oldular.³⁴³ Karadeniz'deki Rus donanmasının bir kaçının fırtınadan batması ve bir geminin de Osmanlı tarafından zapt edilmesi Karadeniz'de Rusların Osmanlı donanmasına mukabele edemeyecekleri kanaatini vermişti. Rus Orduları Baş Kumandanı General Potemkin Kırım'ı müdafaadan bile ümidini keserek II. Katerina'ya yarım adanın tahliye edilmesini teklif etti.³⁴⁴

1788 yılı yaz aylarında savaş başlayınca Aksu Nehri taraflarında bulunan Prens Potemkin Boğdan işgali için gönderilen Avusturya kuvvetlerine yardım için, General Saltikof'u bu kuvvetlerle birleşerek Osmanlı kuvvetleri üzerine saldırması için görevlendirdi. Boğdan'ı müdafa eden Mikdad Paşa ile Şahbaz Giray'ı mağlup etti. Yaş Kasabası'nı ele geçirdi. Yaş'ın düşmesi üzerine Hotin yolu kapandığından, bu kale de Rus ve Avusturya kuvvetlerinin baskısına dayanamayarak teslim oldu, içindekiler

³⁴² *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.231.

³⁴³ Sertoğlu, a.g.e, s.2636.

³⁴⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.520-21.

Kasım 1788’de Bender ve İsmail taraflarına çekildiler.³⁴⁵ 1788’de Osmanlı donanması Gazi Hasan Paşa kumandasıyla İstanbul’dan hareket ederek Rusların kuşatmak istedikleri Özi önüne geldi. Osmanlı ince donanması ile Rus İnce donanması arasında birkaç defa çarpışma oldu. Bu çarpışmalarda Osmanlı Donanması fazla zayıt verdiler.³⁴⁶

Özi kuşatmasına Potemkin bizzat komuta etti. Kılburun’un savunmasında yaralanan Sovarov onun emrinde idi. Kaptan-ı Derya Hasan Paşa İstanbul’a geri döndü. Başında komutanı olmayan donanmadan kalanlar Özi’de muhasara altında olanlara yardım edebilecek güçten yoksundu. Kuşatma tüm bunlara rağmen uzadı. Potemkin’e ise askeri yetenekleri açısından pek bir şey kazandırmadı.³⁴⁷ Rus Mareşal Potemkin, Özi Kalesi’ni seksen bin askerle kuşattı, fakat kahramanca bir savunma ile karşılaştı. Sonunda yardım alamayan Özi Kalesi’ne donmuş olan Özi suyunu geçerek ve sayısız merdivenler koyarak çıkan Ruslar yirmi bin kişiyi kaybettiler. Fakat tükenmek bilmeyen bu kalabalık ordu, Özi Kalesi’ni zapt etti. Potemkin Özi’yi üç gün yağmalattı. Bu şekilde asker ve sivil yirmi beş bin Türk’ü katlettiler. Sultan I. Abdülhamit, Özi’nin kaybına ve orada yapılan zulme çok üzüldü. Sağlığı günden güne bozularak Nisan 1789’da vefat etti.³⁴⁸ Daha sonra Bender kalesi Potemkin tarafından kuşatma altına alındı. Bender’de asker ve mühimmat noksan olup aynı zamanda 1768 seferinde istilaya uğramış olduğundan halk mal ve can kaygısına düşerek Ruslarla anlaşmaya çalıştılar. Bender Muhafızı ve Seraskeri Gümrükçü İsmail Paşa bunları fikirlerinden vaz geçirip müdafaaya teşvik etti ise de faydası olmadı. Nihayetinde yirmi maddelik bir mukavele ile kaleyi Ruslara teslim ettiler.³⁴⁹

Ruslar 1790 da ise İsmail Kalesi’ni kuşatma altına aldılar. Birkaç defa karadan ve nehir tarafından hücum ettilerse de başarılı olamadılar. Kalenin vira ile teslimini istediler. Ancak bu istekleri kabul edilmedi. Bu nedenle Rusların kuşatması iki ayı buldu. 23 Aralık 1790’da Rus ordusu genel bir taarruza geçerek çok sayıda zayıt

³⁴⁵ *Doğuştan Günümüze...* C. 11, s.231.

³⁴⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.537-38.

³⁴⁷ Jorga, a.g.e. s.78-79.

³⁴⁸ Maksudoğlu, a.g.e, s.382.

³⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.558.

vererek kaleye girmeyi başardı. Kale Muhafızı Vezir Mehmet Paşa, Ruslara esir düştü. Elde kalan son tabyanın askerleri hayatlarının bağışlanması karşılığında Ruslara teslimi kabul etti. Ancak Ruslar sözlerinde durmayarak Mehmet Paşa'yı ve askerleri öldürmeye başlayınca, bu tabya ahalisi savaşa yeniden tutuştu. Hepsi kahramanca savaştıktan sonra şehit oldu. II. Katerina'nın kaybedilen askerler için üzülererek *"Bu kadar ölü verileceği bilinseydi. İsmail muhasarası terk edilirdi"* dediği rivayet olunur.³⁵⁰ Daha sonra Maçin'i kuşatarak ele geçiren Ruslar buradan İbrail'e geçtiler. İbrail'i kuşatan Ruslar teslim zorladılarsa da Sadrazamın yardımları nedeniyle muvaffak olamayarak geri çekildiler.³⁵¹

Büyük bedel ve maliyetli savaşlardan sonra Osmanlı Devleti artık barışa hazırды. 1792 Ocak ayında imzalanan Yaş Antlaşması ile Osmanlı Küçük Kaynarca Antlaşması sonucundaki kayıplarının durumu pekişti. Ayrıca yeni kayıplar da verildi. Osmanlı-Rus sınırı batıda Dinyester, doğuda Kuban olarak çizildi. Anapa Osmanlı'ya geri verildi. Ayrıca Osmanlı Devleti de Kuban'ın güneyindeki kavimlerin davranışlarından sorumlu olacak ve eğer bu kavimlerin ırmağın diğer tarafına akınlar yapıp, sınırın Rus tarafında cana ya da mala zarar verirlerse, tazminat ödeyecekti. Ancak kazaklar gibi, Kafkas halkları da bu anlaşmayı kendileri için bağlayıcı görmediler. Osmanlı'ya bağlılıkları kâğıt üzerinde kaldı. Bu nedenle Osmanlı onların verdikleri zararları tazmine mecbur oldu.³⁵²

³⁵⁰ Sertoğlu, a.g.e, s.2718.

³⁵¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2723.

³⁵² Finkel, a.g.e, s.344.

BÖLÜM III

3. OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞININ SONU VE ANTLAŞMALAR (1787-1791)

3.1. Rayhenbah Anlaşması

İmparator II. Joseph öldüğünde Avusturya'ya bağlı Felemenk'te isyan hareketleri devam ediyordu. Macaristan'da da karışıklık başlamak üzere olduğundan Avusturya elde ettiği kazanç dolayısıyla Osmanlı Devleti ile bir an evvel barış yapmak istiyordu. Serdar-ı Ekrem ordusunun Ruslar üzerine gitmesine karar verilmişti. Ancak askerin savaştan ziyade çapul arzusuyla Avusturya cephesine gitmek istemeleri üzerine önceki karardan vazgeçilerek asıl önemli cephe olan Rus cephesi bırakıldı. Bir seraskerle idare edebilecek olan Eflak'taki Avusturya ordusu üzerine hareket edildi.³⁵³

Bu sırada Prusya Kralı Rusya ve Avusturya sınırlarına asker sevk ederek bu iki devleti tehdit ediyordu. Yeni Avusturya İmparatoru II. Leopolt da durum ve zamana bakıp barışın gerektiğini görüyordu. Avusturya sınırına yakın Rayhenbah adlı şehre her iki taraf müzakereciler gönderdi. Felemenk ve İngiltere aracıları da bu mecliste bulundular. Avusturya Prusya arasında 27 Temmuz 1790 tarihinde geniş kapsamlı bir anlaşma düzenlenmek üzere görüşmelere başlandı.³⁵⁴ II. Leopolt Yergöğü'ne saldırırken amacı Osmanlı'yı barışa zorlamaktı. Ancak yaptığı taarruzun başarısız olması üzerine doğrudan doğruya Prusya ile görüşmelere başladı. II. Fredrik Giyyom'un da istediği onun baş eğmesiydi. Bunun üzerine Rayhenbah şehrinde Avusturya ile Prusya ve

³⁵³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.569.

³⁵⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1199.

müttefikleri İngiltere ile Felemenk delegeleri arasında görüşmeler başladı. Kısa süren görüşmeler sonunda iki taraf arasında 1790 yılında Rayhenbah Anlaşması imzalandı.³⁵⁵

Bu anlaşmaya göre; Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki sınırlar savaştan evvelki hale getirilecekti. Ayrıca Osmanlı Avusturya savaşına son verilmek üzere görüşmeler yapılacaktı. Hatta Prusya Kralı henüz Rayhenbah Anlaşması'ndan evvel Avusturya'nın Osmanlı hükümetiyle derhal mütareke akdini teklif edip, kabul ettirdi. Belgrad'da bulunan Avusturya kumandanı Feld Mareşal Lavdon 10 Kasım 1789 tarihli bir mektupla Belgrad Defterdarı Ahmet Efendi vasıtasıyla serdar-ı ekreme müracaat ederek iki taraf arasında mütareke için görüşmeler başlamıştı. Daha sonra mütareke hususlarını kararlaştırmak üzere Eflâk'taki Avusturya ordusu kumandanı Feld Mareşal Koburg ile görüşmeler yapıldı. Bu şekilde Prusya ittifakının neticesi Osmanlı Devleti hesabına önemli bir kazançtı. Çünkü 1789 Ocak ayında ki Rus ve Avusturya'nın barış tekliflerinde Pasarofça antlaşması esas alınıp, ileri sürerek küçük eflak kıtasını istiyorlardı.³⁵⁶

Bu anlaşmaya göre Avusturya; bu savaşta işgal ettiği Osmanlı topraklarını geri verecekti.³⁵⁷ Rusya ile yapılacak savaşta tarafsız kalacak ve Rusya'ya yardımda bulunmayacaktı. Fakat Osmanlı Devleti ile Ruslar sulh yapıncaya kadar Hotin Kalesi Avusturya elinde emanet olarak kalacaktı. Prusya Kralı kuvvet zoru ile imparatoru barışa mecbur etti ve Rayhenbah adlı yerde bir anlaşma imzalandı. Hotin'in bu şekilde emanet kalması da belki Ruslar işgal eder düşüncesine dayanıyordu. Ruslarla sulh yapılırca Hotin Kalesi'nin geri verileceğini Prusya Kralı üzerine aldığını bildirdikten sonra mütareke düzeni alınmasını çabuklaştırdı. Osmanlı Devleti'nin Avusturya mütarekesi ve sulh anlaşmasından asıl maksadı var kuvvetiyle Rusya üzerine

³⁵⁵ Sertoğlu, a.g.e, s.2710.

³⁵⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.569-70. Sadullah Enveri Tarihi, Halet Efendi Tasnifi 590, Süleymaniye Kütüphanesi, s.266.

³⁵⁷ Prusya bu anlaşma hakkında İstanbul'da Diez'in halefi Albay von Knobelsdorf'a bu konuda şunları yazmıştır; "Viyana sarayı, Galiçya'nın büyük bir bölümünü Polonya'ya devretmeyi ve bana Danzig ve Thorn'u temin etmeyi teklif etti. Karşılığında ben, Babıali nezdinde Belgrad, Orsova (İrşova), Pasarofça Antlaşması'nın sınırları ve Unna Nehri'ne kadar Hırvatistan konusunda ısrar edecektim. Ama ben bu göz kamaştırıcı teklifleri geri çevirdim. Aksine hiç yılmadan fethettiği yerleri hiç eksiksiz Babıali'ye vermesi için baskı yaptım. Böylece en değerli menfaatlerimi, tarihte eşi bulunmayan bir fedakârlık ve yüce gönüllülükle feda etmiş oldum." Jorga, a.g.e, s.92. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.84.

yüklenmekti.³⁵⁸

3.2. Rusçuk Mütarekesi ve Avusturya ile Anlaşmayı Zorlaştıran Şartlar

Osmanlı Devleti'nin 1787 seferinden maksadı Kırım'ı almaktı. Avusturya ise savaşa hesapta olmadan sonradan dâhil olmuştu. III. Selim Avusturya ile anlaşarak seferin asıl maksadı olan Rusya üzerine yürümek istiyordu. Osmanlı ordusu Yergöğü tarafına geçmişken tekrar Rus cephesine gidebilmesi için karşıya geçmesi gerekiyordu. Silistre üzerinden gidilse Tuna'yı iki kez geçecekler her geçiş orduya vakit ve malzeme kaybettirecekti.³⁵⁹ Neticede yıl boyunca tedarikler görülmüş ve zahmetler çekilmişken askerin savaşız geri dönmesi uygun görülmüyordu. Ordunun Yergöğü'nden doğru İbrail'e gitmesi için Avusturya'nın Eflak'ı ve hiç olmazsa tuna kıyılarını boşaltması lazımdı.³⁶⁰

Serdar-i Ekrem'e gelen hattı hümayunlarda mütarekeye bazı şartlarla razı olması bildirilmekteydi. En önemlisi ise Osmanlı ordusunun Eflak'tan geçerek Rusya üzerine gitmesiydi. Bu konu Avusturya elçisine açılınca elçi bunun mütarekeye aykırı olduğunu ve barış imzalamadan arazi tahliye etmenin Avusturya'ya teklif edilemeyeceğini edilse bile Avusturya'nın kendi emniyeti bakımından bunu kabule yanaşmayacağını bildirdi. Ayrıca Osmanlı ordusuna Eflak'tan yol verildiği takdirde Rusya'nın da istediği yerden asker geçirme hakkı doğacaktı. Avusturya'nın Rusya'ya yol vermeyi reddetmesi halinde ise iki devlet arasında savaşın çıkmasına sebep olacaktı. Bu nedenle barışın imzalanmasına kadar tarafsız bölge olarak kalması gereken Eflak'ın harp sahası haline gelecekti. Bu yüzden elçi Avusturya devletine böyle bir teklifte bulunamayacağını ileri sürdü.³⁶¹

Diğer bir konu ise; Prusya Elçisi Lüzi Vidin yolu ile gelirken Rayhenbah

³⁵⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1199-1200.

³⁵⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s.1199-1200. Sertoğlu, a.g.e. s.2711.

³⁶⁰ Sertoğlu, a.g.e. s.2711-2712.

³⁶¹ Sertoğlu, a.g.e. s.2711-2712.

Antlaşmanın hükmüne göre düşmanlığı bir yana itmek lazım geleceğini, gerek Vidin cephesin de bulunan Koca Yusuf Paşa'ya gerekse Avusturya Başkumandanına anlattığı halde Vidin'den ayrıldıktan sonra Koca Yusuf Paşa Kalafat bölgesine bir miktar asker geçirdi. Avusturya askeri engel olma gücünde iken yalnız Prusya Elçisi'nin uyarı ve tavsiyesine bakıp engel olmamışlardı. Şimdi ise barış anlaşması başlangıcı olmak üzere mütareke yapılacaktı. Mütareke hükümleri ise iki tarafın yerinde kalmasını emrediyordu. Bu nedenle Koca Yusuf Paşa'nın geçirdiği askerin geri çekilmesini istiyor, geri çekilmezse Prusya'nın şanına dokunacağını elçi Lüzi ileri sürdü. Diğer taraftan Koca Yusuf Paşa Kalafat'a askeri padişahın emri ile geçirdiğini ve mütarekeden önce geçirdiği için geri çekilmek olmaz ama bundan sonra her iki taraf askeri bulundukları yerde kalsınlar, diye cevap verilerek bu konu üzerinde uzun süre uğraşıldı.³⁶²

Bütün bu meselelerin halledilmesi için Prusya delegesi Lüzi ile birkaç müzakere meclisi yapıldı. Osmanlı Reisülküttabı kendisine kesin bir ifade ile şunları söyledi; *“Prusya kralı, Rusya'ya Savaş ilan etmek suretiyle ittifakın şartlarını yerine getirecek mi? Yoksa Avusturya'ya yaptığı gibi yalnız bir kuvvet gösterisinde mi bulunacaktır?”*³⁶³

Lüzi bu makul sözler karşısında: *“Evet haklısınız evvela bu noktanın bilinmesi lazım. Prusya Kralı her halde Osmanlı devleti ile olan ittifak şartlarını yerine getirmeye elinden geldiği kadar çalışır”* gibi muallak cevaplar verdi. Kralının bu yıl Rusya ile savaşa girişip girişmeyeceği soruldukça açık bir cevap alınamadı. Eflak içinden yol verilmesi meselesi de uzadıkça uzadı. Hâlbuki Avusturya Hükümeti bu müsaadeyi verse bile ordu ricali askerin halini beğenmeyerek böyle bahanelerle işi uzatıp savaş mevsimini geride bırakmaya çalışıyordu. Rusya ile bir barış yolunun bulunmasını dört gözle bekliyorlardı.³⁶⁴

III. Selim, üst üste hattı hümayunalar göndererek Avusturya ile mütarekenin bir an evvel imzalanıp Rusya üzerine gidilmesini bildiriyor ve bu işin neden bu kadar

³⁶² Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1199-1200.

³⁶³ Sertoğlu, a.g.e, s.2712.

³⁶⁴ Sertoğlu, a.g.e, s.2712.

uzatıldığını soruyordu. Serdar-ı Ekrem mütarekenin uzamasına Eflak'tan yol isteme hususundaki ısrarın ve bunun Prusya delegesi tarafından kabul edilmeyişinin sebep olduğunu bildirdikten sonra, askere de pek güvenmediğini ilave ediyordu.³⁶⁵

Padişah antlaşmanın artık bir an önce imzalanmasını istedi. Ayrıca işlerin gevşek tutulduğunu belirten sert bir cevap verdi. Nihayet aradaki pürüzler giderilip Reisülküttap Abdullah Berri Efendi ile 18 Eylül 1790 tarihinde Rusçuk'ta (Bazı yerli ve batı kaynaklarında Yergöğü de) Rayhenbah Anlaşması esasları dâhilinde dokuz aylık mütareke imzalandı.³⁶⁶

Bu mütareke dolayısıyla Serdar-ı Ekrem ordusu Rus cephesine gitmek üzere Rusçuk'a dönmüş ve oradan Silistre sahrasına ulaştı. Bu sırada Vezir-i azam, hasmı olan eski sadrazam Koca Yusuf Paşa'yı Vidin seraskerliğinden alarak Bosna valiliğine gönderdi.³⁶⁷ Ayrıca Serdar-ı Ekrem, Gazi Hasan Paşa yetiştirmesi olan eski Eflak Voyvodası Mavriyani Bey'i de bazı verdiği emirleri yerine getirmekte gevşek davrandığı gerekçesiyle idam ettirdi.³⁶⁸

3.3. Zıştovi Antlaşması Müzakereleri

Evvelce yapıldığını gördüğümüz Osmanlı-Avusturya Rusçuk mütareke anlaşmasının bir maddesine göre, her türlü geciktirici sebepler bir tarafa bırakılarak mütareke müddeti sona ermeden barış imzalanacaktı. Bu barışa resmen Prusya ile müttefikleri olan İngiltere ve Felemenk devletleri vasıta oluyorlardı. Bu sırada ihtilalin başladığı Fransa dış işleriyle meşgul olacak durumda değildi.³⁶⁹

³⁶⁵ Sertoğlu, a.g.e, s.2712.

³⁶⁶ Sertoğlu, a.g.e, s.2712.

³⁶⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.570.

³⁶⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1205. I. Abdülhamit Mavriyani Bey için bir hattı hümayununda “Devlet-i Aliye'ne sadakatli bir Voyvoda imiş ümmet-i İslâm ile müşerref eylesin deyu dua eylesem hidayet-i Rabbani Hak şimdi heman İslâm tarafına olan gayretini Allah zayi eylesin.” Diye dua etmektedir. Devlete bu kadar emeği geçen bir devlet adamının ödül yerine cezalandırılması hayli üzüntüye neden olmuştur. BOA. HAT. Nr.22/1064. (29 Zilhicce 1202/30 Eylül 1788).

³⁶⁹ Sertoğlu, a.g.e, s.2728.

Avusturya Devleti toplantı yeri olarak Bükreş'i seçmişti. Bükreş Prusya Elçisi Lüzi tarafından da uygun görülmekteydi. Hâlbuki sulhun kendi memleketinde yapılması Avrupa devletleri arasında kuvvet gösterisi ve galibiyet sayıldığı bazı kişilerce hatırlatılınca Sultan III. Selim *“Bükreş'te Nemçe askeri olduğuna göre oranın toplantı ve görüşme yeri olması Nemçelinin ayağına varmak gibidir. Bu da devletime ağır gelir. Prusya Kralı ise ben Osmanlı Devleti'ne şanslı bir sulh anlaşması kazandırdım demiş. Toplantı yeri neresi olursa olsun Tuna'nın beri tarafındaki kasabalardan birisi olmalıdır”* diye kesin emir verdi.³⁷⁰

Görüşmelerin nerede yapılacağı konusu bir müddet tartışıldıktan sonra, Prusya Elçisi Lüzi *“Müzakere yeri Tuna'nın beri tarafında olursa dört devlet delegelerinin masraflarının Osmanlı Devleti'nce görülmesi gerekir. Biz Osmanlı Devleti'ni masraftan korumak istiyoruz”* diyordu. Lakin Reisülküttap; *“Devletimizin gerek İstanbul'da, gerek taşralarda böyle nihayetsiz masrafları olup biz bunları ağza bile almayız. Nerde kaldı ki vezirler ve devlet ricali böyle düşüncelere tenezzül bile etmezler. Bu gibi masrafları padişahlara değil sadrazamlara bile söylemezler. Defterdarların eliyle görülüp gider. Biz kendi halimize bakalım. Böyle düşünceler tüccar işidir. Başka cevabınız varsa onu söyleyin”* dedi.³⁷¹

Ziştovi görüşmelerine Osmanlı tarafından Reisülküttap Abdullah Berri Efendi birinci, Mekke payelilerden Raif İsmail Paşazade İsmet Bey ikinci ve Sadaret Mektupçusu Mehmet Dürri Efendi üçüncü murahhas tayin olunarak bunların maiyetinde iki mükaleme (zabıt) katibi ile bir vakayi katibi verilip önceki Boğdan Voyvodası Konstantin Beyzade Aleksandır Bey tercüman tayin olunarak Ziştovi'ye gönderildi.³⁷² Diğer delegeler ise, Avusturya tarafından; önceden İstanbul'da elçilikte bulunmuş olan Baron dö Herbert Ratkal³⁷³ ile Kont Françesko Esterhari dö Şalanta ve Prusya hükümeti

³⁷⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1208.

³⁷¹ Sertoğlu, a.g.e, s.2728.

³⁷² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.571.

³⁷³ Avusturya elçisi Osmanlı arazisine gelince Osmanlı Devleti tarafından da kendisine eşit olan birisinin Avusturya'ya gönderilmesi eski bir gelenek iken sulhun kaldırılması sırasında önceden İstanbul'da Avusturya sefiri bulunan Herbert bu kez Ziştovi görüşmelerine Avusturya tarafından Murahhas elçi tayin olunmuştu. Bu sırada Lüzi'ye yazdığı yazıda barış anlaşması bozulmadan önce İstanbul'da uzun zaman elçilik ettiğini Osmanlı Devletinde herkesten ikram ve iltifat gördüğünü ayrıca Osmanlı Devleti tarafından ikram görerek döndüğünü, hatta Osmanlı Devletine emanet bırakılan mal ve eşyasının

tarafından Lehistan fevkalade elçisi ve kralın gözdesi Lukezin ile İstanbul'daki Prusya Elçisi Lüzi murahhas tayin edildi.³⁷⁴

Avusturya ve Osmanlı Devletlerine Rayhenbah anlaşmasının görüşmelerde esas olması uzun uğraşlar sonucunda kabul ettirildi. Herbert Rathkal, bu belgeye sıkı sıkıya bağlı olmanın zaruri olmadığını ileri sürdü. Osmanlı Devleti'yle doğrudan doğruya anlaşmak istedi. Böylece müzakereler uzun bir durgunluk dönemi geçirdi. Bundan başka Avusturya Eski Orsava (İrşova) ile Unna Irmağı kıyısında bir Bölgenin ilhakını arzu ediyordu.³⁷⁵ Avusturya delegelerinin bazı istekleri kabul edilmeyince İmparatorun temsilcileri 9 Haziranda Bükreş'e gitmek üzere Zıştovi'den ayrıldı. Ancak 18 Temmuz'da Avusturya ve Prusya, Fransa Kırallı XIV. Louis'nin desteklenmesine ilişkin Pillnitz Antlaşması'nı imzalamadan önce, delegeler geri döndüler. O sırada İtalya'da bulunan İmparator, Avusturya ordusunun Fransa'da bütün krallarının menfaatlerini korumasına ve ablası ile eniştesinin güvenliğini savunmasına imkan vermek için, hala inat eden şansölyesine derhal barışın yapılması yönünde kesin bir emir verdi.³⁷⁶ Bu esnada barış görüşmeleri uzadıkça Osmanlı Devleti'ne görüşmeye katılan elçilerin, delegelerin ve yabancı subayların masrafları gittikçe ağır gelmeye başladı. Savaş nedeniyle hazine de darlık içerisindeydi. Elçilerin masrafları karşılanmak için akçe istenildikçe darphaneden iade edilmek şartıyla alınırdı. III. Selim bir seferinde murahhaslar hakkında ağır sözler ve deyimlerle İstanbul'dan para istememeleri için Serdar-ı Ekrem'e hattı hümayun gönderdi.³⁷⁷

Görüşme defterdarı elinde akça kalmadığı için çaresiz elçilere verilmesi gereken kırk bin kadar kuruşu gönderilmesi lazım geldiğini Reis Efendi öne sürünce durum Kaymakam Paşa tarafından Sultan Selim'e yazılı olarak arz edildi. Bu yazının üst başına: *"Murahhaslarına akça istemişler. Umura müteallik bir işleri yok. Hemen akça isterlermiş. Görevleri değil gibi görünüyor. Galiba Reis Efendi defterdar ile ortak*

Osmanlı Devleti sayesinde emin olarak korunduğunu söylemişti. Bunun üzerine teşekkürden aciz olduğunu ve her zaman yapıldığı gibi kendine karşılık birinin rehin olarak gönderilmesi hususundan vazgeçildiğini yazıda belirtmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1209.

³⁷⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.571.

³⁷⁵ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 17, s.86.

³⁷⁶ Jorga, a.g.e, s.93.

³⁷⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1210.

*olmuş, zira o da bu yolda söz ediyor. Yüz kese akçayı da darphaneden alıp gönderesin, lakin defterdarı sonunda katledeceğimi de yazasın” diye hattı hümayun yazmıştır.*³⁷⁸

Nihayetinde, Zıştovi barış görüşmeleri 1790 Aralığında başlayıp uzun çekişmelere sahne olmuş yukarıda bahsedildiği üzere 1791 Haziran’ında bir aralık duraklamışsa da iki taraf hükümdarlarının barışın bir an önce yapılmasına yönelik baskıları sonucu, Zıştovi Barış Antlaşması 4 Ağustos 1791 de, on dört madde ve bir hatime üzerine elli sene müddetle akdedildi.³⁷⁹

3.4. Zıştovi Antlaşması

Antlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

1. Bundan sonra iki devlet arasında ve iki devlete bağlı reayalar arasında karada, denizde ve nehirde geçerli olacak sulh, dostluk ve muhabbet kuracaktır. Bu dostluğun gereği olarak da savaş esnasında iki devletin reayaları arasında meydana gelen çeşitli düşmanlıklar bundan sonra sona erecektir. Ayrıca Karadağ, Bosna, Sırp, Eflâk ve Boğdan halkından Osmanlı Devleti’ne hilâfen Avusturya tarafında geçenler af edileceklerdir. Yine aynı şekilde kendi devletleri istememesine rağmen, Osmanlı Devleti’ne sığınanlara saldırıda bulunulmayıp, rencide edilmeyerek bütün eşyaları verilecek ve kendi memleketlerine gönderileceklerdir. Yine iki taraf arasında 1739 tarihli Belgrad Ahitnamesi ve sonrasında yapılan, diğer muahedeler aynen kabul edilecektir.
2. İki devlet arasında savaş öncesinde var olan durum bazı sınır değişikliklerinin haricinde aynen muhafaza edilecek. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında daha önceden yapılmış antlaşmalarda geçerli olarak kabul edilecektir.³⁸⁰
3. Osmanlı Devleti, Avusturya tüccar ve gemilerini Garp Ocakları korsanlarının saldırılarına karşı koruyacak. Eğer bunu yapamazsa tüccarların zararlarını

³⁷⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s.1210.

³⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, s.571.

³⁸⁰ BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3, s.31-34.

kendisi karşılayacak. Avusturya tüccarlarının Osmanlı Devleti topraklarında ticaret ve denizlerinde seyir serbestliği sağlayan 1784 tarihinde varılan mutabakat ile Eflak ve Boğdan memleketlerinde Erdel çobanlarının koyun ve sürülerinin geçişine ve ikametlerine dair 1786 tarihli ferman aynen geçerli olacaktır.³⁸¹

4. Avusturya Devleti 1791 senesinde oluşan statükoya uyararak, Osmanlı Devleti'yle dostça ilişkilerde bulunacaktır. Buna göre, Avusturya Devleti tarafından istila edilen arazi, şehir, kale ve palangalar ile top ve benzeri harp gereçleri olduğu gibi tekrar Osmanlı Devleti'ne teslim edilecektir.³⁸²
5. Hotin Kalesi ile çevresindeki kaleler Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barış yapılana kadar emaneten Avusturya'nın elinde kalacaktır. Akabinde bu yerler Osmanlı Devleti'ne teslim edilecektir. Antlaşma zamanına kadar adı geçen kaleler Avusturya Devleti'nin elinde tarafsız olarak kalacaktır. Avusturya, Osmanlı aleyhine davranmayacak ve Rusya'ya yardım etmeyecektir.³⁸³
6. Tasdiknamelerin mübadelesinden sonra taraflar antlaşma ile tespit edilen sınırlarına çekilecekler. Eflak ile Boğdan tahliyesi içinse tasdiknamelerin mübadelesinden sonra bir ay süre tanınacak. Sırp ve Bosna memleketleri ile İrşova'nın eski sınırının tespiti için taraflar Belgrad antlaşmasının on üçüncü maddesine göre mübaşir tayin edecek. Bu bölgedeki mühimmat ve cephanenin tahliyesi için ise tasdiknamelerin mübadelesinden sonra iki ay süre tanınacaktır.³⁸⁴
7. Bu sefer esnasında ele geçirilen bütün esirler Osmanlı Devleti istisna olarak Avusturya Devleti tarafından tahliye edilecek ve Rusçuk, Vidin ve Bosna bölgesindeki Osmanlı mübaşirlerine teslim edilecektir. Karşılığında ise ancak zindanlarda ve Bosna sergerdelerinin bazılarında bulunan Avusturya Devleti'ne bağlı halk ve asker teslim edilecektir.³⁸⁵
8. Bu sefer esnasında diğer tarafın arazisine çekilerek tabiiyeti kendi isteğiyle kabul ederek ikamet eden iki tarafın reayası iade edilmeyecektir. İki tarafta da

³⁸¹ Kuzucu, XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı... s.258.

³⁸² Kurtaran, a.g.e. s.271.

³⁸³ BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3, s.31-34.

³⁸⁴ Kuzucu, XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı... s.258.

³⁸⁵ Kurtaran, a.g.e. s.272.

emlakı olanlar istediği tarafa geçebilecektir. Ancak diğer tarafın topraklarında sahip oldukları mülkleri satarak bir devlete bağlanmaya mecbur olacaklar. Anlaşmayı yapan devletler anlaşmanın sonucu olan ticareti bir an önce yerine getirecekler. Savaş sırasında iki taraf reayasına zarar vermemek için mal ve eşyalarını geri alacaklardır. Yine Belgrad ve Pasarofça ticaret ahitnamelerinin aksine harp zamanında muhalefet ile gerekli olan zararların talep edilmesine izin verilmeyecektir.³⁸⁶

9. Bu savaşla birlikte iki ülke arasında durma noktasına gelen ticaret bu antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddesine göre bir an önce başlatılacak. Ayrıca gerek Avusturya sınırları içerisinde ticaret yapan Osmanlı tüccarlarının gerekse Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapan Avusturyalı tüccarların savaş süresince bakaya kalan alacaklarının tahsili sağlanacak.³⁸⁷
10. İki devletin sınırlarında bulunan vali ve komutanlar sınırların asayiş ve güvenliğini sağlayacaklardır. Yine iki devlet arasında yapılan antlaşmaya aykırı hareketle bulunarak zarar ve hasar verenlere gerekli tazminat ve cezalar verilecektir.³⁸⁸
11. Aynı şekilde iki devletin hâkim ve zabitlerine tembih ve tavsiye olunarak ticaret ve maslahatlarına aykırı olarak iki, tarafın hududuna geçenleri koruyanların memleketlerine seyahatleri serbest olacaktır. Gerek tasdik olunan antlaşmanın gerektirdiği ve gerekse kendi ticaret malları için rüsumat vergileri dışında hiçbir şey alınmayarak, himaye olunacaklardır.³⁸⁹
12. Daha önceki antlaşmalarda belirlenen hakları, göre Osmanlı Devletindeki Hristiyanlara aynen verilecektir. Yine Hristiyanların, kiliselerini tamir ettirebilmelerine müsaade edilecektir. Diğer dinlere mensup olan kimseler Kudüs ve diğer ziyaretgâhlarına serbestçe gidip gelecekler güvenlikleri sağlanacaktır.³⁹⁰
13. İki devlet arasında imzalanan bu antlaşmanın pekiştirilmesi için savaş döneminde tahta çıkan Sultan III. Selim ile Avusturya İmparatoru II.

³⁸⁶ Kurtaran, a.g.e. s.272.

³⁸⁷ Kuzucu, XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı... s.258.

³⁸⁸ Kurtaran, a.g.e. s.272.

³⁸⁹ Kurtaran, a.g.e. s.272.

³⁹⁰ BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3, s.31-34.

Leopold'ın cüluslarının tebriki için karşılıklı olarak elçiler gönderilecektir.³⁹¹

14. Ahitname biri Türkçe yazılarak Osmanlı Devleti elçileri tarafından imzalanacak ve diğeri kolaylık için Fransızca olarak Avusturya İmparatoru elçilerine imza ettirilecektir. Daha sonra iki tarafın imzasında kırk gün sonra tasdik edilerek, adı geçen elçiler aracılığıyla iki tarafın murahhasları arasında değiştirilecektir.³⁹²

Hatimenin sonunda ise ahitnamenin yazıldığı tarih belirtilmiştir. Fakat anlaşmanın yazıldığı yer son bölümde belirtilmemiştir. Anlaşma metninde sonuç bölümünü oluşturan hatime bölümünden sonra arabulucu devletlerin elçilerinin tahrir ettikleri tavassut senedinin sureti belirtilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yapılan bu antlaşma, arabuluculuk yapan Prusya ve İngiltere Kralı ile Hollanda asitatu generallerinin imza ve mühürleri ile onaylanmıştır.³⁹³

3.5. Zıştovi Muahede-i Mahsusası

1791 tarihli Zıştovi Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yine Avusturya ile aynı tarihte Zıştovi Sözleşmesi imzalanmıştır. 4 Ağustos 1791 tarihinde Sultan III. Selim döneminde ve Yusuf Paşa'nın sadaretinde Reisülküttâb Abdullah Birri Efendi ve mevâli-i kiramdan İbrahim İsmet Bey ve ruznâmçe-i evvel Mehmed Dürri Efendi ve imparator II. Leopold taraflarından Petro Filibo Biron Herbert Vangal (Rathkeal) ve Françesko Esterhazi dö Galenta memuriyetlerinde Zıştovi'de akd ve tanzim olunan bu ahitname yedi maddeden oluşmaktadır.³⁹⁴

1. Osmanlı Devleti'ne ait olan Temeşvar eyaleti ve Une Nehri'nin sol tarafında bulunan kazalara dair Avusturya Devleti'ne ait bir müzakere bulunmadığı için, eski hudutların noksanları değiştirilmeyecek ve tebdil edilmeyecektir. Bu kaide üzere devam edilerek tamamlanmak için bu muahedenin ikinci ve

³⁹¹ Kuzucu, XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı... s.259.

³⁹² Kurtaran, a.g.e. s.273.

³⁹³ Kurtaran, a.g.e. s.271-272.

³⁹⁴ Kurtaran, a.g.e. s.276.

üçüncü maddelerinde açık bir şekilde belirtilmiştir.³⁹⁵

2. Eski İrşova kasabası ile Çerna suyuna varıncaya kadar olan arazi Avusturya Devleti'nin yönetiminde kalacaktır. Çerna suyu Nemçe Devleti'nin sınırını ayıracaktır. Ancak şu şartla ki, Avusturya Devleti İrşova kasabasının ve bu maddelerde söylendiği gibi Osmanlı Devleti'ne terk edilen arazinin bir bölgesinde sürekli istihkâm verilmeyecektir. Belgrad Ahidnâmesi'nin besinci maddesinde açıkça belirtilen hudut ile çevrili Adakale'si karşısında bulunan Büyük Ova devamlı suretle iki devlet arasında tarafsız olarak kalacaktır. Yani hükümet ve mülkiyeti iki devletin birine ait olmayacak ve anlaşılan iki devlet tarafından kararlaştırıldığı gibi adı geçen ova mutlaka bir tarafa terk edilerek bina yapılarak ikamet edilmeyecek ve tarıma açılmasına izin verilmeyecektir.³⁹⁶
3. Une'nin sol tarafında bulunan kazalar iki devlete eşit olarak bağlanmıştır ki, iki devletin hududu daha sonra sürekli olarak aşağıda zikredileceği gibi düzenlenecektir. Bu şartlar belirlenen haritada kırmızı renk ile resmedildiği gibi iki tarafın hududunu ayıracak yeni hat o bölgedeki adı geçen haritada işaretlenmiştir. Buna göre, belirtilen bölgeden Alina Nehri'nin sahilinden doğacak olan Çetin kazasıyla Avusturya Devleti'ne terk edilecektir. Daha sonra bu hat üzerinden Karene üzerine varılacak ve Dreznik kazasıyla Osmanlı Devleti'nin yönetiminde kalacaktır. Bundan sonra mezkûr hat İzmolyanoc dağından Tikyevo bölgesine kadar sınırlanacak ve sarı renkle işaretlenecektir. Müslüman olan İsternica Osmanlı Devleti'ne terk edilecek ve Avusturya Devleti tarafından istihkâmatı tamir edilmeyecek ve yeniden inşa edilmeyecektir.³⁹⁷
4. Avusturya Devleti gerek eski İrşova kasabası ve arazisi gerekse yukarıdaki Une'ye dair antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddelerinde tespit edilen hudutlara bağlı kalacaktır. Bu sınır düzenine iki devlette kati olarak riayet edecektir.³⁹⁸
5. Avusturya Devleti tespit edilen sınırların düzenini kabul etmiştir ve Osmanlı

³⁹⁵ Kurtaran, a.g.e. s.276.

³⁹⁶ Kurtaran, a.g.e. s.277.

³⁹⁷ Kurtaran, a.g.e. s.277.

³⁹⁸ BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3, s.35-36.

Devleti'nden istila ettiği bütün kaleleri, palangaları ve kастelleri bulundukları hal üzere tamir ve inşa olunan yeni istihkâmatın hiç birini yıkmayarak teslim edecektir.³⁹⁹

6. Osmanlı Devleti bu istila altında olan bütün arazinin bir an önce yönetimine alacak ve Osmanlı Devleti'nin belirttiği isteklere Avusturya Devleti katılarak ahitnamenin altıncı maddesinde tahliyeler için verilen sürenin kısaltılmasını kendi istekleri ile kabul ederler. Osmanlı Devleti ile bağlanarak zikrolunan ahitnamenin imza gününden itibaren hesaplanarak tasdiknamelerin değiştirilmesi gününden itibaren hesap edilmeyecektir. Yani Eflâk ve Boğdan'ın beş kazasının tahliyesi ve teslimi otuz gün içerisinde hesaplanacaktır. İstila edilen diğer araziler için ise altmış gün hesap edilecektir. Ahitnamenin on dördüncü şartında adı geçen yerlerin değişimi gerçekleştirilecektir.⁴⁰⁰

7. Bu ahitnamenin tasdiknameleri başka bir şekilde açıklanacak fakat Musalaha Ahitnamesi'nin tasdiknameleri değiştirileceği günde değiştirilecektir.⁴⁰¹

Bu şekilde 1791 tarihli Zıştovi Antlaşması'ndan sonra Avusturya ile yapılan aynı tarihli bu sözleşme Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki XVIII. yüzyıla ait son diplomatik ilişkidir. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında XVI. yüzyıldan beri devam eden düşmanlık durumu XVIII. yüzyılın sonlarında yapılan bu antlaşma ile son bulmuş iki taraf arasında barış dönemi başlamıştır. Osmanlı-Avusturya ilişkileri daha sonraki dönemlerde iki taraf arasında dostluğun pekiştirilmesiyle devam edecektir.⁴⁰²

³⁹⁹ BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3, s.35-36.

⁴⁰⁰ Kurtaran, a.g.e. s.277-78.

⁴⁰¹ Kurtaran, a.g.e. s.278.

⁴⁰² Kurtaran, a.g.e. s.388.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

Kanun Sultan Süleyman'ın Mohaç Seferi ile başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri uzun yıllar mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadele 18. Yüzyıla gelinceye kadar genel itibari ile Osmanlı üstünlüğü ile devam etmiştir. Ancak 18. Yüzyılın başlarından itibaren çeşitli ittifaklar içerisine giren Avusturya Osmanlı Devletine üstün gelmeyi başlamıştır.

1787 yılında savaşa gelindiğinde ise Avusturya Rusya ile yaptığı ittifak anlaşmasının gereği olarak bu savaş dahil oldu. Tezimizde ele aldığımız bu savaş ilk başlarda Osmanlı üstünlüğü ile devam etti. Ancak savaşın Avusturya ve Rusya ile olmak üzere iki cephede olması nedeni ile Osmanlı giderek güç duruma düştü. 1787 savaşını başından sonuna ayrıntılı olarak ele almakla birlikte Osmanlı Devletinin bu sefer esnasında yaşadığı lojistik sıkıntıları da ele aldık. Buna göre Osmanlı Devletinin temel probleminin lojistik kaynaklarının iyi olmadığı sonucuna ulaştık. Bunun yanı sıra sefer organizasyonun da yeteri kadar iyi olmadığını tespit ettik. Yusuf Paşa'nın sefere çıkarken ordunun bütün ağırlıklarının sonradan yetiştirilmesine karar vermesi daha sonra orduya yetiştirilecek bu malzemenin gönderilmesini sağlayacak yeterince arabanın bulunamaması bu hususa güzel bir örnektir.

Osmanlı Devleti'nin 1787 seferinde başarısız olmasının diğer bir nedeni olarak ordudaki disiplinsizlik görünmektedir. Bunun yanında savaş kabiliyeti düşük komutanlar ordunun başarısız olmasında etkili olduğu sonucuna ulaştık. Yine Avusturya'nın da Osmanlı Devletine benzer problemler yaşaması Osmanlı Devletini daha büyük yenilgilerden korumuştur. Rus cephesinde ise Çar I. Petro'nun yaptığı

ıslahatlarla disiplin kazanmış Rus ordusunun Osmanlı Devletine daha büyük kayıplar verdirdiğini görmekteyiz.

Diplomaside ise Osmanlı Devleti Avrupa'nın izlediği ittifaklar ağı diye niteleyebileceğimiz bir yapıyı benimsemeye başlamıştır. Daha savaşın başından itibaren İsveç'le bir ittifak kurmuş olan Osmanlı Devleti mali sıkıntılar nedeniyle bu ittifaktan istediği kazanımı elde edememiştir. Ancak İsveç'in savaş ilanı Rus donamasını Baltık'ta tutarak Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin rahat hareket etmesini sağlamıştır. Yine savaş esnasında Prusya ile ikinci bir ittifak akti yapılmıştır. Ancak Prusya'nın savaşa dahil olmak noktasındaki çekinceleri nedeniyle pek fayda sağlanamamıştır. 16.yüzyılın sonlarına kadar diplomatik açıdan kendisini Avrupalı devletlerin üzerinde gören Osmanlı Devleti ele aldığımız dönemde onlarla eşit şartlarda ittifak arayışlarına girmiştir. Bu husus Osmanlı diplomasi geleneğinin değişimini göstermesi açısından önemlidir.

Osmanlı Devlet erkani 1787 savaşına planlama yapmadan girmiştir. Savaş ilanı kış aylarına rastlamasından dolayı sefere altı ay sonra çıkılabilmektedir. Bu gecikme Rusların hazırlık yapmasını sağlamıştır. Avusturya'nın savaşa dahil olacağı ise önceden kestirilememiştir. Bütün olumsuzluklara rağmen savaşın ilk yıllarında Avusturya cephesinde kısmi başarılar elde edilmiştir. Sultan I. Mahmut'a Gazi unvanını kazandıran Muhadiye Savaşı ilk yıl kazanılan başarılarından biridir. Ayrıca bu savaş yeniçerilerin kazandığı son savaştır. Bütün bunlara rağmen yapılan Zıştovi Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti Avusturya cephesinden kayıp vermeden kurtulabilmiştir. Bunun temelinde ise 1789'da Fransa'da çıkan İhtilalin, Avusturya'yı tehdit ediyor olması vardı. Fransız ihtilali çok uluslu bir devlete sahip olan Avusturya İmparatorunu endişelendirmişti. Ayrıca Fransa'da iktidarda bulunan akrabalarında yardım etmesi gerekliydi. Bu nedenle Osmanlı Devletin'den aldığı toprakları geri vererek bir anlaşma yapmaya razı oldu. Bu durum ise Osmanlı devletine yaradı. Çünkü Osmanlı Devleti Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı yeni dengeler sonucu neredeyse hiç toprak kaybetmedi. Avusturya hem Fransa'ya yardım etmek hem ihtilalin kendi ülkesine sıçramasına engel olmak için Osmanlı Devletiyle anlaşmaya mecbur kalmıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

(Dipnotlarda belgeler fon koduyla birlikte tam künye olarak gösterilmiştir.)

BOA. A. DVN. DVE. d:59/3

**BOA. C. AS. Nr.1089/48047. 1101/48629. 1119/49577. 1128/50070. 1130/50183.
1133/50315. 223/946. 314/12991. 441/18348. 890/38280. 928/40168. 984/42920.**

BOA. C. BLD. Nr.17/819.

BOA. C. DH. Nr.74/3669.

BOA. C. HR. Nr.149/7434. 180/8966. 36/1795. 40/1994. 83/4133.

BOA. C. ML. Nr.175/7449. 706/28830. 723/29580.

BOA. C. NF. Nr.14/698.

BOA. C. SM. Nr.166/8349. 167/8396.

**BOA. HAT. Nr.1025/42739.G. 1384/54792. 1396/55973. 1417/57921. 1428/58462.
1430/58541. 1430/58561. 1430/58563. 1430/58565. 1430/58568. 1430/58569.
1448/11. 1450/50. 1450/52. 1451/11. 1451/13. 1451/4. 1451/5. 1451/7. 147/6216.
178/7917. 180/8165. 180/8167. 181/8201. 185/8640. 19/869. 193/9501.
204/10601. 205/10747. 207/10959. 208/11021. 22/1064. 223/12454. 223/12454-
A. 23/1138. 27/1308. 27/1320. 28/1343. 29/1385. 30/1417. 517/21604. 7/234.**

BOA. İE. HAT. Nr.5/489.

BOA. İE. HR. Nr.17/1548.

ANA KAYNAKLAR

Sadullah Enveri Tarihi, Halet Efendi Tasnifi 590, Süleymaniye Kütüphanesi.

Asım Tarihi, TBMM Arşivi, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2014.

ARAŞTIRMA ESERLER

Agoston, G. (2012). *Osmanlıda Strateji ve Askeri Güç*. (çev: M. F. Çalışır). İstanbul: Timaş Yayınları.

Ahmed Cevdet Paşa, (1993). *Tarih-i Cevdet Osmanlı Tarihi*, C. 2-3, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Ahmed Cevdet Paşa, (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. 1, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Ahmet Resmi Efendi, (1980) *Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Aksan, V. H. (2011) *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri (1700-1870)*. (çev: G. Ç. Güven). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Tarihi*. C. 2-3. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akşin, S. vd. (1987). *Osmanlı Devleti 1300-1600. Türkiye Tarihi*. C. 2-3. Ankara:

- Altuniş-Gürsoy, B. (2002). Sefaretnameler. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler* 12. (ss.582-591) İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aydüz, S. (2011) “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, *Tarih Okulu*, S. X, 1-37.
- Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*. (2000). (2. Baskı). İstanbul.
- Beydilli, K. (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar-XVIII. Yüzyılda Osmanlı Prusya Münasebetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Black, J. (2003). *Top, Tüfek, Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, (çev: Y. Alagon). İstanbul: Kitap Yayın Evi.
- Bostan, İ. (1998). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: TTK Yayınları.
- Bozkurt, N. (1997). (İzmir). XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri. *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*. 12, 183-196.
- Çelebi, S. (2012). *Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Çiçek, K. (2002). II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703). H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler* C. 9. (ss.746-764), İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demireğen, A. K. (2006). *Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar Seferi (Hazırlıklar ve Fetih)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. C.10-11, (1993) Hakkı Dursun Yıldız, (ed) İstanbul: Çağ Yayınları.

- Emecen, F. (1997). Hasan Paşa Kethüda. *TDVİA*, C. 16, İstanbul.
- Emecen, F. (1999) Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya. E. İhsanoğlu, (ed) *Osmanlı Devleti Tarihi*. C. 1, (ss.5-61) içinde. İstanbul.
- Emecen, F. (2002). Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Fetret Dönemine. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler*. C. 9, (ss.15, 32) İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ertaş, M. Y. (1999) Osmanlı Devletinde Sefer Organizasyonu. G. Eren, (ed), *Osmanlılar*. C. 6, (ss. 590-597) İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Finkel, C. (2012). *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü 1300-1923*. (çev: Z. Kılıç). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Fodor, P. (1999). Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606). G. Eren, (ed), *Osmanlılar*. C. 1. (ss.452-455) İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Genç, H. A. (2006). *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Ordularının Sefere Gidiş Merasimleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Girgin, K. (1994). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokoller)*. Ankara: TTK.
- Gökbilgin, T. (2002). Süleyman I. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler* C. 9, (ss.521-554) İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Hammer, (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.1-17, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- İlgürel, M. (1999). *Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar*. G. Eren, (ed), *Osmanlılar*, C. 6. (ss.605-611), İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye I*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnalcık, H. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (çev. R. Sezer). İstanbul: Y.K.Y.
- İşbilir, Ö. (2007). Savaş ve Bölgesel Ekonomi: İran Savaşlarında Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 21, 19-40.
- Johann Wilhelm Zinkeisen, (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev: N. Epçeli). C. 6, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. 5, Yeditepe Yayınları, (çev: N. Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Karagöz, H. (2013). Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 30/II, 83-116.
- Karal, E. Z. (1999). *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kodaman, T., AKÇAY, E. Y. (2010). Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 75-92.
- Kurtaran, U. (2009). *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*. Kahramanmaraş: Ukde.
- Kuzucu, S. (2014). Osmanlı Sefer Organizasyonlarının Mali Yönü: 1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Savaşı Örneği. *Asia Minor Studies* 3, 40-47.

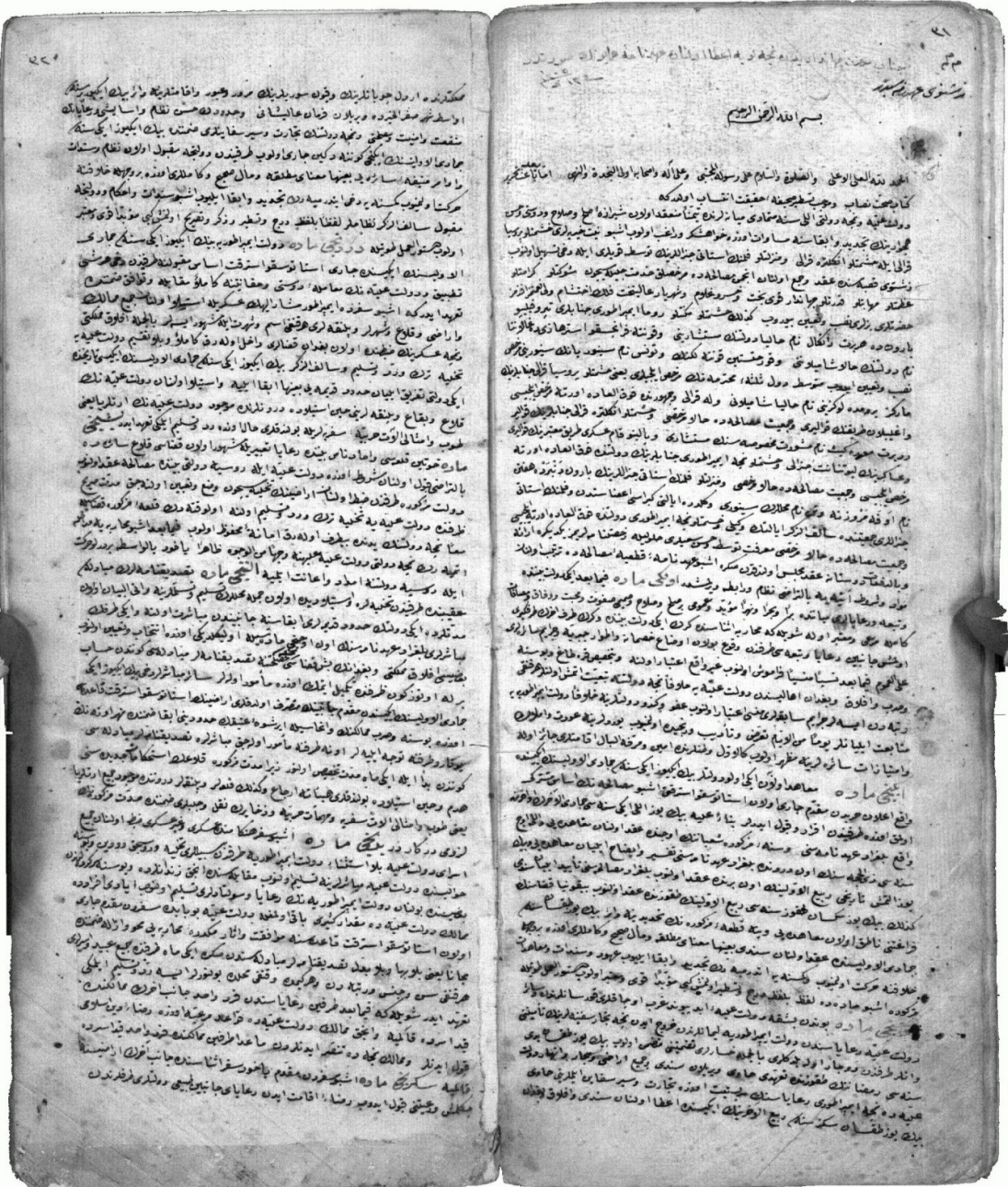
- Kuzucu, S. (2012) XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıştovi Antlaşması (II. Josef ve II. Leopold Dönemi) *History Studies, Internatiol Journal of History*. Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 251-261.
- Kütükoğlu, M. (1994). Diplomatika. *TDVİA*. C. 9, (ss.360), İçinde, İstanbul:
- Laydy Montagu, *Türkiye Mektupları (1717-1718)*. (çev: A. Kurutlioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser.
- Öz, M. II. (2002). Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler*. C. 9, (ss.711-729), İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. 1-3, İstanbul: MEB Yayınları.
- Majer, H. G. (1981). 17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. 2, 185-194.
- Sak, İ., Çetin, C., (2004). XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 16, 179-221.
- Sander, O. (1987). *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 563.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıcaoğlu, F. (2002). 1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler*. C. 12, (ss.545-553), İçinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Savaş, A. İ. (2007). *Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: 3 F Yayınları.

- Sertoğlu, M. (2011). *Mufasssal Osmanlı Tarihi. C. 5*, Ankara: TTK Yayınları.
- Sevinç, T. (2010). *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon Ve Lojistik*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Sihverdiyev, K. (2006). *II. Katherina (1729-1796) Döneminde Rusya Müslümanları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemsettin Sami, (2007). *Kamus-u Türki* İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taşkıran, C. (1999). Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu. G. Eren, (ed), *Osmanlılar*. C. 6, (ss.561-568), İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Teply, K., Baykal, B. S. (1969). Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları. *A.Ü. DTCFD*, C. 7, S. 12-13, 247-263.
- Tuncer, H. (2008). *Osmanlı-Avusturya İlişkileri 1789-1853*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Unat, F. R. (1968). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi. C. 1-4*, Ankara: TTK.
- Üstüner, A. (2005). *Yusuf Paşa'nın Sefer-nâmesi, Transkripsiyon-Değerlendirme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçinkaya, M. A. (1996). Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Defteri. *OTAM*, S. 7, 319-338.
- Yalçinkaya, M. A. (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (eds), *Türkler*, C.12. (ss.479-511), İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

EKLER

EK 1: Zıştovi Ahitnamesi Metni (BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3)

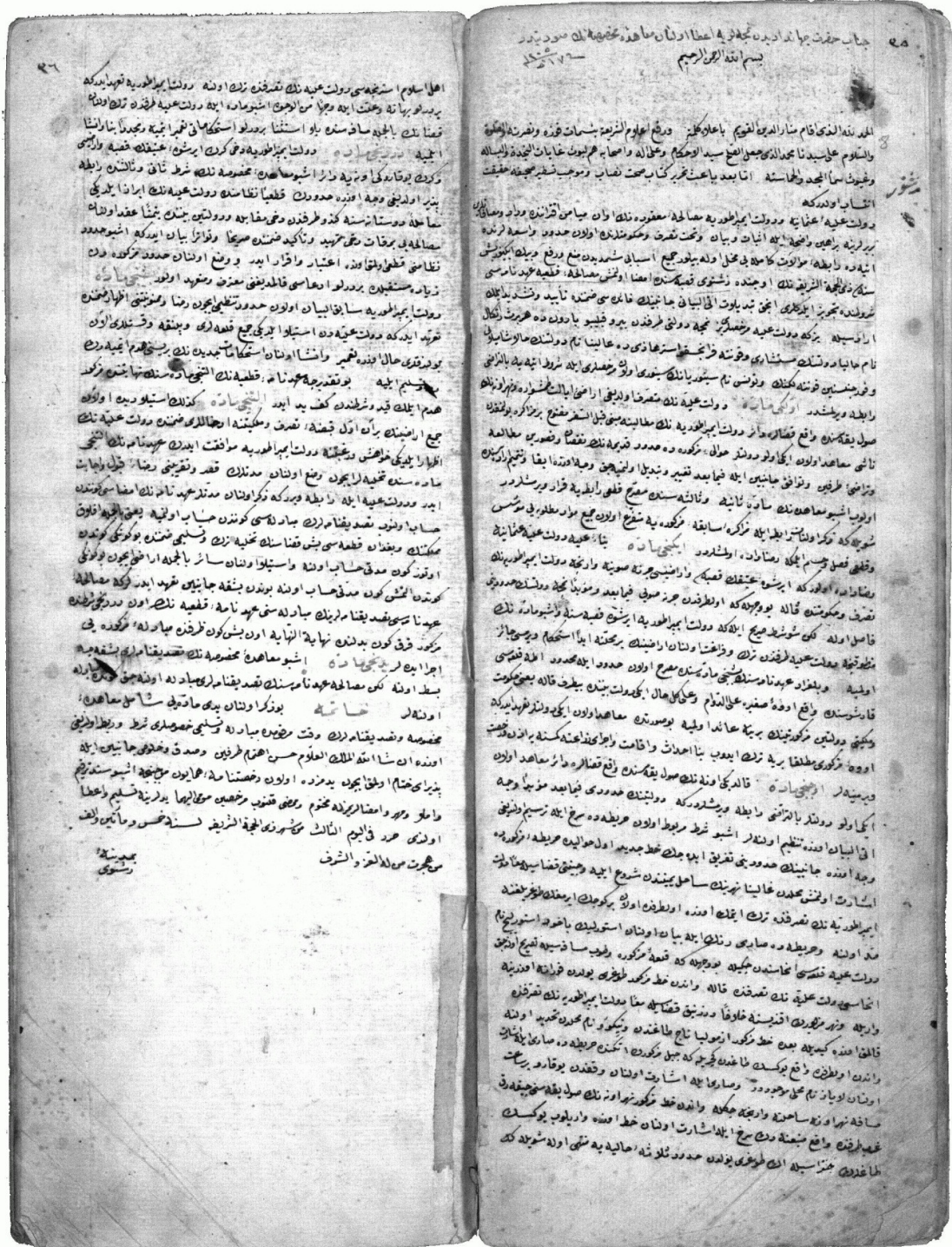
BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI © (BOA)

A.DVN.DVE.d 059/3

Ek 2: Zıştovi Muahede-i Mahsusası Metni (BOA. A. DVN. DVE. d. 59/3)

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI © (BOA)

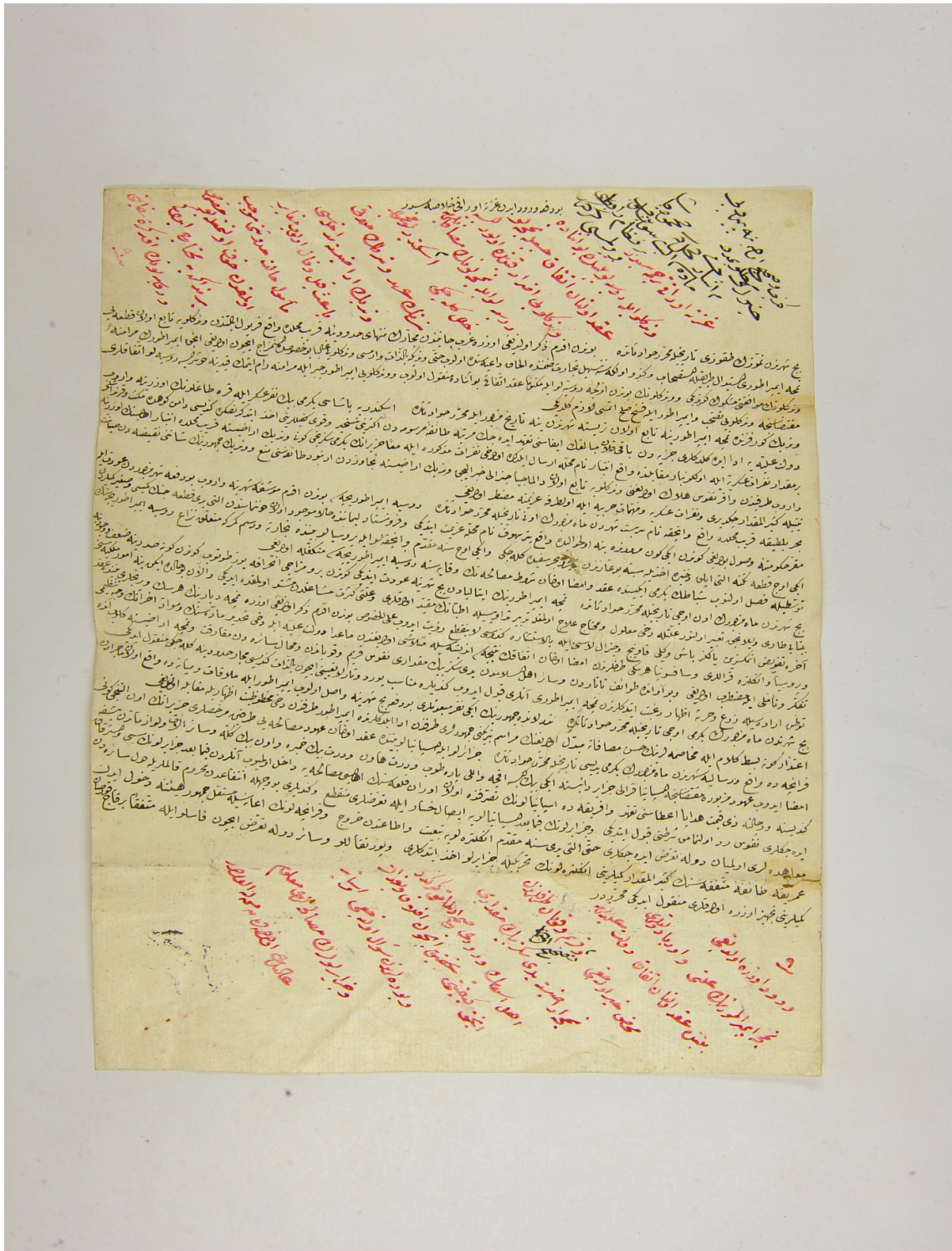
A.DVN.DVE.d 059/3

EK 4: Prusya İle Devlet-i Aliyye Arasındaki İttifak Sureti. (BOA. HAT. Nr. 30/1409)

Handwritten Ottoman Turkish document titled "Ettifakname-i Prusya ile Devlet-i Aliyye". The document is written in a cursive script and contains several sections of text, including a title at the top, a main body of text, and a list of names at the bottom. The text is written in Ottoman Turkish, with some words in Latin script (Prusya, Devlet-i Aliyye). The document is dated 1409 AH (1900 AD) and is numbered 30. The text is written in a cursive script, and the document is signed by the Sultan, Mehmed V. The document is a copy of the original, and it is kept in the BOA (Imperial Ottoman Archives).

Handwritten Ottoman Turkish document titled "Ettifakname-i Prusya ile Devlet-i Aliyye". The document is written in a cursive script and contains several sections of text, including a title at the top, a main body of text, and a list of names at the bottom. The text is written in Ottoman Turkish, with some words in Latin script (Prusya, Devlet-i Aliyye). The document is dated 1409 AH (1900 AD) and is numbered 30. The text is written in a cursive script, and the document is signed by the Sultan, Mehmed V. The document is a copy of the original, and it is kept in the BOA (Imperial Ottoman Archives).

Ek 6: Osmanlı Devleti'nin Batı Gazetelerinden Tercüme Ettirdiği Bilgileri İçeren Evrakın Sureti. (BOA. İE. HAT. Nr.5/489)

EK 7: 1788 Yılında Basılmış Olan, Osmanlı Devleti İle Avusturya Arasındaki Sınır Hattını Gösteren Harita. (BOA. HRT. h. Nr.194)

